

Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: Aplinkosauga

(Galutinės vertinimo ataskaitos 9 priedas)

2019 m. kovo 4 d.
(2019 m. gegužės 20 d.)

Kuriame
Lietuvos ateitį

2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Dokumentą parengė UAB „PricewaterhouseCoopers“.
Vertinimas atliktas pagal 2018 m. liepos 31 d. paslaugų teikimo sutartį Nr.
14P-45 tarp Lietuvos Respublikos finansų ministerijos ir ūkio subjektų
grupės UAB „PricewaterhouseCoopers“ UAB „ESTEP Vilnius“

TURINYS

1	TIKSLŲ IR UŽDAVINIŲ VERTINIMAS	3
1.1	DABARTINIAI VALSTYBĖS TIKSLAI	3
1.2	ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ	5
1.3	TIKSLŲ TINKAMUMO IR TARPUSAVIO SUDERINAMUMO VERTINIMAS	30
1.4	SIŪLOMI TIKSLAI IR UŽDAVINIAI LAIKOTARPIUI PO 2020 M.	40
2	FINANSAVIMO MASTO ANALIZĖ	45
3	INTERVENCIJŲ VERTINIMAS	51
3.1	INTERVENCIJOS, SKIRTOS ATLIEKŲ SUSIDARYMO VENĖIMUI IR EFEKTYVIAM TVARKYMOUI, GRINDŽIANT ŠI PROCESĄ ATLIEKŲ VENĖIMO IR TVARKYMO PRIORITETŲ EILIŠKUMU (1 TIKSLAS)	51
3.1.1	<i>Vykdomų intervencijų rinkinio vertinimas</i>	51
3.1.2	<i>ES fondų investicijų vertinimas</i>	56
3.2	INTERVENCIJOS, SKIRTOS VEIKSMINGŲ PRIEMONIŲ, SKATINANČIŲ LIETUVĄ EFEKTYVIAI NAUDOTI TURIMUS IŠTEKLIUS IR ENERGIJĄ, UŽTIKRINIMUI (2 TIKSLAS)	57
3.2.1	<i>Vykdomų intervencijų rinkinio vertinimas</i>	57
3.2.2	<i>ES fondų investicijų vertinimas</i>	60
3.3	INTERVENCIJOS, SKIRTOS GERAI PILIEČIŲ GYVENIMO KOKYBEI PALANKIOS APLINKOS UŽTIKRINIMUI (3 TIKSLAS)	61
3.3.1	<i>Vykdomų intervencijų rinkinio vertinimas</i>	61
3.3.2	<i>ES fondų investicijų vertinimas</i>	66
3.4	INTERVENCIJOS, SKIRTOS GAMTINIO KRAŠTOVAIZDŽIO IR BIOLOGINĖS ĮVAIROVĖS IŠSAUGOJIMUI BEI EKOSISTEMŲ IR JŲ FUNKCIJŲ ATKŪRIMUI UŽTIKRINTI (4 TIKSLAS)	68
3.4.1	<i>Vykdomų intervencijų rinkinio vertinimas</i>	68
3.4.2	<i>ES fondų investicijų vertinimas</i>	71
3.5	INTERVENCIJOS, SKIRTOS PAKANKAMAI SPARTAUS IR LIETUVOS ĮSIPAREIGOJIMUS ES SUMAŽINTI ŠALIES POVEIKĮ KLIMATO KAITAI IKI 2030 M. ATITINKANČIO LIETUVOS SEKTORIŲ PERSIORIENTAVIMO Į MAŽO ANGLIES DVIDEGINIO KIEKIO EKONOMIKĄ, UŽTIKRINIMUI (5 TIKSLAS)	72
3.5.1	<i>Vykdomų intervencijų rinkinio vertinimas</i>	72
3.5.2	<i>ES fondų investicijų vertinimas</i>	77
3.6	PASIŪLYMAI DĖL PRIKLAUSOMYBĖS NUO ES SF FINANSAVIMO MAŽINIMO 2021–2027 M. LAIKOTAPRIU	77
1	PRIEDAS. NPP RODIKLIŲ PASIEKIMAS	81
2	PRIEDAS. 2014–2020 M. ES SF FINANSUOJAMOS PRIEMONĖS	83

1 TIKSLŲ IR UŽDAVINIŲ VERTINIMAS

Šiame skyriuje pateikiama analizė pagal šiuos Techninėje specifikacijoje (toliau – TS) suformuluotus ir papildomus (toliau – P) vertinimo klausimus:

TS 9.1.1. Kokie valstybės tikslai yra nustatyti atskirose viešosios politikos srityse? Ar tikslai aktualūs ir atitinka ekonominę–socialinę Lietuvos situaciją ir demografines tendencijas? (1.1 ir 1.2 poskyriai)

TS 9.1.2. Ar nustatyti tikslai valstybės viešosios politikos srityse atitinka ES, EBPO ir kitų tarptautinių organizacijų rekomendacijas, direktyvas bei tarptautinių susitarimų tikslus? (1.2 poskyris)

TS 9.2.2. Kokie turėtų būti viešosios politikos sričių strateginiai tikslai, siekiant tvaraus visuomenės gyvenimo kokybės augimo užtikrinimo vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu? (analizė tik viešosios politikos srities lygiu – 1.3 poskyris; išvados šalies mastu bus pateiktos galutinės ataskaitos projekte bendrojoje dalyje)

P1. Kokios yra svarbiausios problemos, kylantys iššūkiai, kuriuos šalis turėtų spręsti ilguoju laikotarpiu atitinkamoje srityje? Kodėl? Problemų analizė turėtų būti pagrįsta statistiniais rodikliais, kiek įmanoma naudojant Lietuva 2030 ir NPP jau nustatytus rodiklius. (1.1 poskyris)

P2. Kokie yra svarbiausi veiksniai (priežastys), kurie sąlygoja nurodytas problemas, iššūkius atitinkamoje srityje? (1.1 poskyris)

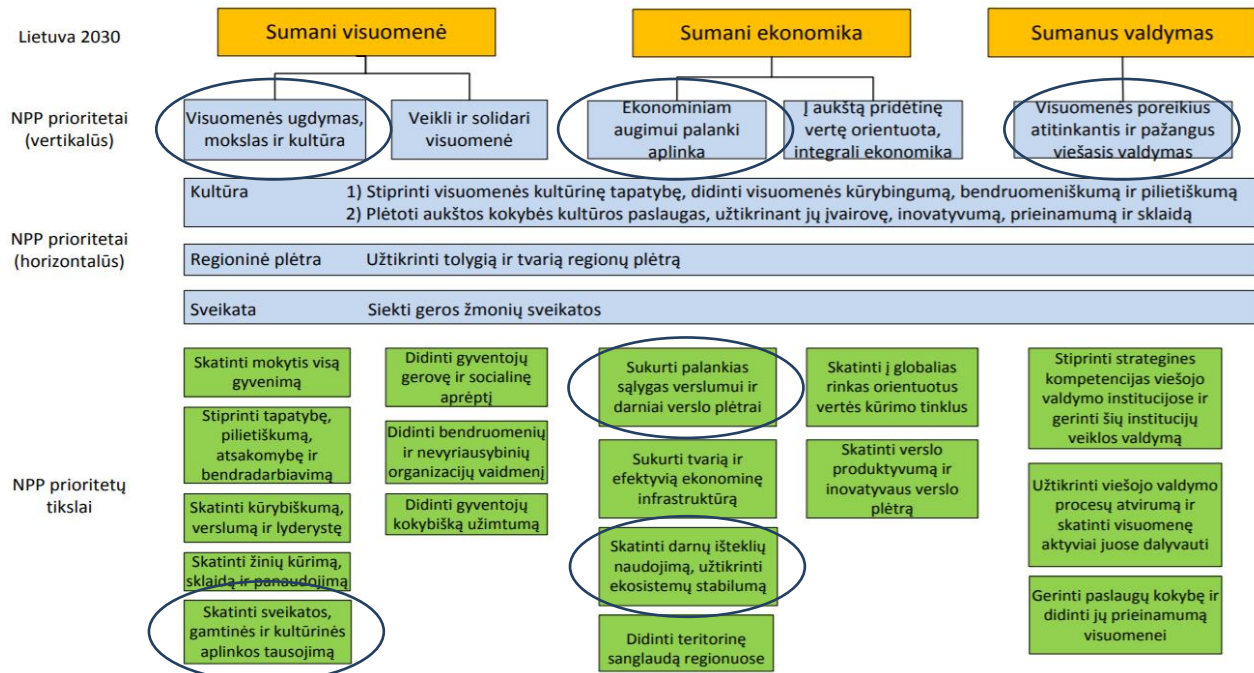
P3. Ar ir kiek dabartiniai valstybės tikslai šioje viešosios politikos srityje yra tinkami siekiant išspręsti kylančius iššūkius ir problemas? Kodėl? Jeigu ne, kaip šie tikslai (įskaitant ir NPP nustatytus tikslus) turėtų būti koreguojami siekiant atspindėti siekiamą pokytį? (1.2 ir 1.3 poskyriai)

1.1 DABARTINIAI VALSTYBĖS TIKSLAI

2012 m. patvirtintos Lietuvos pažangos strategijos „Lietuva 2030“ (toliau – Strategija) „Sumanios visuomenės“ srityje įvardijami ilgalaikiai aplinkosaugos srities tikslai apima visuomenės ekologinės savimonės ugdymo, tausojančio vartojimo ir atsakingo požiūrio į ūkio plėtrą skatinimo siekius; „Sumanios ekonomikos“ srityje aplinkosaugos srities tikslai apima aplinkai palankios verslo kultūros ugdymo, „žaliosios“ ekonomikos vystymosi skatinimo, paskatų verslui investuoti į „žaliąsias“ technologijas, prekes ir paslaugas didinimą, pažangių, išteklius tausojančių ir aplinkos taršą bei klimato kaitą mažinančių technologijų ir gaminių diegimo pramonės, energetikos ir transporto sektoriuose bei ekosistemų stabilumo užtikrinimo ir biologinės įvairovės saugojimo siekius; „Sumanaus valdymo“ srityje konkretūs tikslai aplinkosaugos sričiai nekeliami, tačiau aktualūs yra bendri strategiškai pajėgios valdžios, visuomenės poreikius atitinkančio valdymo tikslai.

Strategiją įgyvendinančioje Nacionalinėje 2014–2020 m. pažangos programoje (toliau – NPP) formuluojamas prioritetas „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra“, kuriam keliamas bendrasis tikslas „skatinti kiekvieną gyventoją realizuoti savo galimybes mokantis, kuriant, tiriant, tikslinga veikla prisiekiant atsakomybę už save, valstybę ir aplinką“, o vienas detalesnių tikslų, susijusių su aplinkosaugos sritimi – skatinti sveikatos ir gamtinės aplinkos tausojimą; prioritetui „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ keliamas bendrasis tikslas „sukurti augimui ir konkurencingumui palankias aplinkos sąlygas“ bei du su aplinkosaugos sritimi susiję detalesni tikslai: sukurti palankias verslumo ir darnios verslo plėtros sąlygas bei skatinti darnų išteklių naudojimą ir užtikrinti ekosistemų stabilumą(žr. 1 pav.).

1 pav. Strategijoje ir NPP nustatyti aplinkosaugos srities prioritetai ir tikslai

Šaltinis: Lietuva 2030 www.lietuva2030.lt/lt/apie-lietuva-2030

2017 m. patvirtintame XVII Vyriausybės programos įgyvendinimo plane įtvirtinti detalesni aplinkosaugos srities tikslai: užtikrinti aplinkos, tinkamos darniai gyventi visoms gyvybės formoms, kokybę, pagerinti vandens telkinių būklę, gerinti geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo ūkio veiklos efektyvumą, sumažinti oro taršą ir klimato kaitą, išsaugoti visuomenei svarbias ekosistemų paslaugas bei didinti visuomenės aplinkosauginį sąmoningumą.

Be bendrųjų visos šalies strateginius tikslus įtvirtinančių dokumentų, aplinkosaugos srities tikslai keliami ir sektorinėse vidutinio laikotarpio strategijose, kurių svarbiausios – Nacionalinė aplinkos apsaugos strategija ir Nacionalinė klimato kaitos valdymo politikos strategija.

Nacionalinė aplinkos apsaugos strategija parengta siekiant nustatyti prioritetines aplinkos apsaugos politikos sritis, ilgalaikius tikslus iki 2030 m. ir Lietuvos aplinkos viziją iki 2050 m. Strategijoje įtvirtinama, jog svarbiausias aplinkos apsaugos politikos tikslas – pasiekti, kad Lietuvos aplinka būtų sveika, švari ir saugi, darniai tenkinanti visuomenės, aplinkosaugos ir ekonomikos poreikius. Strategija apima keturias prioritetines aplinkos apsaugos politikos sritis: darnaus gamtos išteklių naudojimo ir atliekų tvarkymo, aplinkos kokybės gerinimo, ekosistemų stabilumo išsaugojimo ir klimato kaitos švelninimo bei prisitaikymo prie klimato kaitos keliamų aplinkos pokyčių. Pastaroji politikos sritis numatoma atskirame dokumente – Nacionalinėje klimato kaitos valdymo politikos strategijoje. Nacionalinėje aplinkos apsaugos strategijoje keliami šie pagrindiniai tikslai:

- Užtikrinti ilgalaikį racionalų, tvarų valstybės funkcionavimui svarbių nacionalinių gamtos išteklių naudojimą, jų apsaugą, atsinaujinančių gamtos išteklių atkūrimą ir, kur įmanoma, gausinimą, sudarant sąlygas darniai ūkio plėtrai;
- Mažinti susidarančių atliekų kiekį, užtikrinti žmonių sveikatai ir aplinkai saugų atliekų tvarkymą ir racionalų atliekų medžiaginių ir energinių išteklių naudojimą;
- Užtikrinti, kad požeminio vandens, paviršinių vidaus vandens telkinių, Kuršių marių ir Baltijos jūros būklė būtų gera, paviršiniai vandens telkiniai tiktų rekreacijos reikmėms tenkinti, o visi šalies gyventojai gautų saugos ir kokybės reikalavimus atitinkantį geriamąjį vandenį;
- Saugoti dirvožemį ir tausiai jį naudoti;
- Užtikrinti, kad Lietuvoje į aplinkos orą išmetamas teršalų kiekis neviršytų tarptautiniuose ir ES teisės aktuose nustatyto kiekio, oro teršalų koncentracija aplinkos ore neviršytų žmogaus sveikatai ir aplinkai nepavojingų aplinkos oro užterštumo lygių;
- Pasiiekti, kad radiologinė aplinkos būklė Lietuvoje būtų gera;

- Apsaugoti gyventojus nuo žalingo aplinkos triukšmo poveikio;
- Sumažinti pavojingų cheminių medžiagų ir mišinių naudojimą ir jų neigiamą poveikį žmonių sveikatai ir aplinkai;
- Pasiiekti gerą urbanistinės aplinkos kokybę, kartu užtikrinant tolygų šalies teritorijų vystymąsi, palankias urbanizuotų teritorijų socialinės ir ekonominės plėtros sąlygas;
- Išsaugoti įvairaus teritorinio lygmens kraštovaizdžio arealus ir jų geoekologinį potencialą;
- Sustabdyti biologinės įvairovės nykimą ir ekosistemų bei jų teikiamų paslaugų kokybės blogėjimą, kur įmanoma, jas atkurti;
- Užtikrinti, kad būtų saugiai vykdoma veikla, kurios metu yra kuriami, apdirbami, naudojami, perduodami ir išleidžiami gyvieji modifikuoti organizmai, galintys daryti neigiamą poveikį biologinės įvairovės išsaugojimui ir tausiam jos naudojimui.

Nacionalinėje klimato kaitos valdymo politikos strategijoje įtvirtinamas strateginis tikslas – pasiekti, kad šalies ekonomika augtų daug sparčiau negu didėtų išmetamųjų ŠESD kiekis. Šio strateginio tikslo įgyvendinimo stebėsenai atlikti nustatytas vertinimo kriterijus – išmetamųjų ŠESD kiekis, tenkantis BVP vienetui (t CO₂e/1 mln. Lt BVP).

Nacionaliniame atsinaujinančių išteklių energijos veiksnių plane bei Nacionalinėje atsinaujinančių energijos išteklių plėtros 2017–2023 metų programoje siūlomi tikslai stipriai fokusuojami į atsinaujinančius energijos išteklius, jų naudojimo sąlygų, reikalavimų ir kriterijų sukūrimą. Šiose dvejose programose taip pat iškeliami tikslai, kurie orientuojasi į atsinaujinančių energijos išteklių didinimą šalies energijos balanse, elektros ir šilumos energetikos bei transporto srityse.

Apibendrinant nustatytus tikslus matyti, kad **aplinkosaugos srityje, visų pirma, siekiama užtikrinti aplinkos, tinkamos darniai gyventi visoms gyvybės formoms, kokybę.** Šis siekis apima tiek darnaus gamtos išteklių naudojimo, tiek atliekų tvarkymo, oro ir vandens taršos, ekosistemų stabilumo išsaugojimo bei klimato kaitos švelninimo problematiką.

1.2 ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ

Atliekų valdymas (įskaitant finansavimą) ir tvarkymas vykdomas ne pagal atliekų vengimo ir tvarkymo prioritetų eiliškumą

2019 m. EK ataskaitoje¹ nurodoma, jog atliekų tvarkymas tebėra iššūkis, kurio sprendimas pareikalaus didesnių investicijų, kad būtų galima pasiekti naujus įvairių atliekų srautų antrinio perdirbimo ES tikslus po 2020 m. Teigiama, jog papildomų pastangų reikės siekiant gerinti atliekų prevenciją, pakartotinių produktų panaudojimą, rūšiuojamąjį atliekų surinkimą jų susidarymo vietoje ir specialiuose konteneriuose, rūšiavimą ir antrinį perdirbimą.

Remiantis 2017 m. EK ataskaita², 2015 m. komunalinių atliekų Lietuvoje susidarė šiek tiek mažiau už ES vidurkį, t. y. 448 kg gyventojui per metus, tačiau 16 proc. daugiau nei prieš dešimtmetį. Nors Lietuva sąvartynuose šalina daug mažiau atliekų nei prieš šešerius metus³, ji vis dar viršija 26 proc. ES vidurkį ir šalinimas sąvartynuose tebėra pagrindinė atliekų tvarkymo priemonė Lietuvoje. Aplinkos apsaugos agentūros (toliau – AAA) duomenimis,⁴ šis rodiklis išliko mažai pakitęs ir 2016 m.

2017 m. sąvartynuose šalinamų atliekų dalis sudarė 32,7 proc.,⁵ kompostavimo dalis išaugo nuo 9,38 proc. 2014 m. iki 23,94 proc. 2017 m., perdirbimo – nuo 21,09 proc. 2014 m. iki 24,16 proc. 2017

¹ Europos Komisija, Šalies ataskaita. Lietuva 2019

² Europos Komisija, ES aplinkos nuostatų įgyvendinimo peržiūra. Šalies ataskaita. Lietuva 2017 m.

³ Tais metais į sąvartynus buvo pašalinta 91 % visų atliekų, o 2015 m. – 54 % atliekų.

⁴ <http://atliekos.gamta.lt/cms/index?rubricId=e4055918-4f56-4aee-8c10-620b407cc6f1>

⁵ <http://atliekos.gamta.lt/cms/index?rubricId=e4055918-4f56-4aee-8c10-620b407cc6f1>

m⁶(žr. 1 lentelė.).Pažymėtina, kad komunalinių atliekų perdirbimas 2011–2016 m. laikotarpiu kasmet didėjo vidutiniškai po 1,3 proc., 2017 m. buvo perdirbta 0,4 proc. mažiau atliekų nei 2016 m. Pastaraisiais metais kompostavimo dalis išaugo dėl mišrių komunalinių atliekų apdorojimo mechaninio biologinio atliekų apdorojimo (toliau – MBA) įrenginiuose. Deja, MBA įrenginiuose apdorojus biologiškai skaidžias atliekas, gautas stabilatas ar techninis kompostas dėl žemos kokybės dažniausiai yra panaudojamas tik atliekų perdengimui sąvartynų kaupuose. Naujojoje 2018 m. gegužės 30 d. Europos Parlamento ir tarybos Direktyvoje (ES) 2018/851, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2008/98/EB dėl atliekų, numatyta, kad nuo 2027 m. sausio 1 d. biologines komunalines atliekas, patekusias į aerobinio ar anaerobinio apdorojimo operaciją, galima bus laikyti perdirbtomis atliekomis tik tokiu atveju, jeigu jos bus surenkamos atskirai arba atskiriamos jų susidarymo vietoje. Atsižvelgus į šias nuostatas ir remiantis ekspertiniu vertinimu, Lietuvos pasiekimai kompostuojant biologines atliekas yra gerokai mažesni, nei skelbia AAA duomenys.

1 lentelė. Komunalinių atliekų perdirbimo tendencijos 2011–2017 m.

Metai	Susidarė, t	Pašalinta sąvartyne		Sudeginta (R1 būdu – išgaunant energiją)		Sudeginta (D10 būdu – be energijos išgavimo)		Perdirbta (su eksportu perdirbimui)		Kompostuota		Likęs nesutvarkytas kiekis dėl laikino saugojimo	
		t	%*	t	%*	t	%*	t	%*	T	%*	t	%*
2011	1.339.280	1.033.580	77,17	5.670	0,42	1.680	0,13	244.120	18,23	23.460	1,75	30.770	2,3
2012	1.330.163	970.559	72,97	204	0,02	12	0	261.209	19,64	51.041	3,84	51.041	3,84
2013	1.280.049	798.328	62,37	91.339	7,14	264	0,02	261.311	20,41	94.680	7,4	34.126	2,67
2014	1.270.245	747.521	58,85	112.593	8,86	192	0,02	267.886	21,09	119.094	9,38	22.959	1,81
2015	1.299.998	702.127	54,01	149.885	11,53	0	0	298.820	22,99	132.357	10,18	16.809	1,29
2016	1.272.061	379.267	29,82	220.794	17,36	2	0	312.268	24,55	298.706	23,48	61.024	4,8
2017	1.286.434	420.678	32,7	235.721	18,32	151	0	310.807	24,16	307.971	23,94	11.106	0,86

Šaltinis: Aplinkos apsaugos agentūra, 2018

Komunalinių atliekų perdirbimo rezultatai, nors ir gerėjantys, tačiau per lėtai. Kaip matyti 2 paveiksle, nuo 2016 m. pastebima stagnacija, kuri gali sukliudyti Lietuvai 2020 m. pasiekti 50 proc. perdirbimo tikslą. Palyginus su 2016 m., atliekos tvarkomos gerokai efektyviau, tačiau norint pasiekti 2020 m. atliekų perdirbimo tikslą reikalinga ir toliau investuoti į atliekų rūšiuojamąjį surinkimą ir perdirbimą. 2010 m. suplanuoti ir 2016 m. pastatyti mechaninio ir biologinio apdorojimo įrenginiai, tačiau projektuojami bei statomi papildomi atliekų naudojimo energijai gauti kogeneraciniai pajėgumai Vilniuje ir Kaune gali sutrukdyti pasiekti 2015 m. Europos Žiedinės ekonomikos pakete nustatytus atliekų perdirbimo tikslus.

Svarbu paminėti ir tai, jog 2016 m. birželio mėn. Lietuva iš dalies pakeitė Valstybinį atliekų tvarkymo planą, įtraukdama į jį dvi naujas kogeneracines jėgaines Vilniuje ir (arba) Kaune, kurių bendras komunalinių atliekų deginimo pajėgumas siektų 360 000 tonų per metus. Sprendimas kurti naujus atliekų naudojimo energijai pajėgumus buvo priimtas dar prieš Europoje patvirtinant Žiedinės ekonomikos paketą.

Visgi, valstybės institucijos iki šiol nėra pateikusios oficialių atliekų susidarymo ir tvarkymo apimčių prognozių iki 2035 m., prognozių dėl komunalinių atliekų ir kitų srautų užduočių vykdymo bei reikalingų valstybės ir savivaldybių intervencijų siekiant šiuos tikslus įgyvendinti.

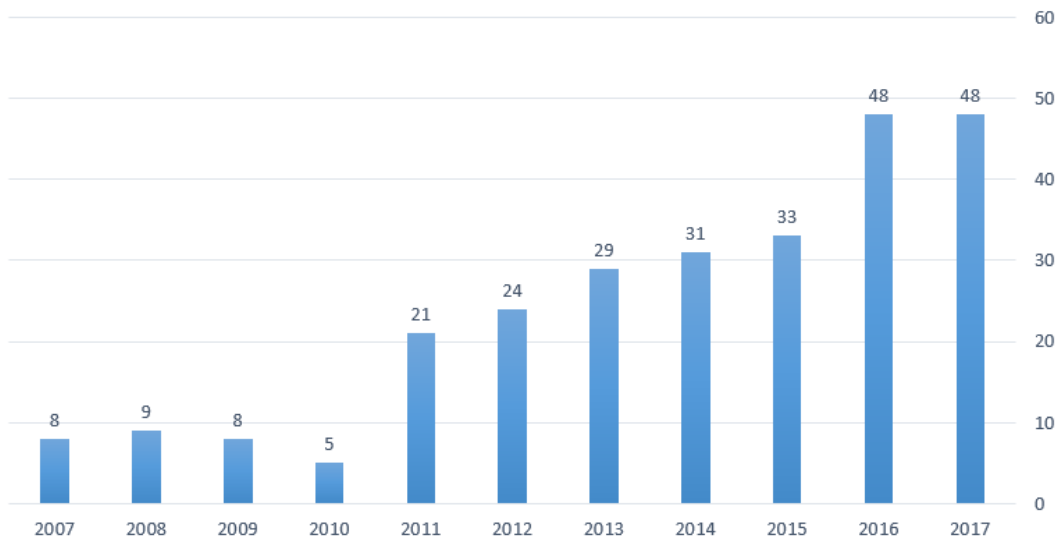
Siekiant, kad atliekos taptų ištekliais, EK ataskaitoje rekomenduojama imtis šių veiksmų:

- Visiškai įgyvendinti ES atliekų teisės aktus, kuriuose numatytas vengimo ir atliekų tvarkymo prioritetų eiliškumo įgyvendinimo principas;
- Užtikrinti rūšiuojamąjį atliekų surinkimą jų susidarymo vietoje ir specialiuose konteneriuose;
- Pasiekti atliekų šalinimo sąvartynuose mažinimo tikslus;
- Mažinti gyventojui tenkantį atliekų kiekį ir bendrą atliekų kiekį;

⁶<http://atliekos.gamta.lt/cms/index?rubricId=e4055918-4f56-4aee-8c10-620b407cc6f1>

- Siekti gauti energiją tik iš neperdirbamų atliekų ir atsisakyti perdirbamų ar naudoti tinkamų atliekų šalinimo sąvartynuose;
- Iki 2030 m. gerokai sumažinti atliekų kiekį prevencijos, mažinimo, perdirbimo ir pakartotinio naudojimo priemonėmis;
- Didinti sąvartynų mokestį, siekiant didinti antrinio perdirbimo ekonominę perspektyvumą;
- Tinkamai įvertinti rizikas, susijusias su naujais energijos gamybos iš atliekų projektais (vengiant perteklinių pajėgumų).

2 pav. Komunalinių atliekų perdirbimas 2007–2017 m., proc. (perdirbtos ir kompostuojamos komunalizės atliekos)

Šaltinis: parengta autorių pagal Europos Komisijos duomenis

Atliekų tvarkymo finansavimas. Efektyviai atliekų tvarkymo sistemai sukurti taikomas principas „teršėjas moka“, reiškiantis, jog visas atliekų tvarkymo išlaidas turi apmokėti pirminis atliekų gamintojas arba dabartinis ar ankstesnis atliekų turėtojas ir (ar) produktų, dėl kurių naudojimo susidaro atliekos, gamintojas ar importuotojas. Produktų gamintojai ir (ar) importuotojai, platintojai, taip pat pakuočių naudotojai ir (ar) importuotojai, pardavėjai gali pasidalyti produktų ir pakuočių atliekų tvarkymo išlaidas. Principas „teršėjas moka“ Lietuvoje taikomas kuriant komunalinių atliekų tvarkymo sistemą (per rinkliavas ar įmokas už komunalinių atliekų tvarkymą, tvarkant gamybos ir kitos ūkinės veiklos atliekas (B2B modelis) bei organizuojant gamintojo atsakomybės principu pagrįstą gaminių ir pakuočių atliekų, susidarančių komunalinių atliekų sraute, gamyboje ir vykdant kitą ūkinę veiklą, tvarkymą.

Komunalinių atliekų tvarkymo finansavimas tampa Vyriausybės reguliuojama sritimi ir didžioji dauguma savivaldybių įgyvendina principą „teršėjas moka“. **Gamintojo atsakomybės principas įgyvendinamas nepilnai**, o tai sąlygoja įtampas komunalinių atliekų tvarkymo finansavime. Be to, 2014–2020 m. 87,2 mln. Eur Sanglaudos fondo lėšų planuota investuoti į tolesnę rūšiuojamojo atliekų surinkimo plėtrą ir atliekų parengimo perdirbti, pakartotinai ar kitaip naudoti pajėgumų (rūšiavimo linijų, kitos įrangos) modernizavimą, atliekų tvarkymo informacinės sistemos bei stebėjimo modernizavimą, tačiau šios priemonės įgyvendinimas, išskyrus pastarąją, keletą metų stagnuoja.

Gamintojo atsakomybės atliekų tvarkyme įgyvendinimo problematika. Gamintojo atsakomybės principas Lietuvoje taikomas tvarkant pakuočių, padangų, akumuliatorių, baterijų, vidaus degimo variklių degalų, tepalų, įsiurbimo oro filtrų, automobilių hidraulinių (tepalinių) amortizatorių, elektros ir elektroninės įrangos, transporto priemonių, alyvos atliekas. Gamintojo atsakomybės principu pagrįsta gaminių ir pakuočių atliekų tvarkymo sistema organizuojama taikant ekonomines priemones, administracines bei informacines priemones. Sėkmingai įdiegta užstato sistema vienkartinėms pakuotėms prisidėjo prie pakuočių atliekų tvarkymo sistemos skaidrinimo ir aplinkos taršos mažinimo, tačiau eilę metų įvairios gamintojų ir importuotojų organizacijos, atliekų tvarkytojų

asociacijos bei ekspertai akcentuoja, kad kai **kurių atliekų (pakuočių, elektros ir elektroninės įrangos, apmokestinamųjų gaminių ir kt.) tvarkyme pilnai neįgyvendinamas išplėstinės gamintojo atsakomybės principas**, o pastaruoju metu stebima pakuočių atliekų tvarkymo sistemos krizė.

Pakuočių atliekų tvarkyme neužtikrinamas gamintojo atsakomybės principas. Ekspertų teigimu, iki šiol neužtikrinamas skaidrus gamintojų ir importuotojų licencijavimo procesas, stringa naujos gaminių ir pakuočių apskaitos informacinės sistemos (toliau – GPAIS) diegimas. Gamintojų ir importuotojų organizacijos neužtikrina pakuočių atliekų tvarkymo savivaldybių sistemose finansavimo, neskatinamas įmonių investavimas į perdirbimo technologijų atnaujinimą. Nors deklaruojama, kad Lietuva geriausiai Europoje įgyvendina pakuočių atliekų perdirbimo užduotis, tačiau stringa teisingo pakuočių deklaravimo procesas ir jo kontrolė. Dėl UAB „Metraile“ bylos dalis atliekų sutvarkymo yra anuliuota ir gamintojai bei importuotojai privalo sumokėti baudas, siekiančias 30 mln. Eur už pakuočių atliekų tvarkymą. Esminės netinkamo pakuočių atliekų tvarkymo įgyvendinimo priežastys yra: **sudėtingas teisinis reglamentavimas** (pakuočių atliekų tvarkymo užduočių nesureguliacija (savoms reikmėms, užstatas), galimybė „dengti“ tvarkymo užduotis sutvarkytais nekomunalinio srauto pakuočių atliekų kiekiais, nesubalansuotas atsakomybės ir kontrolės klausimas (sistema orientuota į valstybinę kontrolę, kuri nepajėgi tinkamai atlikti funkcijų, papildančių sistemų įteisinimas neužtikrinant jų kontrolės), gamintojai ir importuotojai teisiškai neturi galimybių kontroliuoti visos pakuočių atliekų tvarkymo grandinės ir kaštų); **kompetencijos ir lyderystės trūkumas gamintojų ir importuotojų, institucijų bei savivaldybių tarpe**, valstybės požiūris į gamintojus ir importuotojus kaip į potencialius mokesčio už aplinkos teršimą mokėtojus, o ne partnerius (motyvas bausti ir rinkti į biudžetą mokesčius, kurie sunkiai koreliuoja su realia žala gamtai, valstybė už surinktas mokesčio lėšas netvarko pakuočių atliekų). Įvardintos priežastys lemia neefektyvią pakuočių atliekų iš komunalinio srauto tvarkymo sistemą: gyventojai moka du kartus (pirkdami gaminius ir mokėdami už komunalinių atliekų tvarkymą), sudaroma terpė fiktyviam atliekų tvarkymui, neskaidrioms schemoms, neužtikrintas viešasis interesas ir nevykdomos pakuočių atliekų tvarkymo užduotys.

Elektros ir elektroninės įrangos (toliau – EEĮ) atliekų tvarkymo srityje yra identifikuotos šios gamintojo atsakomybės principo įgyvendinimo problemos: nepagrįstos, per daug ambicingos vidinės EEĮ atliekų tvarkymo užduotys; EEĮ yra ne gamintojų nuosavybė, o brangi, rinkoje paklausi prekė; rinkos tarp gamintojų ir importuotojų reguliavimo stoka (per licencijavimą); gamintojai ir importuotojai turi finansuoti RATC surenkamus kiekius, tačiau RATC parduoda atliekas rinkai; neveikia GPAIS, kas sąlygoja garanto išdavimą.

Apibendrinant, netinkamas gamintojo atsakomybės įgyvendinimas neleidžia užtikrinti didesnio gaminių ir pakuočių atliekų rūšiuojamojo surinkimo bei perdirbimo ir antrinių žaliavų naudojimo, nemažina atliekų tvarkymo išlaidų, tenkančių gyventojams (perkeliant jas vartotojams), nemažina savivaldybių atliekų tvarkymo išlaidų. Šiuo metu taikomas atliekų tvarkymo finansavimas neužtikrina atliekų vengimo ir tvarkymo prioritetų įgyvendinimo. Taigi, tikslinga tiek valstybės intervencijas, tiek ES finansavimą nukreipti siekiant užtikrinti atliekų tvarkymo hierarchiją.

Neefektyvus išteklių naudojimas ir didelis energijos intensyvumas

Nacionalinėje aplinkos apsaugos strategijoje nurodoma, jog augant Lietuvos ekonomikai, didėjant vartojimui ir kartu senkant neatsinaujantiems gamtos ištekliams, griežtėjant tarptautiniams ir ES reikalavimams riboti ir (ar) mažinti aplinkos taršą, gerinti aplinkos kokybę, didėja poreikis imtis novatoriškų veiksmingų aplinkosaugos priemonių, ypač labiausiai urbanizuotose teritorijose. Remiantis EK parengta aplinkosaugos ataskaita Lietuvai,⁷ **Lietuva yra ištekliams bei energijai imli šalis ir neišnaudoja potencialo eko-inovacijų srityje**. Ši problematika dar kartą akcentuojama ir naujausioje EK ataskaitoje Lietuvai,⁸ kurioje teigiama, jog išteklių našumas Lietuvoje

⁷ Europos Komisija, ES aplinkos nuostatų įgyvendinimo peržiūra. Šalies ataskaita. Lietuva 2017 m.

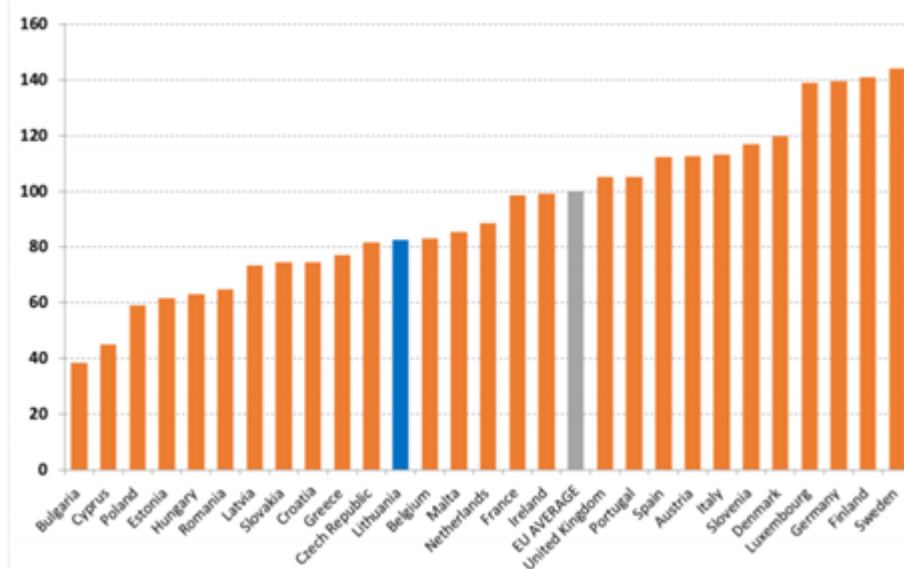
⁸ Europos Komisija, Šalies ataskaita. Lietuva 2019

tebėra mažas – nuo 2010 m. šis rodiklis nepadidėjo ir sudaro 0,8 Eur/kg, t. y. gerokai mažesnis už 2,0 Eur/kg ES vidurkį.

EK nurodo, jog didinti išteklių našumą galėtų padėti ekologinės inovacijos, tačiau šioje srityje Lietuva taip pat atsilieka nuo ES vidurkio. Kad būtų išnaudotas tokių sektorių, kaip atliekų tvarkymo, saulės ir vėjo energijos, ekologiško transporto ir statybos pramonės, potencialas, reikia didinti investicijas.

2017 m. duomenimis, Lietuvos ekologinių inovacijų sudėtinis indeksas vis dar išlieka žemesnis už Europos Sąjungos vidurkį: Lietuvos rodiklis – 82, ES vidurkis – 100, tačiau pastaraisiais metais aplenkėme kaimynines šalis Latviją, Estiją bei Lenkiją (žr. 3 pav.), taigi Rytų Europoje Lietuva tampa viena iš lyderių eko-inovacijų srityje.

3 pav. Ekologinių inovacijų indeksas, 2017 (ES = 100)

Šaltinis: Europos Komisija

Naudojantis Norvegijos 2009–2014 m. finansiniu mechanizmu, sukurta Žaliosios pramonės inovacijų programa. Programa ne tik padėjo finansuoti daug inovacijų, tačiau ir davė postūmį Lietuvai imtis naujų ekologinių inovacijų. Nuo 2013 m. ekologinių inovacijų politikos sistema Lietuvoje gerokai patobulinta: priimtos dvi pagrindinės programos ir strategijos, kuriose nurodytos nacionalinės eko-inovacijų priemonės. Ekologinių inovacijų skatinimas Lietuvoje vykdomas pagal bendrą inovacijų politikos darbotvarkę – Lietuvos inovacijų plėtros 2014–2020 m. programą, kurios pagrindinis tikslas yra skatinti Lietuvos konkurencingumą pasaulyje sukuriant veiksmingą inovacijų sistemą. Eko-inovacijų potencialo augimas numatomas statybos, saulės energijos, atliekų tvarkymo ir ekologiško transporto srityse, tačiau, ekspertų teigimu, numatant prioritėtines sritis pasigendama nuoseklumo su ES dokumentuose numatomais prioritetais.

Nors Lietuvos politikoje apskritai vis labiau siekiama skatinti inovacijas, pagrindine kliūtimi išlieka **lyderystės ir priemonių, kurios skatintų imtis eko-inovacijų, stoka**. Šią problemą aštrina tai, kad privatus sektorius mažai investuoja į eko-inovacijas (žr. 2 lentelė.), taip pat trūksta tinkamų gebėjimų.

2 lentelė. Įmonės, diegusios aplinkosaugos inovacijas

Inovacinės įmonės, diegusios aplinkosaugos inovacijas		Inovacinės įmonės, diegusios aplinkosaugos inovacijas, proc.	
		2012–2014	2014–2016
Palyginti su inovacinėmis	Kasyba ir karjerų eksploatavimas	55,2	48,1
	Apdirbamoji gamyba	54,7	19,3
	Elektros, dujų, garo tiekimas ir oro	81,1	70,6

įmonėmis	kondicionavimas		
	Vandens tiekimas, nuotekų valymas, atliekų tvarkymas ir regeneravimas	81,4	64
	Statyba	61,1	21,7
	Didmeninė ir mažmeninė prekyba; variklinių transporto priemonių ir motociklų remontas	41	8,5
	Transportas ir saugojimas	61,7	29
	Informacija ir ryšiai	23,4	8
	Finansinė ir draudimo veikla	17,2	11,4
	Profesinė, mokslinė ir techninė veikla	29,4	8,2
Palyginti su visomis įmonėmis	Kasyba ir karjerų eksploatavimas	32	24,5
	Apdirbamoji gamyba	23,9	10
	Elektros, dujų, garo tiekimas ir oro kondicionavimas	43,4	35,6
	Vandens tiekimas, nuotekų valymas, atliekų tvarkymas ir regeneravimas	44,6	31
	Statyba	18,5	6,9
	Didmeninė ir mažmeninė prekyba; variklinių transporto priemonių ir motociklų remontas	19,3	4,6
	Transportas ir saugojimas	20,1	11,7
	Informacija ir ryšiai	14,8	5,2
	Finansinė ir draudimo veikla	7,2	6,4
	Profesinė, mokslinė ir techninė veikla	12,1	4,5

Šaltinis: Lietuvos Statistikos departamentas

Greitojoje Eurobarometro apklausoje „MVĮ, efektyvus išteklių naudojimas ir ekologiškos rinkos“⁹ parodyta, kad 39 proc. Lietuvos MVĮ į efektyvaus išteklių naudojimo priemones investavo iki 5 proc. metinės apyvartos (ES vidurkis – 50 proc.). 29 proc. minėtų MVĮ, investavusių į efektyvaus išteklių naudojimo priemones, šiuo metu siūlo žaliųjų produktų ir paslaugų (ES vidurkis – 26 proc.), 50 proc. ėmėsi energijos taupymo priemonių (ES 28 vidurkis – 59 proc.), 33 proc. stengėsi mažinti atliekų kiekį (ES 28 vidurkis – 60 proc.), 45 proc. – tausiai vartoti vandenį (ES 28 vidurkis – 44 proc.) ir 46 proc. – taupyti medžiagas (ES 28 vidurkis – 54 proc.). Efektyviau naudojamos išteklius, gamybos sąnaudas sumažino 56 proc. Lietuvos MVĮ (ES vidurkis – 45 proc.).

Visgi, ekspertų teigimu, svarbu akcentuoti tai, kad švaresnės gamybos, išteklių taupymo ir energijos efektyvumo didinimo priemonės nebūtinai yra eko-inovacijų rezultatas. Dažnu atveju tai įprastos (rutininės) praktikos, kuriomis siekiama mažinti gamybos kaštus, o ne nauji sprendimai, sukuriantys didelę pridėtinę vertę. Sektiniais eko-inovacijų pavyzdžiais galėtų būti vandens ar oro valymas, atliekų perdirbimas į aukštos pridėtinės vertės produktus. Kaip jau minėta, siekiant skatinti eko-inovacijas visų pirma reikalinga imtis atitinkamų priemonių verslo ir mokslo bendradarbiavimo, reikalingo finansavimo numatymo bei tinkamo prioritetų suformavimo srityse.

Kita susijusi problema – įvairiose žinybose, ministerijose ir MVĮ **trūksta bendro supratimo, kas yra eko-inovacijos**. Tai, kad inovacijų apskritai ir konkrečiai ekologinių inovacijų finansavimas labai priklauso nuo Europos struktūrinių fondų, taip pat gali sukelti reikšmingų sunkumų ateityje.

⁹Europos Komisija, 2015 m. 426 greitoji Eurobarometro apklausa „MVĮ, efektyvus išteklių naudojimas ir ekologiškos rinkos“

Neefektyvus žiedinės ekonomikos modelio diegimas

Pagal EK parengtą aplinkosaugos ataskaitą Lietuvai, 2015 m. Žiedinės ekonomikos dokumentų rinkinyje pabrėžta, kad **reikia pereiti prie gyvavimo ciklu grindžiamos žiedinės ekonomikos, kurioje būtų laikomasi pakopinio išteklių naudojimo principo ir beveik nebeliktų galutinių atliekų**. Ypač svarbus vaidmuo čia tenka valstybės lyderiams, Vyriausybės atstovams: formuojant rinką pokyčiams nacionaliniu lygiu, keliant ambicingus tikslus, pasirenkant kurti ekosistemą ir ryšius tarp rinkos dalyvių, koordinuojant ir finansuojant įvairių įmonių ir asmenų iniciatyvas arba taikant Žiedinės ekonomikos modelius valstybinėms įmonėms ir tiekimo grandinėms. Šį perėjimą galima palengvinti plėtojant novatoriškas finansines priemones, suteikiant galimybę jomis naudotis ir finansuojant eko-inovacijas.

8-as darnaus vystymosi tikslas (toliau – DVT) skatina šalis siekti nuolatinio, integracinio ir darnaus ekonomikos vystymosi, visiško ir našaus užimtumo bei deramo darbo visiems. 9-as DVT pabrėžia poreikį kurti atsparią infrastruktūrą, skatinti įtraukią ir tvarią industrializaciją ir skatinti inovacijas. 12-as DVT skatina šalis iki 2030 m. užtikrinti tausų gamtos išteklių valdymą ir efektyvų naudojimą.

Pradėjus kurti žiedinę ekonomiką (žr. 4 pav.), kurioje stengiamasi kuo ilgiau išlaikyti produktų, medžiagų ir išteklių vertę ekonomikos cikle, atsiveria galimybė esamą linijinę ekonomiką visiškai pertvarkyti, padidinti tvarumą ir konkurencingumą. Tai galimybė visai Europai atnaujinti savo ekonomiką ir įgyti naują, tvarų konkurencinį pranašumą. Ekonomikai, pramonės sektoriams ir piliečiams tai atneš naudos ir artimiausioje ateityje, ir ilgalaikėje perspektyvoje. Prioritetinėmis žiedinės ekonomikos sritimis ekspertų įvardinamos šios: plastikai, maisto atliekos, svarbiausios žaliavos, statybos ir griovimo atliekos, biomasė ir biologiniai produktai.

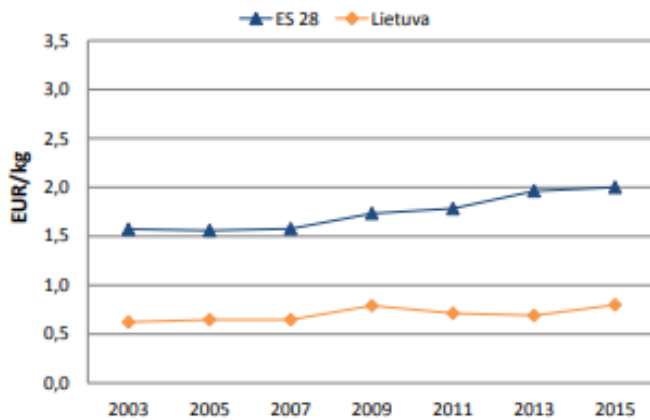
4 pav. Žiedinės ekonomikos schema

Šaltinis: Europos Parlamentas

Visoje ekonomikoje, ūkio sektoriuose ir kiekvienoje įmonėje yra galimybių pasinaudoti perėjimu prie žiedinės ekonomikos. Tai padėtų sumažinti išlaidas ir lengviau užsitikrinti augimą ir konkurencingumą, kurti darbo vietas ir spręsti su ištekliais susijusias problemas. 5 paveiksle parodyta, kad išteklių produktyvumas (rodiklis, kaip našiai ekonomikoje vartojami materialiniai ištekliai gerovei kurti) Lietuvoje siekia 0,80 Eur/kg (ES vidurkis – 2 Eur/kg) ir nuo 2008 m. augo nežymiai. 2015 m. jis dar gerokai atsiliko nuo ES vidurkio.

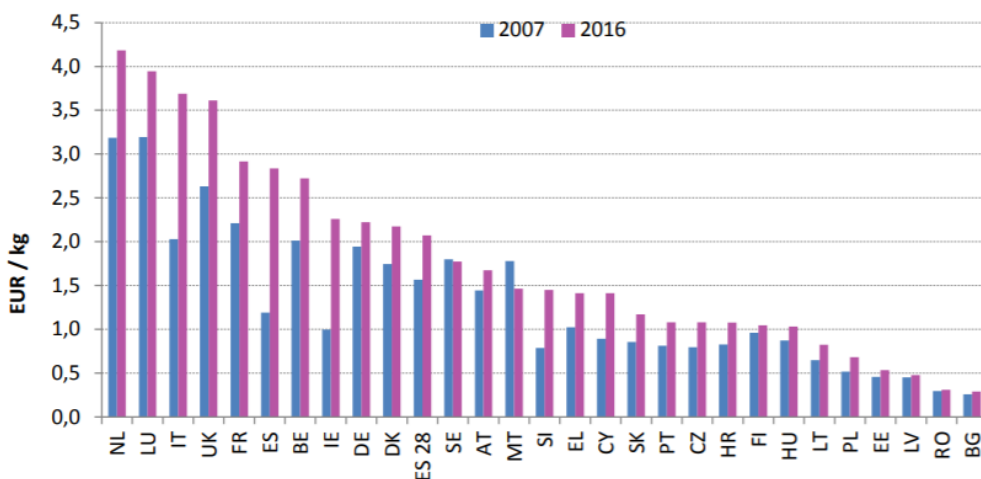
5 pav. Išteklių produktyvumas 2003–2015 m.

Šaltinis: Europos Komisija

Per dešimtmetį nuo 2007 iki 2016 m. ES išteklių našumas padidėjo 32,3 proc. 2016 m. ES našumas buvo 2,1 Eur/kg BVP, t. y. palyginti su praėjusiais metais, padidėjo 2,7 proc. 2016 m., palyginti su ankstesniais metais, padėtis labiausiai pagerėjo (19,5 proc.) Nyderlanduose¹⁴. Nyderlandų išteklių našumas taip pat didžiausias iš visų valstybių narių (4,2 BVP pagal perkamosios galios standartą (PGS) / kg medžiagų). Toliau rikiuojasi Liuksemburgas, Italija ir Jungtinė Karalystė (žr. 6 pav.). Bulgarijoje, Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Lenkijoje ir Rumunijoje išteklių našumas išliko mažiausias.¹⁰

6 pav. Išteklių našumas, grandininio susiejimo metodu apskaičiuotas 2010 m. BVP, 2007 ir 2016 m. duomenys

Šaltinis: Europos Komisija

Pagrindiniai lig šiol vyravę perėjimo prie žiedinės ekonomikos veiksniai buvo ES fondų investicijos ir Norvegijos bendradarbiaujamosios dotacijos ekologinėms inovacijoms. Nors Lietuva pritaria ES žiedinės ekonomikos dokumentų rinkiniui ir apskritai poslinkiui link žiedinės ekonomikos, Vyriausybė imasi tik pirmųjų priemonių šia linkme. Žiedinės ekonomikos skatinimo ir jos principų diegimo teisės aktai Lietuvoje dar tik pradėti rengti, taigi, ES žiedinės ekonomikos dokumentų rinkinys nėra perkeltas į Lietuvos teisės aktus. Taip pat nėra atsakingos institucijos už Žiedinės ekonomikos principų įgyvendinimą, finansavimo strategijos, prioritetų nustatymą (įskaitant prioritetų nustatymą atliekų tvarkymo sektoriui (plastikai, biologinės (maisto atliekos), kritinės medžiagos, statybinės atliekos, biomasė ir biologiniai produktai)). Be to, pasiūlytų ES žiedinės ekonomikos tikslų atžvilgiu Lietuvos laimėjimai vidutiniški, o kai kuriose srityse, pasak Europos Komisijos, dar reikia pasitempti.

¹⁰ Europos Komisija, Europos semestro teminės informacijos suvestinė. Efektyvus išteklių naudojimas, 2017

Lietuvos sumanios specializacijos strategijoje pasiūlytuose prioritetuose su žiedine ekonomika yra siejamas alternatyviųjų degalų naudojimas siekiant efektyviau vartoti energiją, veiksmingas atliekų tvarkymas ir įvairių gamybos ciklų racionalizavimas siekiant naudoti perdirbtas žaliavas.

12 proc. įmonių, dalyvavusių aukščiau minėtoje Eurobarometro¹¹ apklausoje „MVĮ, efektyvus išteklių naudojimas ir ekologiškos rinkos“ nurodė, kad ėmėsi priemonių žiedinei ekonomikai svarbiose srityse tam, kad įmonėje būtų perdirbamos panaudotos medžiagos ar atliekos, 13 proc. projektavo lengviau prižiūrimus, pataisomus ar pakartotinai naudojamus produktus ir 24 proc. sugebėjo parduoti laužo medžiagą kitoms įmonėms. Greitoji Eurobarometro apklausa taip pat rodo, kad 19 proc. MVĮ Lietuvoje turi vieną ar daugiau visą darbo laiką dirbančių darbuotojų, kurių darbo vieta bent laikinai yra žalioji.

Nepakankamas geros aplinkos kokybės užtikrinimas

Neefektyvus vandens tiekimo įmonių valdymas

Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos (toliau – VKEKK) duomenimis¹² 2017 m. Lietuvoje buvo 71 licencijuotas geriamojo vandens tiekėjas (68 ūkio subjektai vykdė geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo veiklą, 3 ūkio subjektai – geriamojo vandens tiekimo veiklą). Ex-ante vertinimo duomenimis¹³ gamybinių pajėgumų naudojimas 2017 m. geriamojo vandens gavybos srityje sumažėjo iki 25 proc., o iš 61 didžiausių vandens tiekimo įmonių pelningai dirbo tik 28 (45,9 proc.).

Ekspertų teigimu, ***Lietuvos vandens tiekimo įmonių tinklas yra per daug išskaidytas ir reikalauja optimizacijos.*** Apjungus smulkias įmones į stambesnius vienetus, įmonėse pradėtų veikti masto ekonomija, leidžianti dirbti efektyviau.

2018 m., siekiant didesnio geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo ūkio veiklos efektyvumo ir paslaugų kainos bei kokybės suvienodinimo, Seimas priėmė Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymo pakeitimo įstatymą, kuriuo aiškiau reglamentuota geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtra, sudarytos teisinės prielaidos vieningai individualiojo nuotekų tvarkymo įrenginių registravimo informacinei sistemai sukurti. Nustatytas individualių nuotekų tvarkymo sistemų naudojimo, priežiūros ir kontrolės reglamentavimas leis veiksmingiau apsaugoti aplinką nuo išleidžiamų nuotekų žalingo poveikio. Taip pat nustatyta, kad visos būtinosios veiklos sąnaudos būtų įtrauktos į reguliuojamas geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainas, įtraukiant investicijas, reikalingas infrastruktūros rekonstrukcijai ir plėtrai. Šie pakeitimai leis racionaliau išnaudoti sukurtos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros pajėgumus, tuo pačiu ir mažinti paslaugų kainų skirtumus, efektyviau planuoti reikalingos infrastruktūros plėtrą ar modernizavimą, mažinti aplinkos teršimą nuotekomis, prisidės prie saikingo požeminio vandens naudojimo ir geresnės požeminio vandens išteklių apsaugos.

XVII Vyriausybės programoje taip pat yra numatytas vandens įmonių stambinimo įgyvendinimo priežiūros sistemos sukūrimas, kuris leistų pakeisti dabar esančią perteklinę vandens tiekimo įmonių struktūrą.

Neefektyvus investicijų į nuotekų tvarkymą planavimas ir įgyvendinimas aglomeracijose, turinčiose daugiau nei 2000 gyventojų

2017 m. EK paskelbė, kad Lietuvai nepavyko įvykdyti įsipareigojimų siekiant, kad 58 aglomeracijose (Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Panevėžys, Alytus, Marijampolė, Utena ir kt.) ne mažiau kaip 98 proc. nuotekų būtų tvarkoma centralizuotai ir tik ne daugiau kaip 2 proc. – individualiose nuotekų tvarkymo sistemose. Komisija taip pat išreiškė nuogąstavimą dėl vietinių kanalizacijos sistemų darbo,

¹¹ Europos Komisija, 2015 m. 426 greitoji Eurobarometro apklausa „MVĮ, efektyvus išteklių naudojimas ir ekologiškos rinkos“

¹² Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija (2018). 2017 m. veiklos ataskaita.

¹³ Vandentvarkos sektoriaus finansinių priemonių ex-ante vertinimas (2018)

vietinių nuotekų duobių priežiūros. Apibendrinant EK išvadas, vietinių nuotekų tvarkymas aglomeracijose, turinčiose daugiau nei 2000 gyventojų, nėra tinkamos kokybės.

Taigi, nors 2017–2018 m. būstų prijungimui prie centralizuotųjų nuotekų surinkimo sistemų skirta 2,35 mln. Eur Aplinkos apsaugos rėmimo programos lėšų (finansavimas skirtas 37 savivaldybėms tikintis prie centralizuotosios nuotekų surinkimo sistemos prijungti daugiau kaip 2500 būstų), o atskirųjų ir/arba grupinių nuotekų tvarkymo sistemų prijungimui prie centralizuotųjų nuotekų tvarkymo sistemų aglomeracijose virš 2000 gyventojų ekvivalentų skirta 1,9 mln. Eur Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondo programos lėšų (Aplinkos ministerijos ekspertų duomenimis, iš viso 2014–2020 m. Sanglaudos fondas šiai problemai spręsti skyrė 250 mln. Eur), **nuotekų tvarkymo problematika nebuvo išspręsta taip efektyviai, kaip tikėtasi**, nes planuojant ankstesnių ES finansavimo periodų lėšas nebuvo koncentruojamasi į direktyvos reikalavimų įgyvendinimą taršos aglomeracijose, taip pat nebuvo numatyti pakankami įpareigojimai/paskatos vandenių ūmonėms bei gyventojams dėl jungimo/jungimosi prie centralizuotų vandens tiekimo ir nuotekų valymo tinklų.

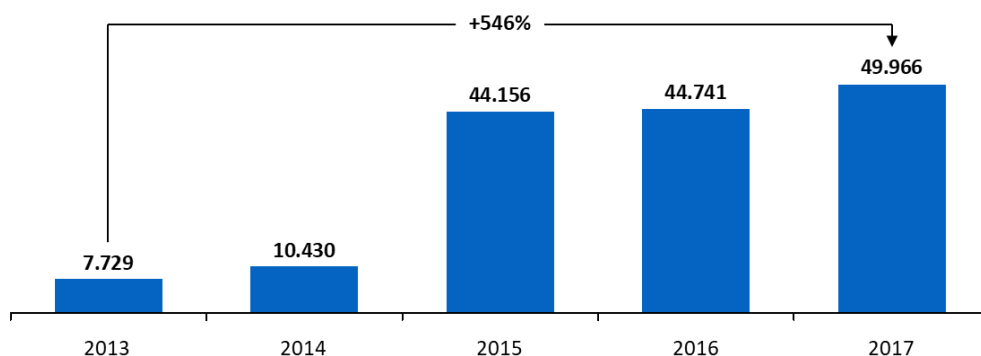
Kaip pagrindinę priežastį, lėmusią įsipareigojimų neišpildymą, Aplinkos ministerija ir nuotekų tvarkymo ūmonės įvardina finansines kliūtis –**pasijungimo prie tinklo ir pačių paslaugų kainą**. Lietuvoje privati ir valstybinė nuosavybė yra griežtai atskirta, todėl ES ir valstybės lėšomis finansuojami vandentiekio ir nuotekų tvarkymo tinklai gali būti privesti tik prie gyventojų valdos ribos – tolesnis prisijungimas yra paties gyventojų įsipareigojimas. Vandens tiekėjų asociacija dar 2018 m. pabaigoje teigė, jog kai buvo paskelbta, kad už prisijungimą prie nuotekų tvarkymo tinklų bus skiriamos kompensacijos, žmonės ėmė delsti.

Visgi, problema aktyviai sprendžiama – kai kurios savivaldybės kompensuoja dalį ar net visas su prisijungimu prie nuotekų tinklo susijusias išlaidas. Pavyzdžiui, siekiant paskatinti gyventojus naudotis centralizuotais buitinių nuotekų tinklais, Vilniaus miesto savivaldybės taryba priėmė sprendimą skirti dalinį finansavimą lauko tualetais besinaudojantiems vienbučių, dvibučių ir daugiabučių namų gyventojams prisijungti prie Vilniaus miesto nuotekų tinklų (vieno namo nuotekų išvado įrengimui, kai buitinių nuotekų išvado ilgis 15 m, planuojama skirti negrąžinamą 1175 Eur finansavimą).

Aplinkos ministerijos atstovai taip pat mini tokias priežastis kaip: pakankamų paskatų ar teisinių įpareigojimų nebuvimas, nepakankamas individualių įrenginių reglamentavimas ir kontrolė – tikėtina, jog jei įrenginių valymo kokybės kontrolė būtų griežtesnė, gyventojai būtų labiau linkę jungtis prie centralizuotos nuotekų surinkimo sistemos.

Analizuojant nuotekų valymo problematiką taip pat pastebima, kad aplinkosaugai didelę įtaką turi ir paviršių nuotekų tvarkymas bei su juo siejamos problemos. Statistikos departamento duomenimis, ūkio, buities ir gamybos nepakankamai išvalytų nuotekų išleidimas į paviršinius vandenis kiekis nuo 2013 m. iki 2017 m. augo daugiau nei 5 kartus.

7 pav. Ūkio, buities ir gamybos nepakankamai išvalytų nuotekų išleidimas į paviršinius vandenis 2013–2017 m., tūkst. m³.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Ši problema yra itin aktuali kaimo vietovėse ir miesteliuose. Kaip nurodoma vandentvarkos sektoriaus finansinių priemonių ex-ante vertinime, vidutinio dydžio miestuose (2000–10000 gyventojų) paviršinės nuotekos surenkamos vidutiniškai nuo mažesnės miesto teritorijos dalies nei dideliuose miestuose ir vidutiniškai sudaro apie 18 proc. šių gyvenamųjų vietovių teritorijos. Tuo tarpu gyvenvietėse iki 2000 gyventojų paviršinės nuotekos dauguma atvejų nėra surenkamos. Taip pat pastebėta, kad paviršinių nuotekų ir valymo įrenginių infrastruktūra šiose vietovėse yra išvystyta nepakankamai arba jos išvis nėra.

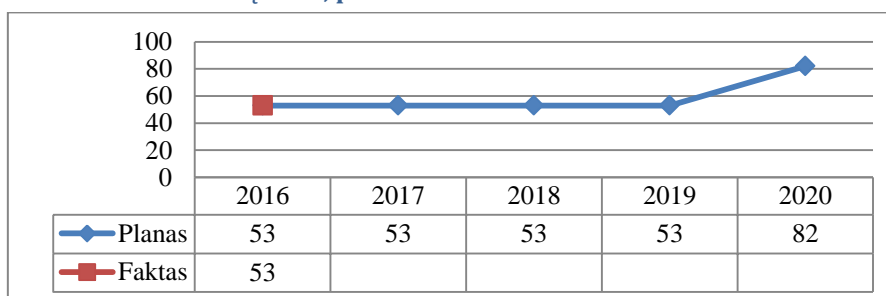
Ekspertų vertinimu, paviršinių nuotekų surinkimo sistemų būklė šalyje apibendrintai vertintina tik kaip patenkinama. Paviršinių nuotekų tinklus prižiūri savivaldybių įmonės, tačiau dėl lėšų stygiaus paviršinių nuotekų tinklų priežiūra yra minimali ir nėra užtikrinama reikiama gera techninė būklė. Dauguma paviršinių nuotekų tinklų yra susidėvėję, reikalingas remontas arba rekonstrukcija, kurie užtikrintų tolesnį tinklų funkcionalumą.

Siekiant spręsti minėtas problemas, 2018 m. Vyriausybė pritarė Aplinkos ministerijos parengtiems Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymo pakeitimams, kurie bus naudingi gyventojams, besijungiantiems prie centralizuotų vandens ir nuotekų tinklų bei padės tinkamai įgyvendinti Miestų nuotekų direktyvą, direktyvos 2000/60/EB, nustatančios Bendrijos veiksmų vandens politikos srityje, nuostatas ir panaikinti EK pradėtą pažeidimo procedūrą prieš Lietuvą. EK požiūriu mūsų šalis įvykdė ne visus šios direktyvos reikalavimus.

Nepakankamos priemonės gerai Baltijos jūros, Kuršių marių ir vidaus vandenų (upių, ežerų) būklei užtikrinti ir neigiamas žemės ūkio poveikis vandens telkiniams

Lietuvos vidaus vandenų bei išorės vandenų būklė pastaraisiais metais išlieka nepatenkinama. Aplinkos apsaugos agentūros duomenimis, vos 49 proc. upių ir 60 proc. ežerų tipo vandens telkinių atitinka geros būklės kriterijus, o bendra geros būklės vandens telkinių dalis 2016 m. sudarė 53 proc. (žr. 8 pav. apačioje).¹⁴

8pav. Geros būklės vandens telkinių dalis, proc.

Šaltinis: Aplinkos ministerija

Lietuva ES įsipareigojo iki 2021 m. pasiekti 82 proc. geros būklės vandens telkinių rodiklį (ES šalys narės įpareigosios vėliausiai iki 2027 m. pasiekti gerą visų vandens telkinių būklę). Nors išsamus vandens telkinių būklės vertinimas bus atliktas tik 2021 m. (progresas vertinimas kas 6 metai: 2015, 2021, 2027 m.), tačiau atskirų vandens telkinių būklės parametrų vertinimas leidžia stebėti besikeičiančią būklę. 2018 m. Aplinkos apsaugos agentūra atliko vandens kokybės ir žemės ūkio veiklą atspindinčių indikatorių analizę.¹⁵ Tyrimas atskleidžia, jog **nitrato koncentracijos net 3–4 kartus didesnės ir jų augimo tendencijos didesnės žemės ūkio dominuojamų baseinų upėse**, palyginti su miškingų teritorijų upėmis. Nitrato kiekis šiose upėse smarkiai viršija geros būklės kriterijus: dažniausiai 2–3 kartus (60 proc. atvejų), beveik trečdaliu atvejų – 4–9 kartus. Verta akcentuoti ir tai, jog **į Kuršių marias ir Baltijos jūrą upėmis atplukdomas teršalų kiekis nuo 2001 m. nuolat auga**, todėl yra rimta grėsmė nepasiekti užsibrėžto tikslo – iki 2021 m. turėti 82 proc. geros būklės vandens

¹⁴ Aplinkos ministerijos metinė veiklos ataskaita, 2018 m.

¹⁵ Aplinkos apsaugos agentūra (2018). Žemės ūkis ir Lietuvos vandenys. Žemės ūkio veiklos poveikis Lietuvos upių būklei ir taršos apkrovoms į Baltijos jūrą.

telkinių. Aplinkos apsaugos agentūra taip pat pabrėžia, kad yra didžiulė tikimybė, jog Lietuva laiku neįgyvendins ir kitų tarptautinių įsipareigojimų, tokių kaip Bendroji vandens politikos pagrindų direktyva, Jūrų strategijos pagrindų direktyva ir kt.

Aplinkos ministerija nurodo, jog, atsižvelgiant į šio tyrimo rezultatus, didelis dėmesys turi būti skiriamas žemės ūkio veiklos neigiamos įtakos aplinkai mažinimui. EK vertinime taip pat pažymima, kad **didžiausią neigiamą poveikį Lietuvos paviršiniams vandenims daro difuzinė tarša, kurią labiausiai sukelia žemės ūkis.**

2018 m. Aplinkos ministerijos parengtas, tačiau Seimo dar nepatvirtintas Vandens įstatymo pakeitimo projektas, kurio pagrindiniai tikslai yra užtikrinti gerą paviršinių ir požeminių vandens telkinių būklę ir ją išsaugoti bei užtikrinti darnų vandens telkinių ir (ar) jų vandens naudojimą. Įstatymo projekte pašalintos teisinės kliūtys asmenims tinkamai naudoti vandens išteklius ir (ar) vandens telkinius, kontroliuojančioms institucijoms – vykdyti jų apsaugą: nustatyti nauji reikalavimai valstybinės reikšmės vandens telkinių, paviršinių vandens telkinių tvarkymui, upių ir ežerų reguliavimui, leidimų naudoti vandens telkinius ir jų vandenį išdavimui. Tikimasi, kad pakeitimai sumažins pažeidimų ir žalos vandens ištekliams ir telkiniams mastą, leis tausiai naudoti šiuos išteklius.

Dar viena reguliacinio pobūdžio priemonė taršai kontroliuoti ir gerai vandens telkinių (šiuo atveju – Baltijos jūros) būklei užtikrinti – 2018 m. Seimo priimti Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo priedo pakeitimo ir papildymo bei Administracinių nusižengimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymai, kuriais nustatytos atgrasančios ekonominės sankcijos juridiniams asmenims už Tarptautinės konvencijos dėl teršimo iš laivų prevencijos (MARPOL) ir reikalavimų dėl mažesnio sieros kiekio laive naudojamame jūriniame kure nesilaikymą. Taip pat nustatyta atgrasanti administracinė atsakomybė laivo kapitonui ir laivo valdytojui (fiziniam asmeniui) už laive naudojamą didesnio sieringumo jūrinį kurą. Įstatymų pakeitimai prisidės prie Baltijos jūros taršos iš laivų ir sieros oksidų koncentracijos pajūrio regionuose, įskaitant uostus, mažinimo (pavyzdžiui, 2017 m. vidutinė metinė **sieros dioksido koncentracija Klaipėdoje, palyginus su kitomis Lietuvos aglomeracijomis, buvo didžiausia**).

Gerinti vandens telkinių būklę padeda ES Sanglaudos fondo¹⁶ (66,33 mln. Eur) ir savivaldybių biudžetų lėšomis finansuojami projektai, kuriais numatyta iki 2023 m. pagerinti 81 vandens telkinio būklę įžuvinant vandens telkinius, įrengiant ar rekonstruojant žuvų pralaidas, pašalinant žuvų migracijos kliūtis, renatūralizuojant upių vagas ir kt. Taip pat sudarytos finansinės galimybės vandenų būklės valdymo ir apsaugos dokumentams parengti, tyrimams atlikti, reikalingai įrangai įsigyti, taršos incidentų Baltijos jūroje likvidavimo sistemai tobulinti (daugiafunkciam laivui įsigyti), Baltijos jūros gyvūnų rehabilitacijos centrui įkurti. Visgi, tik nedidelė dalis šių priemonių yra nukreiptos į taršos mažinimą ir (ar) kontrolę.

Nepakankamos priemonės oro kokybės normų užtikrinimui, ypač didžiuosiuose miestuose

Aplinkos oro tarša yra viena iš reikšmingiausių sveikatos ir aplinkos problemų, todėl aplinkos oro taršos mažinimui turi būti skiriamas ypatingas dėmesys. Europos Sąjungos ilgalaikis oro politikos tikslas, nustatytas 7-oje aplinkosaugos veiksmų programoje – pasiekti tokį oro kokybės lygį, kad dėl jo nesusidarytų didelis neigiamas poveikis ir pavojus žmonių sveikatai ir aplinkai. Tačiau oro kokybė Lietuvoje ir toliau pagrįstai kelia nerimą.

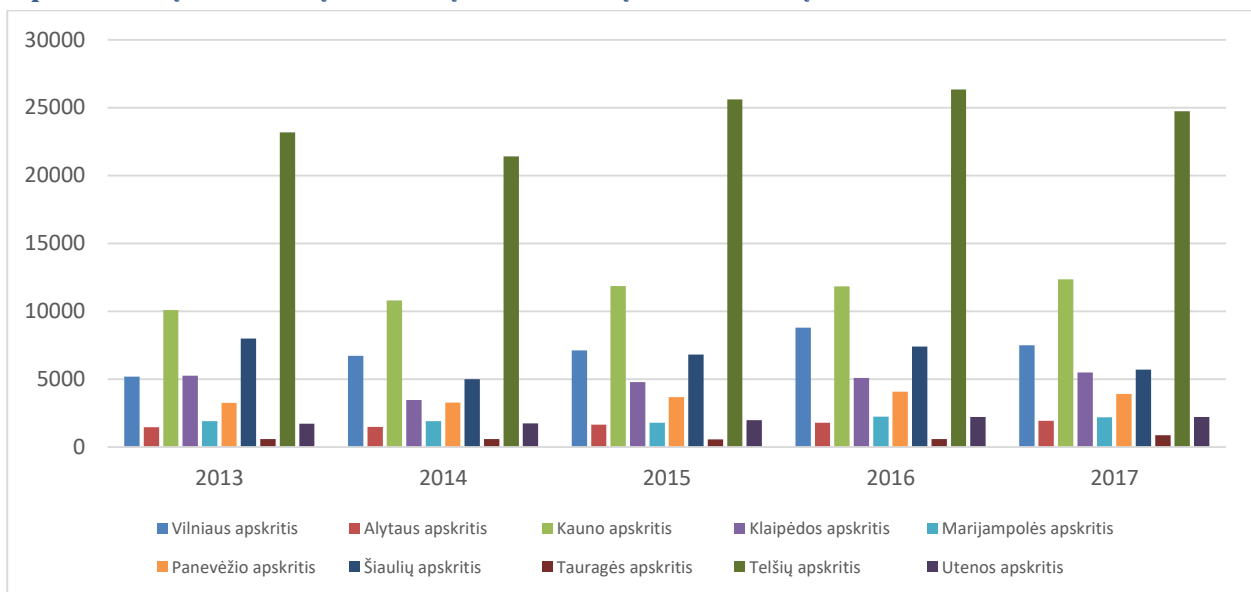
Remiantis Pasaulio sveikatos organizacijos (toliau – PSO) duomenimis, ekonominiai priešlaikinių mirčių dėl oro taršos kaštai Lietuvoje sudarė apie 9,8 proc. BVP (pagal perkamosios galios paritetą)

¹⁶ ES Sanglaudos fondo lėšomis pagal 2014–2020 m. Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 5 prioriteto „Aplinkosauga, gamtos išteklių darnus naudojimas ir prisitaikymas prie klimato kaitos“ įgyvendinimo priemonės: Nr. 05.3.1-APVA-V-012 „Vandens telkinių būklės gerinimas“ ir Nr. 05.3.1-APVA-V-011 „Vandens išteklių valdymas ir apsauga“.

arba apie 4,71 mlrd. Eur (2010 m. duomenimis)¹⁷. Europos Komisijos ataskaitoje¹⁸ „ES aplinkos nuostatų įgyvendinimo peržiūra. Šalies ataskaita – LIETUVA“ nurodoma, kad tiesioginiai ekonominiai kaštai, susiję su negalavimais, sukeltais dėl oro taršos, susidaro dėl 488 tūkst. prarastų darbo dienų, kurie darbdaviams kainuoja 37 mln. Eur per metus, sveikatos priežiūros sistemai – daugiau kaip 5 mln. Eur per metus, o žemės ūkiui – 17 mln. Eur per metus dėl pasėlių nuostolių.

Nacionalinėje aplinkos apsaugos strategijoje nurodoma, jog didžiuosiuose Lietuvos miestuose (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje) dažnai viršijamos kietųjų dalelių (KD₁₀) ir jau nuolat viršijamos benzopireno koncentracijos normos aplinkos ore. Remiantis Statistikos departamento duomenimis, per pastaruosius penkerius metus (2013–2017 m.) teršalų išmetimas į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių buvo didžiausias Telšių, Kauno ir Vilniaus apskrityse, tačiau atkreipiame dėmesį, jog šie duomenys situaciją šalyje atspindi tik iš dalies, nes Statistikos departamentas vertina tik AAA išduotus leidimus turinčių įmonių duomenis.

9 pav. Teršalų išmetimas į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių, tonos

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Remiantis naujausiais AAA duomenimis, 2018 m. Vilniaus ir Kauno aglomeracijose bei zonos teritorijoje daugelis oro kokybės rodiklių buvo prastesni nei 2017 m., tame tarpe ir kietųjų dalelių KD₁₀– jų koncentracija išaugo daugelyje matavimų vietų, o reikšmingi numatytų paros kietųjų dalelių normų (50 µg/m³) perviršiai fiksuoti Klaipėdos ir Vilniaus miestuose. Klaipėdos Šilutės pl. oro kokybės tyrimų (toliau – OKT) stotyje vidutinė paros kietųjų dalelių KD₁₀ koncentracija viršijo paros ribinę vertę 61 d., t. y., buvo viršyta leistina 35 d. per metus riba. Žirmūnų OKT stotyje minėta riba viršyta 37 d. Kitose oro kokybės tyrimų stotyse ši riba nebuvo viršyta.

Daugiausia kietųjų dalelių KD₁₀ paros ribinės vertės viršijimų užfiksuota per sausio–kovo ir spalio–gruodžio mėnesius, tačiau vidutinė metinė kietųjų dalelių KD₁₀ koncentracija nei Vilniaus ir Kauno aglomeracijose, nei zonos teritorijoje neviršijo metinės ribinės vertės (40 µg/m³).

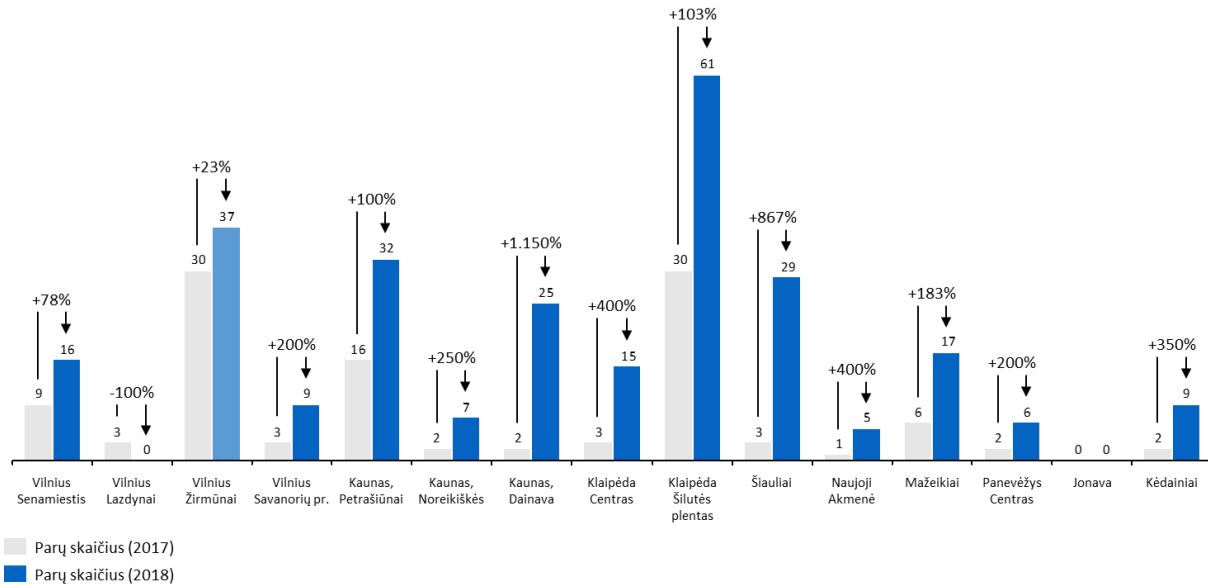
2018 m. oro kokybės tyrimų apžvalgose taip pat nurodoma, jog dažniausiai padidėjusi teršalų koncentracija buvo nustatoma šaltuoju metų laiku (sausio–kovo ir spalio–gruodžio mėn.), kai prie transporto keliamos taršos prisidėdavo tarša iš energetikos įmonių ir individualių būstų šildymo įrenginių. Pavasarį pradžiūvus gatvėms, sausringais vasaros mėnesiais bei ankstyvą rudenį didžiausią įtaką oro užterštumo kietosiomis dalelėmis KD₁₀ padidėjimui turėjo transporto išmetami teršalai bei

¹⁷Economic cost of the health impact of air pollution in Europe: Clean air, health and wealth, WHO Regional Office for Europe, OECD, 2015

¹⁸ Europos Komisija, ES aplinkos nuostatų įgyvendinimo peržiūra. Šalies ataskaita. Lietuva 2017 m.

keliamos dulksės nuo gatvių. Atsižvelgiant į šiuos rodiklius Vilniaus, Kauno bei Klaipėdos miestų savivaldybės privalo imtis reikiamų priemonių, kad KD_{10} ribinės užterštumo vertė nebūtų viršyta, turi tikslinti savivaldybės strateginiame plėtros ir (ar) savivaldybės strateginiame veiklos planuose numatytas aplinkos oro kokybės valdymo priemones ir numatyti papildomas konkrečiu kuo trumpesniu laikotarpiu įgyvendinamas aplinkos oro kokybės valdymo priemones aplinkos oro užterštumo lygiui sumažinti. Didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas toms oro kokybės valdymo priemonėms, kurios leistų efektyviau sumažinti oro užterštumą dėl kietojo kuro deginimo, transporto ir pakeltosios taršos.

10 pav. Parų skaičius, kai buvo viršyta paros ribinė vertė ($50 \mu\text{g}/\text{m}^3$)

Šaltinis: Aplinkos apsaugos agentūra

Aplinkos apsaugos agentūros duomenimis,¹⁹ oro užterštumas labiausiai priklauso nuo meteorologinių sąlygų, teršalų emisijos apimčių. Didžiuosiuose miestuose, kur intensyvus transporto eismas ir daug stacionarių taršos šaltinių, susidaro palankios sąlygos teršalams kauptis. Šildymo sezono metu daugiausiai įtakos oro užterštumui kietosiomis dalelėmis (tame tarpe ir benzo(a)pireno, kurio metinė koncentracija pastaraisiais metais tendencingai didėjo tiek Kauno aglomeracijoje, tiek zonos teritorijoje) turėjo padidėjęs teršalų išmetimas per šalčius suintensyvėjus šiluminės energijos gamybai.

Vienas iš didžiausių oro taršos šaltinių yra transportas. Iš visų transporto sektoriaus emisijų 95 proc. sudaro kelių transportas. Iš jų 60 proc. – lengvieji automobiliai, o 36 proc. – sunkiasvorės transporto priemonės. Atsižvelgiant į esamą situaciją, Nacionaliniame oro taršos mažinimo plane daug dėmesio skirta finansinio skatinimo priemonėms, kurių didelė dalis orientuota į gyventojus. Viena iš jų – sukurti skatinimo mechanizmą, kad seną automobilį pridavusieji fiziniai asmenys atsiskaitytų už viešojo transporto paslaugas arba įsigytų mažiau taršų automobilį. Toks skatinimas – alternatyva anksčiau siūlytomis priemonėms, kurios numatė įvairius draudimus dėl taršių transporto priemonių įsigijimo ir pan. Įvertinus šio skatinimo efektyvumą, ateityje gali būti svarstomos ir kitos priemonės. Mažinant oro taršą ir gerinant jo kokybę, ypač svarbus vaidmuo tenka transportui, todėl numatytos finansinės paskatos savivaldybėms, įsigyjantioms elektra, gamtinėmis dujomis arba vandeniliu varomas viešojo transporto priemones. Atskiras skatinimas numatytas darnaus judumo priemonių įgyvendinimui daugiausia transporto priemonių pritraukiančioms savivaldybėms, įsidiegusioms dyzelinių transporto priemonių eismo ribojimo sistemas.

EK nuomone, automobilių apmokestinimas, paremtas išmetamųjų dujų kiekiu, taip pat paskatintų didesnę viešojo transporto naudojimą ir reikšmingai prisidėtų prie oro taršos mažinimo. Lietuvos

¹⁹ Aplinkos apsaugos agentūra (2018). Oro kokybės metinių duomenų apžvalga.

ekspertų teigimu, automobilių apmokestinimas yra tikslinga priemonė, pagerinsianti oro kokybę. Vertinant šias iniciatyvas tikslinga atsižvelgti į Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertizėje²⁰ nurodomas grėsmes, susijusias su tokių priemonių kaip, akcizo tarifo dyzeliniam kurui didinimas, lengvųjų automobilių apmokestinimas ir t.t. Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertų teigimu, šios priemonės sukurtų papildomą mokesstinę naštą mažas pajamas gaunantiems asmenims, kurie nėra finansiškai pajėgūs įsigyti naujus automobilius.

Dar vienas reikšmingas oro taršos šaltinis yra kietasis kuras, naudojamas šilumos energijos gamybai ir ypač namų ūkiuose būstams šildyti. Lietuvoje smulkiųjų kietųjų dalelių ir benzo(a)pireno koncentracija ore gerokai padidėja kiekvieno šildymo sezono metu. Šildant individualius gyvenamuosius namus kietuoju kuru, naudojant pasenusius, techniškai netvarkingus šildymo įrenginius, į orą patenka dar daugiau teršalų. Nacionalinio oro taršos mažinimo plano projekte numatoma finansinėmis priemonėmis skatinti gyventojus, kurių namai neprijungti prie centralizuoto šilumos tiekimo sistemos, keisti senus ir taršius kietojo kuro katilus į efektyvesnius, pagamintus remiantis ekologinio projektavimo principais, arba įsivesti geoterminį ar kitokį netaršų šildymą. Taip pat skatinti ūkio subjektus atnaujinti kietuoju kuru kūrenamus katilus ES oro taršos reikalavimus atitinkančiais katilais, mažinti taršiausio kietojo kuro – akmens anglies, koks ir lignito naudojimo patrauklumą padidinant akcizo tarifą. Tačiau Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertizėje²¹ teigiama, kad dalis Nacionalinio oro taršos mažinimo plano projekte siūlomų iniciatyvų apribotų gyventojų teisę rinktis (pvz., galimybės šildytis kietuoju kuru apribojimas). Taip pat akcentuojama, jog dalies siūlomų priemonių (tokių kaip šildymo įrenginių inventorizavimas (P38), privalomas temperatūros matuoklių įrengimas kaminuose (P42) ir t.t.) įgyvendinimas būtų neįmanomas ar pareikalautų didelių papildomų biudžeto lėšų dėl administracinių ar techninių priežasčių. Dalis siūlomų priemonių įvardinamos kaip perteklinės.

Teigiamai vertintinas faktas, jog 2005–2016 m. iš namų ūkių būstų šildymo išmestas $KD_{2,5}$ kiekis sumažėjo dėl namų ūkiuose apie 15 proc. sumažėjusio sudegintos medienos kiekio, taip pat palaipsniui išaugusio modernių medienos granules deginančių šildymo įrenginių skaičiaus. Kietųjų dalelių išmetamo kiekio mažinimas labai aktualus ne tik siekiant įgyvendinti šio teršalo išmetimo mažinimo tikslus, nustatytus Vyriausybės programos įgyvendinimo plane bei kituose strateginiuose dokumentuose, bet ir užtikrinti reikalavimus atitinkančią oro kokybę, taip pat dėl poreikio mažinti klimato kaitos požiūriu aktualaus teršalo – juodosios anglies (angl. *Black carbon*) išmetimą, sąlygojamą neefektyviai veikiančių kietojo kuro, įskaitant biokurą, deginimo įrenginių, ypač naudojamų namų ūkių būstų šildymui, todėl neatidėliotinių ir veiksmingų taršos mažinimo priemonių taikymas šilumos gamybos srityje, įskaitant namų ūkius, yra labai aktualus.

Mažinti aplinkos oro taršą, gerinti jo kokybę ir didinti gyventojų informuotumą padeda didžiuosiuose šalies miestuose (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose ir Panevėžyje) ES struktūrinių fondų lėšomis įgyvendinami projektai, skirti aplinkos oro kokybės valdymo priemonių planams parengti, gatvių valymo įrenginiams įsigyti, visuomenei informuoti apie taršą iš individualaus transporto ir namų ūkių būstų šildymo, gyventojų galimybes ją mažinti). ES struktūrinių fondų lėšomis²² (15 mln. Eur) taip pat numatoma skatinti katilų keitimą namų ūkiuose, o 2018 m. pradėtos tarpinstitucinės konsultacijos dėl galimybių šios paramos lėšomis remti ir namų ūkių (būstų) jungimąsi prie centralizuoto šilumos tiekimo sistemos. Šių konsultacijų rezultatas atsispindi nacionalinio oro taršos mažinimo plano projekte, kuris 2019 m. pradžioje buvo pateiktas Vyriausybei, ir kuriame numatytos finansinio skatinimo priemonės (parama) namų ūkiams prisijungti prie centralizuotos šilumos tiekimo sistemos, taip pat kietojo kuro katilams modernizuoti ir atnaujinti. 2018 m. taip pat finansuoti ūkio subjektų vykdomi aplinkos oro apsaugos projektai, skirti oro teršalų valymo įrenginiams diegti,

²⁰ Lietuvos laisvosios rinkos institutas (2018). Ekspertizė. Oro taršos mažinimo planas apkraus gyventojus papildomais mokesčiais.

²¹ Lietuvos laisvosios rinkos institutas (2018). Ekspertizė. Oro taršos mažinimo planas apkraus gyventojus papildomais mokesčiais

²² 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 4 prioriteto „Energijos efektyvumo ir atsinaujinančių išteklių energijos gamybos ir naudojimo skatinimas“ 04.3.2-LVPA-V-111 priemonės „Katilų keitimas namų ūkiuose“

technologiniams įrenginiams, mažinantiems gamybinės ar kitos ūkinės veiklos metu į aplinkos orą išmetamą teršalų kiekį, diegti; sudarytos finansinės galimybės (LIFE programa) teikti paraiškas EK ir gauti finansavimą projektams amoniako ir kietųjų dalelių išmetimui vykdant žemės ūkio veiklą mažinti, diegiant inovatyvius sprendimus.

Atsižvelgiant į esamą situaciją ir ES inicijuojamas taršos mažinimo iniciatyvas, 2019 m. vasario mėn. Vyriausybei svarstyti pateiktas atnaujintas Nacionalinis oro taršos mažinimo plano projektas, kuriuo pristatomos Lietuvos iniciatyvos mažinti oro užterštumą. Tikimasi, jog Vyriausybei patvirtinus šį dokumentą Nacionalinis oro taršos mažinimo planas taps pagrindiniu skėtinium Lietuvos aplinkos oro taršos valdymo politikos įgyvendinimo dokumentu, kuris padės koordinuotai (tarpsektoriniu ir tarpinstituciniu lygiu, įtraukiant savivaldybes, verslo sektorių) ir kryptingai įgyvendinti suplanuotas priemones ir, esant poreikiui, ateityje planuoti naujas oro taršos mažinimo priemones.

2018 m. taip pat parengtas ir EK derinti pateiktas Lietuvos nacionalinio integruoto energetikos ir klimato kaitos plano projektas (ES Energetinės sąjungos ir ES klimato kaitos ir energetikos tikslų iki 2030 m. įgyvendinimui), inicijuotas Nacionalinės klimato kaitos valdymo politikos strategijos atnaujinimas, siekiant nustatyti ilgalaikius klimato kaitos politikos tikslus.

Apibendrinant, vertinama, jog iki šiol taikytos taršos mažinimo priemonės nebuvo pakankamai efektyvios ir sąlygojo žymų oro taršos augimą, itin aktualų miesto vietovėms. Manoma, kad Nacionalinis oro taršos mažinimo planas yra viena pirmųjų tikrai reikšmingų tokio masto iniciatyvų Lietuvoje (kartu su Nacionaline aplinkos apsaugos strategija, kurioje taip pat numatyti oro taršos mažinimo tikslai bei nurodytos oro taršos mažinimo kryptys), siekiant taršos mažinimo ir oro kokybės gerinimo šalyje. Ekspertai atkreipia dėmesį, jog minėtame plane numatytų priemonių įgyvendinimas pareikalaus nemažų investicijų įvairiuose sektoriuose bei srityse (žemės ūkis, transportas, energetika, moksliniai tyrimai, visuomenės informuotumo didinimas ir gyvenimo, judumo įpročių keitimas, oro taršos ir jo poveikio visuomenės sveikatai, ekosistemoms vertinimui ir kt.) visu Nacionalinės taršos mažinimo plano įgyvendinimo laikotarpiu iki 2030 m.

Neužtikrinamas ekosistemų išsaugojimas ir biologinės įvairovės stabilumas

Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015–2020 m. veiksmų plane Lietuva išsikėlė strateginę tikslą sustabdyti kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės nykimą ir ekosistemų bei jų funkcijų praradimą ir, kai įmanoma, jas atkurti. Saugomų teritorijų valdymo planų ir saugomų rūšių veiksmų planų rengimo ir įgyvendinimo procesas tebesitęsia.

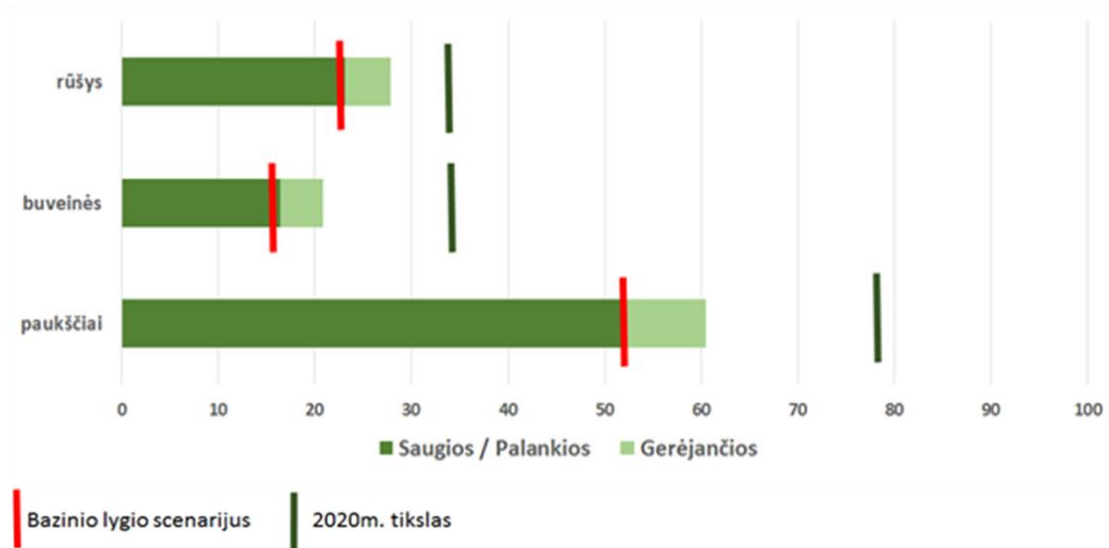
Lietuvos paukščių apsaugai svarbių teritorijų tinklas laikomas sukurtu, tačiau EK nurodo, jog naujausi (2014–2015m.) tinklui „Natura 2000“ priklausančių **Bendrijos svarbos teritorijų** vertinimai rodo, kad jų **steigimo darbas atliktas ne iki galo** (2018 m. gegužės 17 d. Europos Komisija informavo Lietuvą, kad imasi teisinių veiksmų dėl netinkamo „Natura 2000“ tinklo formavimo baigimo). Informacija apie esamas Bendrijos svarbos teritorijas turės būti peržiūreta, nes į dabartinį Bendrijos svarbos teritorijų tinklą galimai nebuvo įtraukta pakankamai vietovių rūšims ir buveinėms saugoti. Vis dėlto EK ataskaitoje nurodoma, jog nepaisant minėtų netikslumų, rūšių išsaugojimo planai ir saugomų teritorijų valdymo planai Lietuvoje rengiami laikantis Europos teisės aktų reikalavimų.

Remiantis EK parengta aplinkosaugos ataskaita Lietuvai, 2016 m. pradžioje „Natura 2000“ aprėpė 12,16 proc. Lietuvos sausumos teritorijos (ES vidurkis 18,1 proc.), Paukščių direktyvos specialios apsaugos teritorijos – 8,47 proc. (ES vidurkis 12,3 proc.), o Buveinių direktyvos Bendrijos svarbos teritorijos – 9,40 proc. (ES vidurkis 13,8 proc.), tačiau Lietuvos ekspertai akcentuoja, jog tai, kad „Natura 2000“ Lietuvoje apima net trečdaliu mažiau teritorijų nei vidutiniškai ES, nesumažina poreikio palaikyti gamtinių kompleksų kokybę ir užtikrinti saugią bei stabilią aplinką biologinės įvairovės funkcionavimui. Ekspertai pastebi, jog Lietuvos gamtos apsaugos politika susitelkia į saugomų teritorijų steigimą (dėl to stinga dėmesio kitoms sritims), gamtinį karkasą, tačiau dar **nepakankamai atsižvelgiama į saugomų teritorijų apsaugos kokybę** – aktuali problematika susijusi su gamtinio karkaso teritorijų nustatymu, (plynais) kirtimais saugomose teritorijose, biologinės įvairovės transformacija.

Ekspertų teigimu, pagrindiniai sunkumai, kylantys siekiant išsaugoti biologinę įvairovę per tinklą „Natura 2000“, yra ne tik **rūšių ir buveinių stebėjimui reikalingų resursų trūkumas bei buveinių atkūrimui ir palaikymui skirtų priemonių nepakankamumas**, tačiau ir tai, jog **saugomų teritorijų identifikavime dalyvavo nepakankamai plačios kompetencijos ekspertų ratas** (neįtraukiant ekosistemų ekologų), o **sprendimai nebuvo grįsti išsamiais, kompleksiniais tyrimais** (apimant ne tik biologinės įvairovės, bet visus ekosistemos komponentus).

Aplinkos apsaugos agentūros duomenimis, vos penktadalio gyvūnų rūšių (daugiau nei 20 proc.) ir buveinių (nesiekia 20 proc.), kurioms taikomi ES gamtos srities teisės aktai, apsaugos būklė yra saugi/palanki arba gerėjanti, palyginti su 2010 m., tačiau daugelio rūšių ir buveinių apsaugos būklė vis dar yra vertinama kaip nepalanki (žr. 11 pav.).

11 pav. Saugios / palankios arba gerėjančios paukščių (Paukščių direktyva) ir Bendrijos svarbos buveinių bei rūšių (Buveinių direktyva) apsaugos būklės vertinimų dalis, proc.

Šaltinis: Aplinkos apsaugos agentūra

Lietuvos ekspertai akcentuoja **pasigendantys strateginės diskusijos apibrėžiant (nustatant) siekiamą saugoti biologinę įvairovę (kartu ir pagrindinius finansavimo prioritetus)** bei nurodo **kompleksinės apsaugos** siekiant išsaugoti biologinę įvairovę **trūkumo problemą**. Ekspertų teigimu, dėmesys turėtų būti sutelkiamas ne į pavienių rūšių perkėlimo į nepritaikytą aplinką projektų įgyvendinimą, bet į jau sukurtus buveinių kompleksus su jiems būdinga biologine įvairove, siekiant užtikrinti apsaugos/atkūrimo priemonių tęstinumą.

Resursų ypač stinga taikomiesiems tyrimams ir efektyviai stebėsenai– ši problema akcentuota ir vertinimo metu vykusios suinteresuotų šalių diskusijos metu. Rūšių populiacijos, kurių buveinėse įgyvendinamos tam tikros gamtotvarkos priemonės, per jų įgyvendinimo laikotarpį ir bent 3 m. juos užbaigus, turėtų būti stebimos ir vertinamos kasmet. Tik toks stebėjimo dažnis leistų laiku pastebėti kylančias grėsmes bei objektyviai įvertinti taikomų priemonių efektyvumą ir, esant poreikiui, ieškoti sprendimų, kaip padėti pagerinti. Stebėsenos veiklas vykdant gerokai rečiau, nepageidaujami pokyčiai pastebimi pavėluotai, populiacijoms jau atsidūrus ties kritine riba. Ekspertiniu vertinimu, taip pat būtina inicijuoti ir įgyvendinti jau įvykdytų gamtotvarkos planuose numatytų priemonių efektyvumo vertinimą buveinių apsaugai svarbiose teritorijose.

Iki šiol **ekosistemų būklė, jų gebėjimas teikti paslaugas ir teikiamų ekosisteminių paslaugų kokybė vertinti fragmentiškai, pavieniais projektais**, tačiau siekiant šį vertinimą atlikti nacionaliniu

lygiu bei integruoti vertinimą į sprendimų priėmimą, Aplinkos ministerijos duomenimis,²³2018 m. žengti pirmieji žingsniai:

- Parengtos **esamos ekosistemų teikiamų paslaugų vertinimo ir integravimo praktikos Lietuvoje ir užsienyje apžvalgos**, pateiktos rekomendacijos tolesnei veiklai;
- Suburtas **ekspertų, kurie dalyvautų ekosisteminių paslaugų vertinimo ir integravimo veiklose, tinklas**, įgyvendinta viešoji konsultacija su ekspertais apie ekosistemų ir ekosisteminių paslaugų būklę ir prioritetus, organizuotos pirmosios ekspertų dirbtuvės, Aplinkos ministerijos tinklalapyje sukurtas ekosisteminių paslaugų puslapis,²⁴ pradėtos vykdyti kitos visuomenės informavimo iniciatyvos;
- Aplinkos ministerija bendradarbiauja su Mykolo Riomerio universitetu, kuris atlieka **mokslinį tyrimą „Lietuvos nacionalinis ekosistemų paslaugų vertinimas ir kartografavimas“**. Nacionaliniu mastu iki 2021 m. gruodžio mėn. bus sukartografuotos mažiausiai 24-ios svarbiausios ekosistemines paslaugos, įvertinta jų būklė ir potencialas. Šio vertinimo rezultatai prisidės nustatant teises priemones ekosistemų teikiamų paslaugų aspektų integravimui į viešosios politikos sritis, priemones ekosisteminių paslaugų apskaitai ir balanso išsaugojimui, ekosistemų ir paslaugų atkūrimo prioritetus, pagerinti ekosisteminių paslaugų teikimą.

Nacionalinėje aplinkos apsaugos strategijoje nurodoma jog **dėl neoptimalios žemėnaudų struktūros, savaiminės kraštovaizdžio natūralizacijos, stichinės urbanizacijos ir kitų veiksnių** kai kuriuose regionuose **blogėja kraštovaizdžio įvairovė ir mažėja jo vizualinė vertė, prastėja dirvožemio būklė**. EK ataskaitoje identifikuojama ir dar viena prastėjančio dirvožemio būklės ir neigiamo poveikio vandens telkiniams problematikos priežastis –**neigiamas žemės ūkio poveikis, labiausiai siejamas su pasenusiais ūkininkavimo metodais**.

Nemažai susirūpinimo kelia ir **invazinių rūšių plitimui suvaldyti numatytų priemonių trūkumas bei šių priemonių tęstinumo neužtikrinimas**. 2016 m. liepos 13 d. patvirtintas Europos Komisijos įgyvendinimo reglamentas (ES) Nr. 2016/1141, kuriuo pagal Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (ES) Nr. 1143/2014 nustatomas Europos Sąjungai (ES) susirūpinimą keliančių invazinių svetimų rūšių sąrašas (OL 2016 L 189/4). Į šį pirmąjį sąrašą yra įrašytos 37 gyvūnų ir augalų rūšys. 2017 m. liepos 12 d. Komisijos įgyvendinimo reglamentu (ES) 2017/1263, kuriuo atnaujinamas Komisijos įgyvendinimo reglamentu (ES) 2016/1141 pagal Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (ES) Nr. 1143/2014 nustatytas Sąjungai susirūpinimą keliančių invazinių svetimų rūšių sąrašas (OL L 182, 2017 7 12, p. 37), Europos Sąjungos invazinių rūšių sąrašas buvo papildytas dar 12 rūšių. Šias invazines rūšis laikyti, veisti, auginti, dauginti, naudoti arba mainyti, vežti ar paleisti į aplinką griežtai draudžiama. Kadangi sąrašė yra gyvūnų ir augalų rūšių, kurias privatūs asmenys, zoologijos ir botanikos sodai bei kiti asmenys augina, laiko, veisia ar kitaip naudoja, Europos Komisija šių rūšių savininkams nustatė pereinamuosius laikotarpius, kad jie galėtų įgyvendinti Reglamente nurodytas sąlygas. Asmenims, kurie nekomerciniais tikslais laiko gyvūnus augintinius ir jie yra įtraukti į sąrašą, tuos gyvūnus leidžiama laikyti iki natūralios jų mirties ir vežti į ES, iš ES arba per ES, jei gyvūnus turėjo dar prieš įtraukiant juos į sąrašą ir gyvūnai yra laikomi uždaroje valdoje ir imtasi priemonių, kad jie nesidaugintų ir neištrūktų į laisvę.

Šiuo metu Invazinių Lietuvoje rūšių sąrašė²⁵ yra 17 gyvūnų ir 18 augalų. Aplinkos apsaugos agentūros teigimu, siekiant spręsti invazinių rūšių problemas, būtina sukurti efektyvią jų kontrolės sistemą, kuri užkirstų kelią panašių problemų atsiradimui. Jau esančių invazinių rūšių kontrolei vykdyti būtinos išsamios žinios apie kiekvienos rūšies populiacijų sudėtį, dinamiką, buveines, poveikį aplinkai ir plitimo būdus bei kelius. Apibendrinant 2015 m. Aplinkos apsaugos agentūros atlikto tyrimo rezultatus buvo pateiktos šios rekomendacijos efektyviam invazinių rūšių plitimo suvaldymui: 1) atlikti išsamius mokslinius tyrimus ir inventorizuoti invazinių rūšių populiacijas šalies mastu, pirmiausia – saugomose teritorijose (gamtiniuose rezervatuose, nacionaliniuose parkuose, regioniniuose parkuose,

²³ Aplinkos ministerijos 2018 m. veiklos ataskaita

²⁴ am.lrv.lt/lt/veiklos-sritis-1/gamtos-apsauga/ekosistemines-paslaugos

²⁵ Invazinių Lietuvoje rūšių sąrašas, patvirtintas LR aplinkos ministro, 2016 m. lapkričio 28 d. įsakymo Nr. D1-810 redakcija

draustiniuose, buveinių apsaugai svarbiose teritorijose);2) parengti kiekvienos invazinės rūšies populiacijų kontrolės ir naikinimo priemonių principinius planus, juos pritaikyti konkrečioms teritorijoms; 3) užtikrinti pradėtų invazinių rūšių populiacijų kontrolės ir reguliavimo darbų tęstinumą. Akcentuota ir tai, jog labai svarbu vykdyti sistemingą invazinių rūšių populiacijų monitoringą ir tyrimus kartoti ne rečiau kaip kas 3 m., tačiau 2018 m. panašus vertinimas nebuvo atliktas ar bent jau iki šiol nėra publikuotas.

Eurobarometro apklausos,²⁶ atliktos 2015 m., duomenimis, net 72 proc. Lietuvos gyventojų nurodė, jog visiškai sutinka su teiginiu, jog visuomenės sveikata ir gerovė priklauso nuo biologinės įvairovės būklės, tačiau didinant visuomenės sąmoningumą ir įsitraukimą į biologinės įvairovės bei ekosistemų paslaugų išsaugojimo veiklas pastebimas fragmentiškumas, **neužtikrinamas tęstinis visuomenės informavimas ir švietimas**. Visuomenės švietimo kampanijos įgyvendinamos pavienių visuomeninių organizacijų, judėjimų ar asmenų (socialiniuose tinkluose). Taigi, būtina strategiškai apsispręsti dėl valstybės mastu vykdomų ilgalaikių visuomenės švietimo ir informavimo/įtraukimo kampanijų bei jų turinio.

Nemažėjantis Lietuvos poveikis klimato kaitai

Tarpyvyriausybės klimato kaitos komisijos duomenimis, žemės paviršius kiekvieną iš paskutiniųjų trijų dešimtmečių yra šiltesnis nei ankstesniais dešimtmečiais (per dešimtmetį temperatūra pakyla vidutiniškai 0,2°C²⁷). Per pastaruosius 170 m. globali oro temperatūra pakilo 1,1°C, o pastarieji 30 m., tikėtina, jog buvo šilčiausias laikotarpis Šiaurės pusrutulyje per 1400 m. energijos kiekis klimato sistemoje išaugo dėl anglies dvideginio (CO₂) koncentracijos, kuri yra 40 proc. didesnė nei ikipramoniniu laikotarpiu.²⁸

Su klimato kaita susiję ekstremalūs gamtos reiškiniai (uraganai, gaisrai, taifūnai, potvyniai ir sausros, ekstremalios karščio bangos) vis dažniau sukelia nelaimes, sąlygojančias reikšmingus praradimus – vien 2017 m. su klimato kaita susijusių gamtos reiškinių padaryta žala siekė 290 mlrd. Eur ir, tikėtina, ši suma ateityje tik didės²⁹. Tačiau svarbu akcentuoti, jog klimato kaitos daroma žala neapsiriboja kitais žemynais – 2018 m. vasarą su klimato kaita susijusios katastrofos pareikalavo šimtų žmonių gyvybių Europoje (įskaitant Švediją, Portugaliją, Graikiją).³⁰

EK ieško efektyvesnių būdų Europos ekonomiką padaryti draugiškesne aplinkai ir vartojančia mažiau energijos. ES mastu užsibrėžtas tikslas iki 2030 m. ŠESD išmetimų kiekį sumažinti 40 proc., lyginant su 1990 m. ES apyvartinių taršos leidimų (toliau – ATL) prekybos sistemoje nedalyvaujančiuose sektoriuose (transportas, žemės ūkis, atliekų tvarkymas ir kt.) ES valstybės narės emisijas privalės sumažinti 30 proc., lyginant su 2005 m., kiekvienai valstybei narei nustatytas atskiras privalomas išmetamųjų ŠESD mažinimo tikslas. Tikėtina, jog didžiausi iššūkiai Lietuvos laukia būtent ATL prekybos sistemoje nedalyvaujančiuose sektoriuose, kurie ir sudaro didžiausią Lietuvos ŠESD emisijų dalį (69 proc.). Įsipareigojimą ŠESD išmetimus sumažinti 9 proc. apsunkina ir tai, jog istoriškai šiuose sektoriuose buvo stebima ŠESD augimo tendencija.

²⁶ Attitudes of Europeans towards biodiversity report, Special Eurobarometer 436, 2015

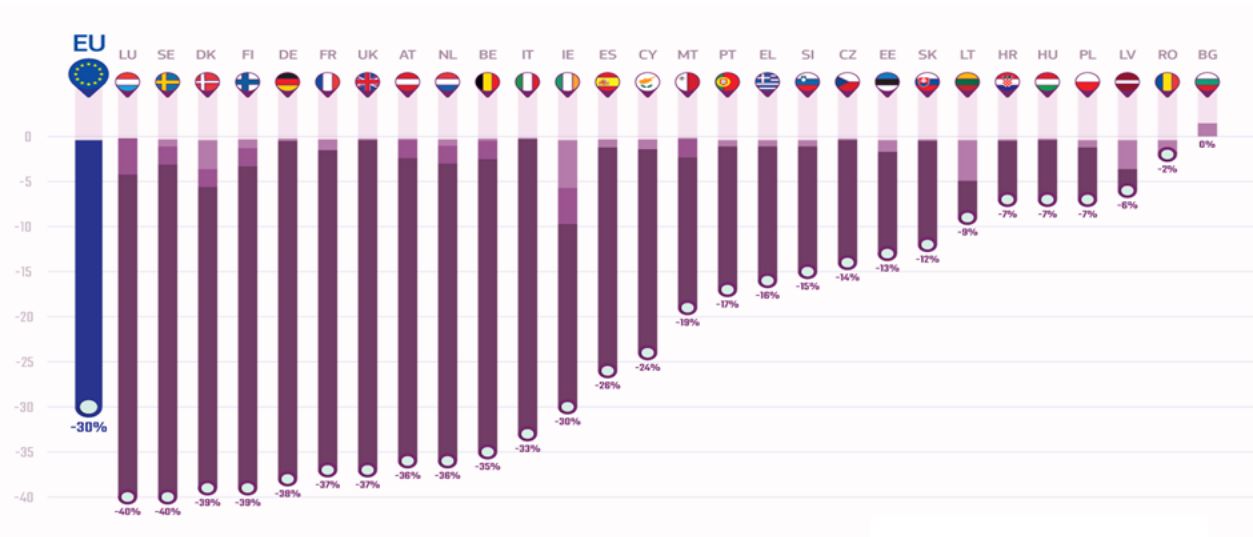
²⁷ Intergovernmental Panel on Climate Change, Special Report, 2018

²⁸ Climatechange: 2013 The Physical Science Basis

²⁹ Munich RE Group, 'Natural catastrophe review', January 2018

³⁰ Danish Agriculture and Food Council

12 pav. Lietuvos įsipareigojimai mažinti ŠESD išmetimus ES šalių kontekste

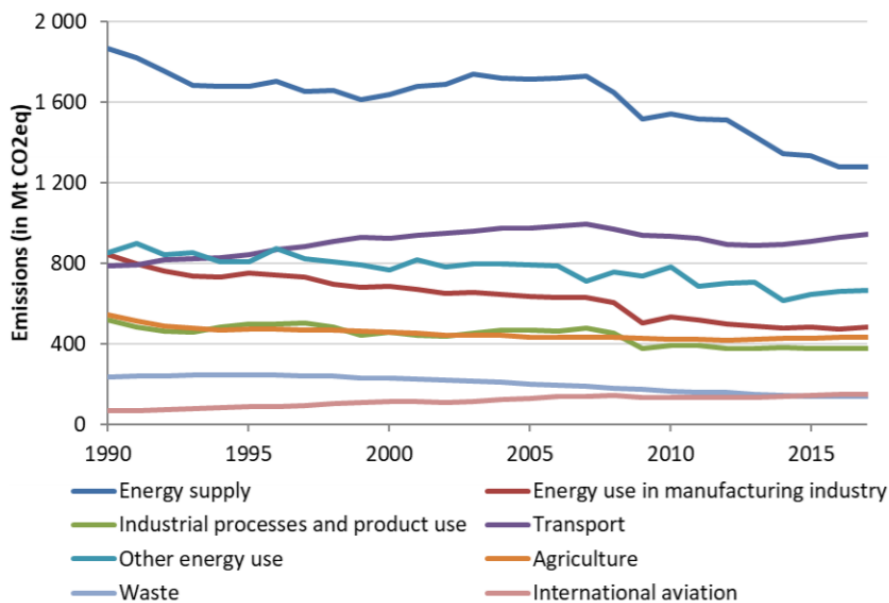

Šaltinis: Europos Komisija

Viso pasaulio mastu keliamas tikslas užtikrinti, kad vidutinės temperatūros kilimas iki 2050 m. būtų mažesnis nei +2°C. Šie pokyčiai, o kartu ir atsakomybė juos suvaldyti – neatskiriama tarptautinių Lietuvos įsipareigojimų dalis.

Viena iš pagrindinių priežasčių, sąlygojančių nemažėjantį Lietuvos poveikį klimato kaitai – **nacionalinių įsipareigojimų nepaskirstymas atskiriems sektoriams bei tarpnacionalinio ir savivaldos lygmenis**. Ši problema vis dar yra aktuali ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europoje. Europos Komisija nurodo, jog ne visi sektoriai vienodai prisideda prie klimato kaitos mažinimo. Pavyzdžiui, energetikos sektoriuje AEI skverbtis siekia 24 proc., tuo tarpu transporto sektoriuje – vos 3,4 proc.³¹ Situacija iš esmės nesikeičia, nes sektoriuje ilgus metus dominuoja naftos produktai. Visame pasaulyje iki šiol buvo parduoti tik 4 mln. elektrinių transporto priemonių, kai tuo tarpu transporto sektoriuje ŠESD išmetimų apimtys yra vienos didžiausių (po energetikos sektoriaus).

13 pav. Europos ŠESD emisijos pagal sektorių 1990–2017 m.

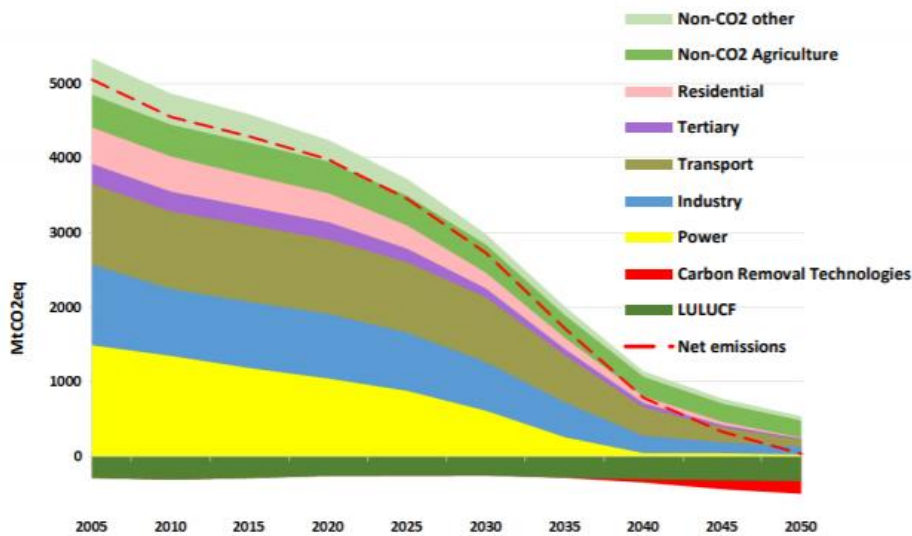
Šaltinis: Europos Aplinkos agentūra, 2017³²

³¹ https://ec.europa.eu/epsc/sites/epsc/files/epsc_-_10_trends_transforming_climate_and_energy.pdf

³² European Environmental Agency (2017), EU GHG inventory 1990-2016, proxy GHG estimates for 2017

Rengiant ES ilgalaikę klimato kaitos strategiją³³ numatyta, kiek, siekiant užsibrėžtų tikslų, turi prisidėti kiekvienas sektorius – tiek ES ATL prekybos sistemoje dalyvaujantis, tiek ir minėtoje sistemoje nedalyvaujantis (žr. 14 pav.). Taigi, akivaizdu, jog šio tikslo įgyvendinimui būtinas priimtų įsipareigojimų paskirstymas atitinkamiems sektoriams ir nacionaliniu bei savivaldybių lygiu, jokių būdu klimato kaitos problematikos ir įsipareigojimų nepaliekant tik aplinkosaugos sričiai. Įsipareigojimų paskirstymas taip pat reikalingas efektyviam jų pasiekimo planavimui, numatant konkrečias priemones atskiruose sektoriuose, taip pat ir rodiklių stebėsenai, atskaitomybės užtikrinimui.

14 pav. Planuojamas Europos ŠESD emisijų mažėjimas, siekiant užtikrinti, kad vidutinės temperatūros kilimas iki 2050 m. būtų ne didesnis nei +1,5°C

Šaltinis: Europos Komisija, 2018

Analizuojant aktualius nacionalinius dokumentus svarbu paminėti ir tai, jog 2018 m. nebuvo patvirtintas atnaujintas Nacionalinės klimato kaitos valdymo politikos strategijos tikslų ir uždavinių įgyvendinimo tarpinstitucinio veiklos plano projektas,³⁴ kurio paskirtis – nustatyti išmetamų į aplinkos orą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekio mažinimo, mažo anglies dioksido kiekio konkurencingos ekonomikos plėtojimo, ekoinovatyvių technologijų diegimo, energijos gamybos ir vartojimo efektyvumo didinimo bei atsinaujinančių energijos šaltinių naudojimo visuose šalies ūkio (ekonomikos) sektoriuose (energetika, pramonė, transportas, žemės ūkis ir kita), gamtinių ekosistemų ir šalies ūkio (ekonomikos) sektorių pažeidžiamumo mažinimo, jų atsparumo klimato kaitos pokyčiams didinimo, palankių visuomenės gyvenimo ir ūkinės veiklos sąlygų gerinimo priemones, taip pat asignavimus šioms priemonėms įgyvendinti ir užtikrinti tarpinstitucinę bendradarbiavimą siekiant įgyvendinti Strategijoje nustatytus tikslus bei uždavinius. **Į šį planą taip pat nebuvo įtrauktos savivaldybės, kurioms paskirta savarankiškai sudaryti Klimato kaitos švelninimo ir prisitaikymo planų rengimą.** Tačiau tikslinga ne tik užtikrinti įsipareigojimų paskirstymą savivaldybėms, bet ir įvertinti galimas skatinimo bei kontrolės priemones, tokias kaip savivaldybių biudžetų susiejimas su aktualiais aplinkosaugos srities tikslais, numatant mažesnę biudžetą nepasiekus rodiklių arba priešingai, numatant biudžeto padidėjimą tuos rodiklius pasiekus.

Kaip jau minėta, transporto sektorius yra antras po energetikos, sąlygojantis didžiausius ŠESD išmetimus, tačiau tokios priemonės kaip taršių automobilių apmokestinimas, eismo apribojimus taršiams automobiliams į miesto centrą, o ilgainiui ir į miesto ribas, vis dar nėra taikomos. Vienintelis šiuo metu Lietuvoje taikomas reguliacinis mechanizmas, skatinantis rinktis mažiau teršiančias

³³ https://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2050_en

³⁴ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/71f17ca2081f11e8802fc9918087744d?jfwid=-fa58gt41z>

transporto priemonės, yra degalų akcizas ir krovinių automobilių kelių mokestis. Kaip išimtį galima paminėti ir atskirose savivaldybėse taikomas priemonės, skatinančias naudotis mažiau taršiomis transporto priemonėmis: atskira juosta viešajam transportui ir elektromobiliams, lengvos automobilių stovėjimui, viešos elektromobilių įkrovimo stotelės. Visgi, **transporto sektoriuje principas „teršėjas moka“ įgyvendintas nepilnai ir neskatina rinktis efektyvesnių transporto priemonių.**

Vienas iš apskaitos sektorių, vertinant įtaką klimato kaitai, – žemės naudojimo, žemės naudojimo keitimo ir miškininkystės (toliau – LULUCF, angl. *Land Use, Land Use Change and Forestry*) sektorius, kuris nuo 2021 m. įtraukiamas į bendrą ES klimato kaitos politikos 2030 m. tikslų vykdymą. LULUCF reglamente numatytas įpareigojimas valstybėms narėms, kad šiame sektoriuje ŠESD emisijos neviršytų ŠESD absorbcijos („no debit“ taisyklė). Svarbu akcentuoti tai, jog jei Lietuva laikysis šios taisyklės ir užtikrins didesnę ŠESD absorbciją, sukauptus ŠESD absorbcijos kreditus galės panaudoti ES ATL prekybos sistemoje nedalyvaujančių sektorių ŠESD emisijoms padengti. Tačiau galimas ir priešingas scenarijus, t.y. jei LULUCF sektoriuje ŠESD emisijos nebus padengtos absorbcija, Lietuva bus įpareigota padengti LULUCF sektoriaus ŠESD emisijas iš Lietuvai suteiktų metinių ŠESD kvotos vienetų ES ATL prekybos sistemoje nedalyvaujančiuose sektoriuose. Ekspertų teigimų, vertinant esamą situaciją, pagrindinė kliūtis šioje srityje – **strategiškai neįvertintas žemėnaudos valdymas, derinant paramos žemės ūkiui, miškininkystei, pelkių naudojimo klausimus.** Pagrindinės valdymo ir paramos priemonės numatomos atskiroms sritims, nepakankamai atsižvelgiant į visumą ir skirtingų ūkio sričių tikslus bei apribojimus. Šiuo metu taip pat nėra strategiškai vertinamas ŠESD išmetimo ir absorbcijos balansas, pagal kurį būtų planuojamos priemonės ir imamasi konkrečių veiksmų. Numatant ŠESD absorbcijai skirtas priemonės dėmesys sutelktas į miškininkystės sektorių, neišnaudojant kitų sektorių potencialo, pavyzdžiui, pelkių atkūrimo ar ŠESD išmetimų mažinimo iš pasėlių. Taip pat nenumatytos priemonės pelkių naudojimui ir atkūrimui.

Dar viena nemažėjančio Lietuvos poveikio klimato kaitai priežasčių – **mažas inovatyvių ŠESD mažinimo technologijų pritaikymas pramonės įmonėse.** Tik dalis verslo gebėjo pritaikyti ir pasinaudoti „Eco-inovacijos LT+“ priemone. Iki šiol iš priemonei finansuoti numatytų 86,9 mln. Eur panaudota finansavimo dalis – 22,4 mln. Eur.³⁵ Ekspertų teigimu, pagrindinės priežastys, dėl kurių verslas nėra linkęs naudoti ES SF lėšų – rizika nepasiekti užsibrėžtų tikslų ir nesukurti siekiamo rezultato padidinti konkurencingumą, sudėtingi reikalavimai, nepakankamas intensyvumas, kai pareiškėjui tenkančių investuoti nuosavų lėšų dalis po skaičiavimų nepasiekia rentabilumo (subsidijs intensyvumas labai mažai ir mažai įmonei – iki 45 proc., o vidutinei įmonei – iki 35 proc.), taip pat per ilgas atsipirkimo laikas.

Pilnai neišnaudojamas atsinaujinančių energijos išteklių (AEI) potencialas energijos poreikiams tenkinti. 2016 m. atsinaujinančiosios energijos dalis sudarė 25,6 proc. visos suvartojamos energijos ir viršijo 2020 m. tikslą (23 proc.). Atitinkamai, elektros energijos, pagamintos iš AEI, suvartota apie 16 proc., visos šilumos – apie 68 proc., lyginant su visu suvartotu kiekiu. Energijos gamyboje reikšmingą išteklių dalį sudaro vėjo ir biokuro energija. Tačiau Lietuvoje galimybės vykdyti energijos gamybą iš AEI yra žymiai didesnės, tik tam trukdo kai kurie faktoriai. Lietuva susiduria su keturiomis pagrindinėmis kliūtimis, kurios trukdo atsinaujinančių energijos išteklių plėtrai: daugiausia jų susiję su politikos ir ekonomikos sistema, dėl politinio nestabilumo, impulso tęsti pradėtą plėtrą netenkama pasiekus pirmiau užsibrėžtą tikslą; antroje vietoje – elektros tinklų reguliavimo ir infrastruktūros problematika; taip pat – administraciniai procesai bei rinkos struktūra. *Plačiau ši problematika analizuojama energetikos srities viešosios politikos vertinime.*

Žemiau esančiame paveiksle (žr. 15 pav.) pateikiamas pagrindinių identifikuotų problemų apibendrinimas. Analizuojant aplinkosaugos srities problematiką taip pat identifikuotos visoms problemų medyje nurodytoms problemoms būdingos (horizontalios) priežastys, tokios kaip: 1) nepakankamas aplinkosauginių interesų įtvirtinimas nacionaliniuose strateginio planavimo

³⁵https://www.esinvesticijos.lt/lt/finansavimas/patvirtintos_priemones/eco-inovacijos-lt-1

dokumentuose (ypatingai žemės ūkio, transporto, energetikos srityse); 2) tarpinstitucinio bendradarbiavimo stoka; 3) investicijų skyrimo skaidrumo ir jų panaudojimo efektyvumo neužtikrinimas; 4) bazinių ir naujų kompetencijų, sąlygojamų besikeičiančios aplinkos, poreikis/trūkumas aplinkosaugos srityje; 5) politinės valios stoka priimant mažiau visuomenės/verslo atstovų ar kitų suinteresuotų šalių pritarimo ar palaikymo sulaukiančius, tačiau būtinus sprendimus.

15 pav. Aplinkosaugos srities problemų medis

Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimo paslauga:
Aplinkosauga

PROBLEMAS	Atliekų valdymas (įskaitant finansavimą) ir tvarkymas vykdomas ne pagal atliekų vengimo ir tvarkymo prioritetų eiliškumą	Neefektyvus išteklių naudojimas ir didelis energijos intensyvumas	Nepakankamas geros aplinkos kokybės užtikrinimas	Neužtikrinamas ekosistemų išsaugojimas ir biologinės įvairovės stabilumas	Nemažėjantis Lietuvos poveikis klimato kaitai
PRIEŽASTYS	Nepakankamos priemonės (teisinės, ekonominės, mokestinės, švietimo ir visuomenės informavimo bei skatinimo) atliekų vengimo ir pakartotinio naudojimo ilgalaikių sistemų kūrimui	Bendro susitarimo (tiek tarpinstitucinio, tiek su privačiu sektoriumi) kas yra eko-inovacijos stoka	Neigiamas žemės ūkio poveikis vandens telkiniams, oro kokybei		Nacionaliniai įsipareigojimai nepaskirstyti atskiriems sektoriams ir institucijoms
Neužtikrinamas atliekų surinkimo ir perdirbimo užduočių įgyvendinimo finansavimas (pasenusios, nemodernizuojamos atliekų tvarkymo technologijos)	Bendro susitarimo kas yra Žiedinė ekonomika ir koks jos įgyvendinimas būtų tinkamiausias Lietuvai stoka	Neefektyvus vandens tiekimo įmonių valdymas	Nepakankamos gamtinio kraštovaizdžio ir natūralių ar pusiau natūralių buveinių apsaugos / atkūrimo priemonės ir šių priemonių tęstinumo neužtikrinimas	Nepilnai įgyvendintas „teršėjas moka“ principas transporto sektoriuje neskatinama rinktis efektyvesnių transporto priemonių	
Kai kurių atliekų (pakuočių, elektros ir elektroninės įrangos, apmokestinamųjų gaminių ir kt. srautuose) tvarkyme pilnai neįgyvendinamas išplėstinės gamintojo atsakomybės principas	Neefektyvus Žiedinės ekonomikos modelio diegimas (stinga: lyderystės valstybiniu ir vietiniu lygiu, vizijos ir strategijos, aiškių prioritetų ir jiems įgyvendinti nukreiptų priemonių, monitoringo sistemos ir suinteresuotų šalių įtraukimo)	Neefektyvus investicijų į nuotekų tvarkymą planavimas ir įgyvendinimas mažesnėse gyvenvietėse	Nepakankamos priemonės gerai Baltijos jūros, Kuršių marių ir vidaus vandenų (upių, ežerų) būklei užtikrinti	Strategiškai neįvertintas žemėnaudos valdymas, derinant paramos žemės ūkiui, miškininkystei, pelkių naudojimo klausimus	
Politinės valios stoka priimančiam savalaikius, pagrįstus sprendimus (sąvartyno mokesčio didinimas, atliekų deginimo mokesčiai ir kt.)	Neišnaudojamas potencialas eko-inovacijų srityje	Nepakankamos priemonės oro taršos mažinimui ir oro kokybės normų užtikrinimui, ypač didžiuosiuose miestuose	Biologinės įvairovės ir ekosistemų paslaugų išsaugojimo svarbos supratimo trūkumas visuomenėje	Mažas inovatyvių šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) mažinimo technologijų pritaikymas pramonės įmonėse	
Integracijos tarp žiedinės ekonomikos ir atliekų valdymo bei tvarkymo sistemos stoka		Objektyvios informacijos stoka priimančiam sprendimus aplinkosaugos srityje dėl taikomųjų tyrimų trūkumo ir neefektyvios stebėsenos proceso		Pilnai neišnaudotas atsinaujinančių energijos išteklių (AEI) potencialas energijos poreikiams tenkinti	

NPP rodiklių aplinkosaugos srityje įgyvendinimas patvirtina aptartas tendencijas ir identifikuotas problemas (NPP rodiklių pasiekimas pateikiamas šio dokumento 1 priede). Didžiausia pažanga (>75 proc.), lyginant faktinį pokytį 2012–2017 m. su planuotu pokyčiu 2012–2020 m., pasiekta šių rodiklių įgyvendinime:

- Gyventojų, savo veiksmais pakankamai prisidedančių prie tausaus išteklių naudojimo, dalis (125 proc.);
- Gamybos atliekų kiekis bendrojo vidaus produkto vienetui (120 proc.);
- Sąvartynuose šalinamų komunalinių atliekų dalis (105,3 proc.);
- Vandens tiekimo paslaugų prieinamumas (85 proc.).

Vidutinė pažanga (50–75 proc.) pasiekta šių rodiklių įgyvendinime:

- Nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumas (72 proc.);
- Žaliųjų pirkimų dalis (68 proc.).

Nulinė/maža pažanga (0–50 proc.) šių aplinkosaugos rodiklių įgyvendinime:

- Lietuvos miškingumas (miško žemės ploto santykis su Lietuvos Respublikos teritorijos plotu) (22 proc.);
- Geros būklės paviršinių vandens telkinių dalis (8 proc.);
- Lietuvoje aptinkamų Europos Bendrijos svarbos buveinių tipų, kurių palanki apsaugos būklė, dalis (0 proc.).

Atskirai tikslinga vertinti rodiklį „Išmetamų į atmosferą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekis CO2 ekvivalentu“ 2011 m. fiksuota rodiklio reikšmė siekė 19,14 mln. tonų, tuo tarpu 2017 m. – jau 20,1 mln. tonų, kai NPP numatyta ribinė reikšmė 2020 m. – 23,99 mln. tonų. Taigi, Lietuvos poveikis klimato kaitai ne tik yra nemažėjantis, bet ir toliau reikšmingai auga, tad klimato kaitos problematika kaip niekada aktuali.

NPP rodiklių pasiekimai patvirtina situacijos analizės pagrindu nustatytas pagrindines aplinkosaugos problemas ir jų priežastis. Vandentvarkos ir atliekų valdymo sistemų vertinimo rodikliai nuosekliai gerėja (didelė ar vidutinė pažanga), tačiau tebelieka aktualios nepakankamo nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumo (šioje ataskaitoje jau minėta, jog EK duomenimis ~10 proc. viso gyventojų ekvivalento aptarnaujama naudojant individualias ar kitas sistemas, kurių tinkamumu saugoti aplinką būtų galima suabejoti, Lietuva taip pat neužtikrino, kad ne mažiau kaip 98 proc. nuotekų būtų tvarkoma centralizuotai ir tik ne daugiau kaip 2 proc. –individualiose nuotekų tvarkymo sistemose) ir efektyvaus atliekų šalinimo problematikos – procesas vis dar nėra nuosekliai grindžiamas atliekų vengimo ir tvarkymo prioritetų eiliškumu.

Kartu akivaizdu ir tai, jog per mažai dėmesio skiriama gamtos išteklių tausojimui, biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio išsaugojimui, ką atskleidžia nulinė ar maža pagrindinių šios srities rodiklių pažanga, dar kartą primenantį apie minėtų problemų aktualumą.

1.3 TIKSLŲ TINKAMUMO IR TARPUSAVIO SUDERINAMUMO VERTINIMAS

Atitikimas dabartinėms problemoms

Analizuojant, ar dabartiniai valstybės tikslai yra tinkami išspręsti esamas ir prognozuojamas aplinkosaugos srities problemas po 2020 m., vertinama, ar dabartiniai tikslai yra nukreipti į aplinkosaugos srities problemų medyje įvardintų problemų ir/ar problemų priežasčių sprendimą. Analizuojami ilgo ir vidutinio laikotarpio bendruose ir specialiuose strateginiuose dokumentuose³⁶ numatyti tikslai ir uždaviniai. Įvertinimas pateikiamas žemiau esančioje lentelėje.

³⁶ Strateginių dokumentų grupavimas į bendruosius ir specialiuosius šio vertinimo autorių naudojamas šio vertinimo tikslu. Bendriesiems priskiriami horizontalūs strateginiai dokumentai (apimantis visas ar daugelį viešosios politikos sričių), specialiesiems – konkrečios viešosios politikos srities strateginiai dokumentai.

3 lentelė. Valstybės tikslų atitikimas problemoms

	Problema: Atliekų valdymas (įskaitant finansavimą) ir tvarkymas vykdomas ne pagal atliekų vengimo ir tvarkymo prioritetų eiliškumą	Problema: Neefektyvus išteklių naudojimas ir didelis energijos intensyvumas	Problema: Nepakankamas geros aplinkos kokybės užtikrinimas	Problema: Neužtikrinamas ekosistemų išsaugojimas ir biologinės įvairovės stabilumas	Problema: Nemažėjantis Lietuvos poveikis klimato kaitai
<p>„Lietuva 2030“</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ugdyti visuomenės ekologinę savimonę, skatinti tausojančią vartojimą ir atsakingą požiūrį į ūkio plėtrą; - Ugdyti aplinkai palankią verslo kultūrą ir skatinti „žaliosios“ ekonomikos; vystymąsi, atliekant ne tik „žaliuosius“, bet ir darniuosius viešuosius pirkimus; - Didinti paskatas verslui investuoti į „žaliąsias“ technologijas, prekes ir paslaugas; - Diegti pažangias, išteklius tausančias ir aplinkos taršą bei klimato kaitą mažinančias technologijas ir gaminius pramonės, energetikos ir transporto sektoriuose; - Užtikrinti ekosistemų stabilumą ir saugoti Biologinę įvairovę, darniai vystant miškininkystę ir tausojančią žemės ūkį bei žuvininkystę. 	-	+	+	+	+
<p>2014–2020 m. Nacionalinė pažangos programa</p> <ul style="list-style-type: none"> - Keisti visuomenės įpročius, susijusius su gamtine aplinka ir natūraliais ištekliais; - Diegti ir plėtoti aplinkosaugos priemones, mažinti CO₂; - Skatinti laikytis aplinkosaugos reikalavimų, išteklių naudojimo veiksmingumo, klimato kaitos švelninimo ir prisitaikymo, atsparumo nelaimėms 	+	+	+	+	+

ir rizikos prevencijos bei valdymo principų.					
Nacionalinė darnaus vystymosi strategija -Įtraukti į ES apyvartinių taršos leidimų sistemą, įgyvendinti kitas priemones pagal ES teisės aktų aplinkosaugos reikalavimus atliekų, vandens išteklių valdymo ir nuotekų tvarkymo, biologinės įvairovės išsaugojimo, miškingumo didinimo ir kitose srityse	+	+	+	+	+
XVII Vyriausybės programa (įgyvendinimo planas) - Užtikrinti aplinkos, tinkamos darniai gyventi visoms gyvybės formoms, kokybę; - Pagerinti vandens telkinių būklę; - Gerinti geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo ūkio veiklos efektyvumą; - Sumažinti oro taršą ir klimato kaitą; - Išsaugoti visuomenei svarbias ekosistemų paslaugas; - Didinti visuomenės aplinkosauginį sąmoningumą.	+	+	+	+/-	+
Nacionalinė aplinkos apsaugos strategija, 2016 Pasiiekti, kad Lietuvos aplinka būtų sveika, švari ir saugi, darniai tenkinanti visuomenės, aplinkosaugos ir ekonomikos poreikius: - Sukurti veiksmingą žemės gelmių išteklių naudojimo ir jų apsaugos nuo taršos kontrolės sistemą, didinti geologinės informacijos, reikalingos geologinės aplinkos kokybės pokyčiams prognozuoti, pagrįstiems sprendimams dėl išteklių gavybos, aplinkosaugos priemonių diegimo, nepageidaujamų procesų prevencijos priimti, išsamumą, patikimumą ir prieinamumą, tirti ir vertinti pavojingus geologinius procesus ir reiškinius; - Mažinti susidarančių atliekų kiekį, užtikrinti žmonių sveikatai ir aplinkai saugų atliekų tvarkymą ir racionalų atliekų medžiaginių ir energinių išteklių	+	+	+	+/-	+/-

<p>naudojimą, taip sumažinant gamtos, kitų išteklių naudojimą ir atliekų šalinimą sąvartynuose;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Užtikrinti, kad požeminio vandens, paviršinių vidaus vandens telkinių, Kuršių marių ir Baltijos jūros būklė būtų gera, paviršiniai vandens telkiniai tiktų rekreacijos reikmėms tenkinti, o visi šalies gyventojai gautų saugos ir kokybės reikalavimus atitinkantį geriamąjį vandenį; - Saugoti dirvožemį ir tausiai jį naudoti; - Užtikrinti, kad Lietuvoje į aplinkos orą išmetamų teršalų kiekis neviršytų tarptautiniuose ir ES teisės aktuose nustatyto kiekio, oro teršalų koncentracija aplinkos ore neviršytų žmogaus sveikatai ir aplinkai nepavojingų aplinkos oro užterštumo lygių; - Pasiiekti gerą urbanistinės aplinkos kokybę, kartu užtikrinant tolygų šalies teritorijų vystymą, palankias urbanizuotų teritorijų socialinės ir ekonominės plėtros sąlygas; - Išsaugoti įvairaus teritorinio lygmens kraštovaizdžio arealus ir jų geokologinį potencialą, užtikrinant tinkamą jų tvarkymą, naudojimą, planavimą ir darnų vystymąsi; - Sustabdyti biologinės įvairovės nykimą ir ekosistemų ir jų paslaugų kokybės blogėjimą, kur įmanoma, jas atkurti; - kt. 					
<p>Nacionalinė klimato kaitos valdymo politikos strategija</p> <ul style="list-style-type: none"> - Užtikrinti, kad kuo daugiau miško savininkų ir valdytojų prisiimtų aplinkosauginius apribojimus ar vykdytų ūkinę veiklą, skirtą biologinės įvairovės elementams palaikyti ir išsaugoti, remtų natūralių ekosistemų ir gyvybingų populiacijų išsaugojimą - Didinti visuomenės aplinkosauginį aktyvumą ir 	-	-	+/-	+	+

informuotumą apie klimato kaitą					
Baltijos jūros aplinkos apsaugos strategija -Apsaugoti ir išsaugoti jūros aplinką, neleisti blogėti jos būklei ir, jeigu įmanoma, atkurti jūros ekosistemas akvatorijose, kuriose ši aplinka neigiamai paveikta - Pasiiekti ir (ar) išlaikyti gerą Baltijos jūros aplinkos būklę iki 2020 metų - Užkirsti kelią taršos patekimui į jūros aplinką ar ją mažinti, kad būtų užtikrinta, kad jūros biologinei įvairovei, jūros ekosistemoms, žmogaus sveikatai ar teisėtam naudojimuisi jūros aplinka nebūtų poveikio ar didelės rizikos	-	-	+	+	-
Nacionalinė atsinaujinančių energijos išteklių plėtros 2017–2023 m. programa - Nustatyti suvartotos atsinaujinančių išteklių energijos nacionalinius tikslus ir planinius rodiklius elektros energetikos, šilumos energetikos ir transporto sektoriuose - Didinti atsinaujinančių išteklių energijos vartojimą, tokiu būdu mažinant priklausomybę nuo iškastinio kuro importo	-	-	+/-	-	+
Nacionalinis atsinaujinančių išteklių energijos veiksmų planas - Nustatyti atsinaujinančių energijos išteklių naudojimo Lietuvos Respublikoje elektros energijai gaminti skatinimo bendruosius kriterijus, sąlygas ir reikalavimus - Didinant atsinaujinančių energijos išteklių dalį šalies energijos balanse, elektros ir šilumos energetikos bei transporto sektoriuose kuo geriau patenkinti energijos poreikį vidaus išteklių, atsisakyti importuojamo taršaus iškastinio kuro, taip padidinti energijos tiekimo saugumą, energetinę nepriklausomybę ir prisidėti prie tarptautinių pastangų mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas.	-	-	+/-	-	+
2014–2020 m. Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa -Skatinti prisitaikymą prie klimato kaitos, rizikos	-	+	+/-	+/-	+

*Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimo paslaugos:
Aplinkosauga*

<p>prevencijos ir valdymo; - Skatinti Aplinkosaugos ir išteklių naudojimo veiksmingumą</p>					
<p>Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos kryptių aprašas -Saugoti gamtinį kraštovaizdį ir gamtinius rekreacinius išteklius; - Užtikrinti kraštovaizdžio ekologinį stabilumą; - Užtikrinti biologinės įvairovės apsaugą ir optimalų kraštovaizdžio tvarkymą; - Įdiegti kompensacinį aplinkosaugos priemonių mechanizmą.</p>	-	-	-	+	-
<p>Nacionalinis kraštovaizdžio tvarkymo planas -Tobulinti išmokų už agrarinės aplinkosaugos priemonių taikymą politiką, numatant paramą už priemonių, skirtų kraštovaizdžio būklės, kraštovaizdžio vizualinės raiškos ir estetiškos kokybės gerinimui, įgyvendinimą</p>	-	-	-	+	-
<p>Nacionalinė miškų ūkio sektoriaus plėtros programa -Išsaugoti ir didinti miško ekosistemų tvarumą atsižvelgiant į jų ekologinį ir socialinį vaidmenį, klimato kaitos įtaką</p>	-	-	+	+	+/-
<p>Nacionalinė atsinaujinančių energijos išteklių plėtros programa -Didinti AEI vartojimą, tokiu būdu mažinant priklausomybę nuo iškastinio kuro importo</p>	-	+	+	-	+
<p>Vandens srities plėtros 2017-2023 m. programa - Gerinti paviršinių ir požeminių vandens telkinių būklę; - Pasiiekti ir (ar) išlaikyti gerą Baltijos jūros aplinkos būklę; - Mažinti potvynių riziką ir jų padarinius visoje šalies teritorijoje; - Aprūpinti šalies gyventojus kokybiškais viešosiomis geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugomis ir mažinti aplinkos taršą nuotekomis; - Efektyviau įgyvendinti apsaugos ir naudojimo</p>	-	-	+	-	-

*Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimo paslaugos:
Aplinkosauga*

reikalavimus.					
Valstybinis atliekų tvarkymo planas (2014-2020) -Vykdėti sąvartynuose šalinamų atliekų apskaitos ir mokesčio už sąvartynuose šalinamas atliekas apskaičiavimo kontrolę	+	+/-	+/-	-	-

Pastabos:

- + atitinka
- neatitinka
- +/- atitinka iš dalies
- n – neaktualu/ nedetalizuota dokumente

Tarpusavio suderinamumas

Atlikus vidinio suderinamumo analizę, reikšmingų tarpusavio prieštaravimų tarp tikslų/uždavinių nebuvo nustatyta, tačiau akivaizdu, jog daugiausiai iššūkių kelia aplinkosauginių interesų įtvirtinimas tokiose srityse kaip energetika, transportas, žemės ūkis. Apibendrinus ilgo ir vidutinio laikotarpio bendrųjų ir specialiųjų strateginių dokumentų apžvalgą, pastebimos šios tendencijos:

- Daug dėmesio skiriama oro kokybės valdymui ir oro taršos mažinimui, vandentvarkos ir atliekų valdymo sistemoms bei investicijų į ekologines technologijas skatinimui, biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio išsaugojimui bei jo atkūrimui;
- Didelis dėmesys strateginiuose dokumentuose yra skiriamas žaliųjų inovacijų skatinimo sričiai;
- Siekiama užtikrinti švarią ir sveiką aplinką, reikalingą gerai piliečių gyvenimo kokybei užtikrinti, bei efektyvų gamtos išteklių naudojimą.

Atitikimas tarptautiniams susitarimams ir rekomendacijoms

Šioje dalyje bus analizuojama, kaip valstybiniai strateginiai dokumentai susiję su aplinkosaugos sritimi atitinka tarptautinių organizacijų kaip EK ar EBPO rekomendacijas Lietuvai aplinkosaugos klausimais.

Pagrindinės EK rekomendacijos Lietuvai aplinkos apsaugos srityje yra šios:

- Aktyviau skatinti ekologines inovacijas;
- Palaipsniui didinti sąvartyno mokesčius, kad juose nebebūtų šalinamos perdirbti ir naudoti tinkamos atliekos. Naudoti pajamas kaip paramos rūšiuojamojo surinkimo ir alternatyviai infrastruktūrai priemonei ir kartu geriau nukreipti sanglaudos politikos lėšas pirmosioms atliekų hierarchijos pakopų reikmėms;
- Apmokestinti transporto priemones, taip paskatinant pereiti nuo asmeninio prie visuomeninio transporto ar prie mažiau taršių transporto priemonių (įskaitant elektromobilius), o kartu ir mažinant išmetamųjų dujų kieki;
- Tikslingiau naudotis Europos struktūrinių ir investicijų fondų teikiama galimybe aktyviau įgyvendinti aplinkos nuostatas, o investuojant į aplinkos projektus skatinti finansinių priemonių įgyvendinimą, siekiant didesnės investicijų grąžos ir efektyvumo šiame sektoriuje;
- Toliau tobulinti geros aplinkos būklės apibrėžtis, ypač dėl biologinės įvairovės, be kita ko, bendradarbiaujant regioniniu lygmeniu atitinkamos regioninės jūros konvencijos procese;
- Baigti „Natura 2000“ teritorijų steigimo procesą, teritorijoms nustatyti aiškiai apibrėžtus išsaugojimo tikslus, sukurti reikiamas išsaugojimo priemones ir skirti pakankamai išteklių jiems įgyvendinti, kad būtų išlaikyta ir (arba) atkurta Bendrijos svarbos rūšių ir buveinių gera išsaugojimo būklė visame jų natūralaus paplitimo areale;
- Išlaikyti mažėjančią oro teršalų išmetimo tendenciją, kad oro kokybės ribinės vertės visiškai nebūtų viršijamos, ir sumažinti žalingą oro taršos poveikį sveikatai, aplinkai ir ekonomikai;
- Upių baseinų valdymo plano priemonėmis, ypač tomis, kurios padeda spręsti žemės ūkio sukeltą taršos maistinėmis medžiagomis problemas, reikėtų kovoti su visais atitinkamais neigiamais veiksniais ir šalinti įgyvendinimo spragas. Priemonės reikėtų tinkamai finansuoti;
- Tinkamai įvertinti naujus vandens telkinių pakeitimus pagal Vandens pagrindų direktyvos 4 straipsnio 7 dalį ir peržiūrėti bei patobulinti priemones, kad sumažėtų neigiamas hidromorfologinis poveikis šalies upių baseinams.

Tuo tarpu EBPO rekomendacijos Lietuvai susijusios su automobilių apmokestinimo įvedimu, paremtu išmetamųjų dujų kiekiu, kuris paskatintų didesnę viešojo transporto naudojimą, o kartu ir reikšmingai prisidėtų prie oro taršos mažinimo, tačiau jų įgyvendinimui stinga politinės valios. Taip pat rekomendacijos susijusios su poreikiu Lietuvai aktyviau skatinti eko-inovacijas akcentavimu.

2018 m. EBPO taip pat paskelbė bendras rekomendacijas klimato kaitos infrastruktūros tema („Klimato ateities finansavimas. Infrastruktūros persvarstymas“), į kurias tikslinga atsižvelgti vertinant Lietuvos strateginiuose dokumentuose numatomus tikslus šioje srityje:

- Planuoti infrastruktūrą, kuri būtų mažai tarši ir atspari kaitai ateityje;
- Siekiant greitesnio perėjimo pasitelkti naujoves (diegti tikslią inovacijų politiką, spartinti esamų technologijų, verslo modelių bei paslaugų diegimą, skatinti tarptautinę technologijų sklaidą);
- Užtikrinti fiskalinį tvarumą mažiau taršiai ir kaitai atspariai ateičiai, diversifikuojant valdžios pajamų šaltinius, siekiant sumažinti anglies junginius, derinant fiskalines ir biudžetines paskatas su klimato tikslais;
- Atkurti finansų sistemą atsižvelgiant į ilgalaikį klimatui keliamą pavojų ir galimybes, nustatant nešališkas paskatas, pajėgumų spragas ir nepakankamą informacijos apie pavojų klimatui pateikimą bei kainų nustatymą, kurie trukdo skirti lėšų mažiau taršiai ir kaitai atspariai infrastruktūrai;
- Dar kartą apsvarstyti klimato kaitos finansavimą, įsitikinant, kad kaitos finansavimo institucijos turi išteklių, įgaliojimų ir paskatų įgyvendinti su besikeičiančiu klimatu susijusius veiksmus, pritraukiant naujų investuotojų ir finansavimo šaltinių bei strategiškai panaudojant lengvatinius finansus;
- Įgalinti miesto valdžią kurti mažai taršias ir kaitai atsparias miestų visuomenes, plėtojant gebėjimą efektyviau planuoti ir finansuoti tinkamą infrastruktūrą, suderinti nacionalinius ir vietinius fiskalinius teisės aktus su investicijų poreikiais bei kurti su klimatu susijusius projektų finansavimo pajėgumus miesto lygmeniu.

Žemiau esančioje lentelėje pateikiami pagrindiniai dokumentai, kuriuose įtvirtinami tikslai atitinka tarptautinių organizacijų rekomendacijas.

4 lentelė. Lietuvos strateginių dokumentų atitikimas EK ir EBPO rekomendacijoms

Strateginis dokumentas	Paiškinimas
Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“	Strategijoje skatinama plėtoti technologijas, kurios darytų kuo mažesnę neigiamą poveikį aplinkai ir užtikrintų darnų, išteklius tausojantį augimą, kas atitinka EK ir EBPO iškeltas rekomendacijas dėl ekologinių inovacijų skatinimo.
2014–2020 m. nacionalinės pažangos programa	Šios programos 3 prioriteto 3 tikslas – skatinti darnų išteklių naudojimą, užtikrinti ekosistemų stabilumą, atitinka EK rekomendacijas dėl transporto priemonių apmokestinimo, kad būtų sumažintas išmetamųjų dujų kiekis; toliau tobulinti geros aplinkos būklės apibrėžtis, ypač dėl biologinės įvairovės.
Nacionalinė aplinkos apsaugos strategija 2030	Šios strategijos tikslas pasiekti, kad Lietuvos aplinka būtų sveika, švari ir saugi, darniai tenkinanti visuomenės, aplinkosaugos ir ekonomikos poreikius. Šis tikslas atitinka EK ir EBPO rekomendacijas Lietuvai.
Lietuvos 2014–2020 m. Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa	Šios programos 5 prioritetas yra „Aplinkosauga, gamtos išteklių darnus naudojimas ir prisitaikymas prie klimato kaitos“. Šis prioritetas atitinka EK rekomendacijas laikyti mažėjančią oro teršalų išmetimo tendenciją, kad oro kokybės ribinės vertės visiškai nebūtų viršijamos, ir sumažinti žalingą oro taršos poveikį sveikatai, aplinkai ir ekonomikai.
Nacionalinės klimato kaitos valdymo politikos strategija	Šios strategijos tikslai iš dalies atitinka EBPO pateiktas rekomendacijas siekti greitesnio perėjimo, pasitelkti naujoves, planuoti infrastruktūrą, kuri būtų mažai tarši ir atspari kaitai ateityje, diegti tvarius finansinius sprendimus, numatant reikalingas paskatas, tačiau vis dar pasigendama daugiau dėmesio naujų investuotojų ir finansavimo šaltinių pritraukimui, strategiškai lengvatinių finansų panaudojimui, savivaldybių įtraukimui, visų pirma tinkamai suderinant nacionalinius ir vietinius teisės aktus.
Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos kryptių aprašas	Šiame apraše iškeliami kraštovaizdžio kokybės tikslai atitinka EK rekomendaciją toliau tobulinti geros aplinkos būklės apibrėžtis, ypač dėl biologinės įvairovės, be kita ko, bendradarbiaujant regioniniu lygmeniu atitinkamos regioninės jūros konvencijos procese.
Nacionalinis kraštovaizdžio	Šio plano tikslas yra nustatyti ir patvirtinti veiksmus, kuriais siekiama

tvarkymo planas	išsaugoti, tobulinti, atkurti arba kurti kraštovaizdį: planavimo priemonėmis užtikrinti siekiamų kraštovaizdžio kokybės tikslų formavimą, įgyvendinant Europos kraštovaizdžio konvenciją ir Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos krypties aprašą. Planas yra valstybės lygmens specialusis planas ir apima visą Lietuvos Respublikos teritoriją, išskyrus Lietuvai priklausančius vandenis Baltijos jūroje.
Baltijos jūros aplinkos apsaugos strategija	Šios programos strateginis tikslas – pasiekti ir (ar) išlaikyti gerą Baltijos jūros aplinkos būklę iki 2020 m. atitinka EK rekomendacijas dėl geros aplinkos būklės tobulinimo, ypač dėl biologinės įvairovės, be kita ko, bendradarbiaujant regioniniu lygmeniu dalyvaujama atitinkamos regioninės jūros konvencijos procese, bei tinkamai įvertinti naujus vandens telkinių pakeitimus pagal Vandens pagrindų direktyvos 4 straipsnio 7 dalį ir peržiūrėti bei patobulinti priemones, kad sumažėtų neigiamas hidromorfologinis poveikis šalies upių baseinams.
Nacionalinė darnaus vystymosi strategija	Strategijoje keliami tikslai dėl oro klimato kaitos, vandens, atliekų tvarkymo bei transporto atitinka EK rekomendacijas aplinkosaugos sričiai Lietuvai.
Nacionalinė atsinaujinančių energijos išteklių plėtros programa	Šios programos strateginis tikslas – didinti atsinaujinančių energijos išteklių vartojimą, tokiu būdu mažinant priklausomybę nuo iškastinio kuro importo, iš dalies atitinka EK rekomendacijas dėl mažėjančios oro teršalų išmetimo tendencijos ir žalingo oro taršos poveikio sveikatai, aplinkai ir ekonomikai mažinimo. Tačiau nesubalansuotas atsinaujinančių energijos išteklių naudojimo didinimas gali prisidėti ne prie mažėjančio oro teršalų išmetimo, o atvirkščiai – prie oro kokybės tose teritorijose, kur pereinama prie biokuro naudojimo, bloginimo, tad svarbu tinkamai suvaldyti šią riziką.
Vandenių srities plėtros 2017–2023 m. programa	Šios programos strateginis tikslas – užtikrinti požeminių ir paviršinių vandens telkinių ir Baltijos jūros gerą būklę, mažinti potvynių keliamą grėsmę ir sudaryti sąlygas visiems šalies gyventojams gauti saugos ir kokybės reikalavimus atitinkantį geriamąjį vandenį atitinka šias EK rekomendacijas: upių baseinų valdymo plano priemonėmis, ypač tomis, kurios padeda spręsti žemės ūkio sukeltos taršos maistinėmis medžiagomis problemas, reikėtų kovoti su visais atitinkamais neigiamais veiksniais ir šalinti įgyvendinimo spragas.
Aplinkos ministerijos Strateginių tikslų ir programų įgyvendinimo planas	Aplinkos ministerijos Strateginių tikslų ir programų įgyvendinimo plane išskelti tikslai atitinka EK rekomendacijas dėl oro taršos mažinimo, efektyvesnio išteklių ir energijos vartojimo.

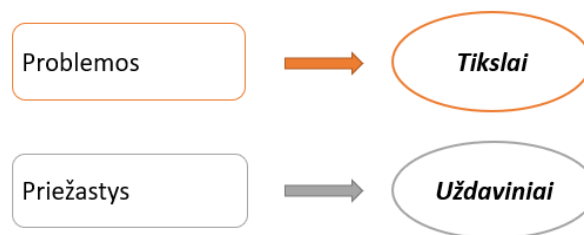
Šaltinis: sudaryta autorių

1.4 SIŪLOMI TIKSLAI IR UŽDAVINIAI LAIKOTARPIUI PO 2020 M.

Remiantis dabartinių strateginių dokumentų peržiūra, aplinkosaugos srities strateginius tikslus siūlome formuluoti Nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos iki 2030 m. ir Nacionalinėje klimato kaitos valdymo politikos strategijos pagrindu. Ši strategija yra aktuali, joje formuluojami tikslai ir uždaviniai yra tinkami identifikuotoms problemoms spręsti. Siūlomi tik pakeitimai bei papildymai nurodomi išskiriant penkias pagrindines rekomendacijų grupes.

Remiantis identifikuotomis problemomis, jų priežastimis, o taip pat dabartinių strateginių dokumentų peržiūra, pasiūlymai dėl tikslų ir uždavinių formuluojami remiantis šia logine schema:

16 pav. Tikslų ir uždavinių formulavimo logika

Atlikę valstybės tikslų, kurie numatyti valstybės ilgo ir vidutinio laikotarpio bendruose ir specialiuose strateginiuose dokumentuose, valstybės iššūkiams analizę aplinkosaugos srityje, siūlome formuluoti penkis tikslus ir prie jų prisidedančius uždavinius:

1 tikslas – vengti atliekų susidarymo ir efektyviai tvarkyti atliekas, grindžiant šį procesą atliekų vengimo ir tvarkymo prioritetų eiliškumu (formuluojama naujai). Tikslas formuluojamas NPP tikslų(1.5.) „Skatinti sveikatos ir gamtinės aplinkos tausojimą“ bei (3.3.) „Skatinti darnų išteklių naudojimą, užtikrinti ekosistemų stabilumą“ pagrindu ir apima šiuos NPP uždavinius: (1.5.2.) „Ugdyti ekologinę savimonę“ bei (3.3.3.) „Tobulinti vandentvarkos, atliekų ir oro kokybės valdymo sistemas“, tačiau akcentuoja atliekų vengimo ir efektyvaus atliekų tvarkymo problematiką. Keliamas tikslas taip pat prisideda prie Vyriausybės programos įgyvendinimo plane numatytos 4.1. krypties „Inovatyvios ekonomikos ir išmanios energetikos plėtra“ įgyvendinimo 4.1.4. darbo „Perėjimas prie žiedinės ekonomikos, diegiant atliekų prevencijos, pakartotinio panaudojimo ir perdirbimo finansines paskatas ūkio subjektams“ įgyvendinimo.

Uždaviniai:

1. Užtikrinti reikalingas (teisinio reguliavimo, organizacines, finansines ar ekonomines) priemones bei laisvanoriškas schemas, skatinančias atliekų rūšiavimą ir perdirbimą;
2. Užtikrinti prevencines priemones, siekiant mažinti atliekų kiekį, tenkantį vienam gyventojui;
3. Inicijuoti ir pradėti taikyti priemones (teisinio reguliavimo, finansines ar ekonomines, administracines), kurios efektyviai užtikrintų gamintojo atsakomybės principo taikymą atliekų tvarkyme;
4. Skatinti atliekų perdirbimo į aukštos pridėtinės vertės produktus projektus.

2 tikslas – užtikrinti veiksmingas priemones, skatinančias Lietuvą pereiti prie Žiedinės ekonomikos principų ir efektyviai naudoti turimus išteklius bei energiją (formuluojama naujai). Tikslas formuluojamas NPP tikslų (3.1.) „Sukurti palankias verslumo ir darnios verslo plėtros sąlygas“ bei (3.3.) „Skatinti darnų išteklių naudojimą, užtikrinti ekosistemų stabilumą“ pagrindu ir apima šiuos NPP uždavinius: (1.5.2.) „Ugdyti ekologinę savimonę“, (3.3.) „Skatinti darnų išteklių naudojimą, užtikrinti ekosistemų stabilumą“ bei (3.3.3.) „Tobulinti vandentvarkos, atliekų ir oro kokybės valdymo sistemas“. Keliamas tikslas taip pat prisideda prie Vyriausybės programos įgyvendinimo plane numatytų 4.1. krypties „Inovatyvios ekonomikos ir išmanios energetikos plėtra“ 4.1.5. darbo „Energijos vartojimo efektyvumo didinimas“ ir 1.5 krypties „Aplinkos, tinkamos darniai gyventi visoms gyvybės formoms, kokybės užtikrinimas“ 1.5.3. darbo „Teisinių ir ekonominių priemonių sukūrimas, siekiant sumažinti oro taršą ir klimato kaitą“ įgyvendinimo.

Uždaviniai:

1. Pasirengti perėjimui prie žiedinės ekonomikos – sukurti strategiją ir numatyti reikalingas įgyvendinimo priemones, užtikrinti lyderystę valstybiniu ir vietiniu lygiu;
2. Skatinti žiedinės ekonomikos modelių kūrimą ir diegimą įmonėse numatant reikalingas (teisinio reguliavimo, ekonomines) paskatas;
3. Skatinti eko-inovacijų kūrimą ir diegimą, numatant priemones, reikalingas užtikrinti bendradarbiavimui tarp verslo organizacijų ir mokslo institucijų.

3 tikslas – užtikrinti gerai piliečių gyvenimo kokybei palankią aplinką (formuluojama naujai). Tikslas formuluojamas NPP tikslo (3.3.) „Skatinti darnų išteklių naudojimą, užtikrinti ekosistemų stabilumą“ pagrindu ir apima šiuos NPP uždavinius: (1.5.2) „Ugdyti ekologinę savimonę“, (3.3.) „Skatinti darnų išteklių naudojimą, užtikrinti ekosistemų stabilumą“, (3.3.1.) „Tausoti gamtos išteklius, išsaugoti biologinę įvairovę ir kraštovaizdį“ bei (3.3.3.) „Tobulinti vandentvarkos, atliekų ir oro kokybės valdymo sistemas“ ir **akcentuoja oro bei vandens taršos valdymo problematiką**. Keliamas tikslas taip pat prisideda prie Vyriausybės programos įgyvendinimo plane numatytos 1.5 krypties „Aplinkos, tinkamos darniai gyventi visoms gyvybės formoms, kokybės užtikrinimas“ įgyvendinimo. Žemiau pateikiami konkretūs su atitinkamo uždavinio formuluote siejami Vyriausybės programos įgyvendinimo plane numatyti darbai.

Uždaviniai:

1. Numatyti papildomas priemones žemės ūkio neigiamo poveikio aplinkai (vandeniui, orui, klimatui) kontrolei (Vyriausybės programos įgyvendinimo plane numatytas darbas 1.5.1. „Vandens telkinių ir jų vandens naudojimo valdymo upių baseinų principu įdiegimas, siekiant pagerinti vandens telkinių būklę“ bei 1.5.3 „Teisinių ir ekonominių priemonių sukūrimas, siekiant sumažinti oro taršą ir klimato kaitą“);
2. Efektyvinti vandens tiekimo įmonių valdymą konsoliduojant veiklą ar pritaikant kitą sprendimą (Vyriausybės programos įgyvendinimo plane numatytas darbas 1.5.2. „Geriamojo vandens tiekimas ir nuotekų tvarkymo ūkio sustambinimas, siekiant didesnio veiklos efektyvumo ir paslaugų kainos ir kokybės suvienodinimo“);
3. Užtikrinti reikalingus sprendimus prioritetinėse vietovėse, kuriose iš viso nėra valomos arba nepakankamai valomos nuotekos, taip užtikrinant, kad iki 2030 m. 100 proc. būstų būtų prijungti prie nuotekų tvarkymo sistemos (Vyriausybės programos įgyvendinimo plane numatyti šie darbai: 1.5.1. „Vandens telkinių ir jų vandens naudojimo valdymo upių baseinų principu įdiegimas, siekiant pagerinti vandens telkinių būklę“, 1.5.2. „Geriamojo vandens tiekimas ir nuotekų tvarkymo ūkio sustambinimas, siekiant didesnio veiklos efektyvumo ir paslaugų kainos ir kokybės suvienodinimo“);
4. Užtikrinti Kuršių marių, Baltijos jūros priekrantės, paviršinių vidaus vandens telkinių ir požeminio vandens gerai būklei reikalingų priemonių efektyvų įgyvendinimą (Vyriausybės programos įgyvendinimo plane numatytas darbas 1.5.1. „Vandens telkinių ir jų vandens naudojimo valdymo upių baseinų principu įdiegimas, siekiant pagerinti vandens telkinių būklę“);
5. Skatinti pažangias priemones, mažinančias oro taršą ir gerinančias oro kokybę, ypatingą dėmesį teikiant didiesiems miestams, siekiant, kad į aplinkos orą išmetamų teršalų kiekis neviršytų žmogaus sveikatai ir aplinkai nepavojingų aplinkos oro užterštumo lygių (Vyriausybės programos įgyvendinimo plane numatytas darbas 1.5.3. „Teisinių ir ekonominių priemonių sukūrimas, siekiant sumažinti oro taršą ir klimato kaitą“).

4 tikslas – užtikrinti gamtinio kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimą ir ekosistemų bei jų funkcijų atkūrimą (formuluojama naujai). Tikslas formuluojamas NPP tikslų (1.5.) „Skatinti sveikatos ir gamtinės aplinkos tausojimą“ bei (3.3.) „Skatinti darnų išteklių naudojimą, užtikrinti ekosistemų stabilumą“ pagrindu ir apima šiuos NPP uždavinius: (1.5.2.) „Ugdyti ekologinę savimonę“ bei (3.3.1.) „Tausoti gamtos išteklius, išsaugoti biologinę įvairovę ir kraštovaizdį“. Keliamas tikslas taip pat prisideda prie Vyriausybės programos įgyvendinimo plane numatytos 1.5 krypties „Aplinkos, tinkamos darniai gyventi visoms gyvybės formoms, kokybės užtikrinimas“ 1.5.4. darbo „Ekosistemų, jų

paslaugų vertinimo mechanizmo integravimas į nacionalinės politikos formavimą ir įgyvendinimą, siekiant išsaugoti visuomenei svarbias ekosistemų paslaugas“ įgyvendinimo.

Uždaviniai:

1. Užtikrinti pakankamai kraštovaizdžio ir natūralių ar pusiau natūralių buveinių apsaugai/atkūrimui skirtų priemonių įgyvendinimui ir kontrolei reikalingus išteklius;
2. Užtikrinti efektyvią invazinių rūšių kontrolę ir eliminavimą;
3. Didinti visuomenės sąmoningumą ir įsitraukimą į biologinės įvairovės ir ekosistemų paslaugų išsaugojimo veiklas;
4. Užtikrinti, kad priimant sprendimus būtų remiamasi aktualių taikomųjų tyrimų ir patikimos stebėsenos rezultatais.

5 tikslas – užtikrinti pakankamai spartų Lietuvos sektorių persiorientavimą į mažo anglies dvideginio kiekio ekonomiką, atitinkantį Lietuvos įsipareigojimus ES sumažinti šalies poveikį klimato kaitai iki 2030 m. (formuluojama naujai). Tikslas iš dalies formuluojamas NPP tikslo (3.3.) „Skatinti darnų išteklių naudojimą, užtikrinti ekosistemų stabilumą“ pagrindu ir apima taip pat formuluojamą NPP uždavinį (3.3.), kurio pasiekimas vertinamas rodikliu „Išmetamų į atmosferą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekis CO2 ekvivalentu“.Keliamas tikslas taip pat prisideda prie Vyriausybės programos įgyvendinimo plane numatytos 1.5 krypties „Aplinkos, tinkamos darniai gyventi visoms gyvybės formoms, kokybės užtikrinimas“ 1.5.3. darbo „Teisinių ir ekonominių priemonių sukūrimas, siekiant sumažinti oro taršą ir klimato kaitą“ įgyvendinimo.

Uždaviniai:

1. Nustatyti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimo mažinimo tikslus atskiriems sektoriams;
2. Užtikrinti žaliųjų technologijų plėtrai pramonėje reikalingas investicijas;
3. Skatinti atsinaujinančios energijos vartojimą ir gamybos plėtrą Lietuvoje, prioritetą teikiant AEI rūšims, kurios daro mažiausia neigiamą poveikį oro kokybei;
4. Skatinti visuomenę rinktis efektyvesnes transporto priemones;
5. Strategiškai įvertinti žemėnaudos valdymą, suderinant paramą žemės ūkiui, miškininkystei ir pelkėms.

Siūlomų aplinkosaugos srities tikslų ir uždavinių sąsajos su identifikuotomis problemomis bei jų priežastimis pateikiamos lentelėje.

5 lentelė. Tikslų ir uždavinių sąsajos su problemomis ir jų priežastimis

Tikslas/ uždavinys	Problema/ priežastis
1. Vengti atliekų susidarymo ir efektyviai tvarkyti atliekas, grindžiant šį procesą atliekų vengimo ir tvarkymo prioritetų eiliškumu	Atliekų valdymas (įskaitant finansavimą) ir tvarkymas vykdomas ne pagal atliekų vengimo ir tvarkymo prioritetų eiliškumą
1.1. Užtikrinti reikalingas (teisinio reguliavimo, organizacines, finansines ar ekonomines) priemones bei laisvanoriškas schemas, skatinančias atliekų rūšiavimą ir perdirbimą	Nepakankamos priemonės (teisinės, ekonominės, mokestinės, švietimo ir visuomenės informavimo bei skatinimo) atliekų vengimo ir pakartotinio naudojimo ilgalaikių sistemų kūrimui;
1.2. Užtikrinti prevencines priemones, siekiant mažinti atliekų kiekį, tenkanti vienam gyventojui	Neužtikrinamas atliekų surinkimo ir perdirbimo užduočių įgyvendinimo finansavimas (pasenusios, nmodernizuojamos atliekų tvarkymo technologijos);
1.3. Skatinti atliekų perdirbimo į aukštos pridėtinės vertės produktus projektus	Politinės valios ir institucijų bendradarbiavimo stoka priimant savalaikius, pagrįstus sprendimus (sąvartyno mokesčio didinimas, atliekų deginimo mokestis ir kt.).
1.4. Inicijuoti ir pradėti taikyti priemones (teisinio reguliavimo, finansines ar	Kai kurių atliekų (pakuočių, elektros ir elektroninės įrangos, apmokestinamųjų gaminių

ekonomines, administracines), kurios efektyviai užtikrintų gamintojo atsakomybės principo taikymą atliekų tvarkyme	ir kt. srautų) tvarkyme pilnai neįgyvendinamas išplėstinės gamintojo atsakomybės principas
2. Užtikrinti veiksmingas priemones, skatinančias Lietuvą pereiti prie žiedinės ekonomikos principų ir efektyviai naudoti turimus išteklius ir energiją	Neefektyvus išteklių naudojimas ir didelis energijos intensyvumas
2.1. Pasirengti perėjimui prie žiedinės ekonomikos – sukurti strategiją ir numatyti reikalingas įgyvendinimo priemones, užtikrinti lyderystę valstybiniu ir vietiniu lygiu	Bendro susitarimo (tiek tarpinstitucinio, tiek su privačiu sektoriumi) kas yra eko-inovacijos stoka; Bendro susitarimo kas yra žiedinė ekonomika ir koks jos įgyvendinimas būtų tinkamiausias Lietuvai stoka;
2.2. Skatinti žiedinės ekonomikos modelių kūrimą ir diegimą įmonėse numatant reikalingas (teisinio reguliavimo, ekonomines) paskatas	Neefektyvus žiedinės ekonomikos modelio diegimas (stinga: lyderystės valstybiniu ir vietiniu lygiu, vieningos vizijos ir strategijos, aiškių prioritetų ir jiems įgyvendinti nukreiptų priemonių, monitoringo sistemos ir suinteresuotų šalių įtraukimo);
2.3. Skatinti eko-inovacijų kūrimą ir diegimą, numatant priemones, reikalingas užtikrinti bendradarbiavimui tarp verslo organizacijų ir mokslo institucijų	Neišnaudojamas potencialas eko-inovacijų srityje.
3. Užtikrinti gerai piliečių gyvenimo kokybei palankią aplinką	Nepakankamas geros aplinkos kokybės užtikrinimas
3.1. Numatyti papildomas priemones žemės ūkio neigiamo poveikio aplinkai kontrolei	Intensyvėjančios žemės ūkio veiklos neigiamas poveikis vandens telkiniams
3.2. Efektyvinti vandens tiekimo įmonių valdymą konsoliduojant veiklą ar pritaikant kitą sprendimą	Neefektyvus vandens tiekimo įmonių valdymas
3.3. Užtikrinti reikalingus sprendimus prioritėtinėse vietovėse, kuriose iš viso nėra valomos arba nepakankamai valomos nuotekos, taip užtikrinant, kad iki 2030 m. 100 proc. būstų būtų prijungti prie nuotekų tvarkymo sistemos	Neefektyvus investicijų į nuotekų tvarkymą planavimas ir įgyvendinimas aglomeracijose, turinčiose daugiau nei 2000 gyventojų
3.4. Užtikrinti Kuršių marių, Baltijos jūros priekrantės, paviršinių vidaus vandens telkinių ir požeminio vandens gerai būklei reikalingų priemonių efektyvų įgyvendinimą	Nepakankamos priemonės, įskaitant finansavimą, gerai Baltijos jūros, Kuršių marių ir vidaus vandenų (upių, ežerų) būklei užtikrinti
3.5. Skatinti pažangias priemones, mažinančias oro taršą ir gerinančias oro kokybę, ypatingą dėmesį teikiant didiesiems miestams, siekiant, kad teršalų kiekis aplinkos ore neviršytų žmogaus sveikatai ir aplinkai nepavojingų aplinkos oro užterštumo lygių	Nepakankamos priemonės oro taršos mažinimui ir oro kokybės normų užtikrinimui, ypač didžiuosiuose miestuose
4. Užtikrinti gamtinio kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimą ir	Neužtikrinamas ekosistemų išsaugojimas ir biologinės įvairovės stabilumas

ekosistemų bei jų funkcijų atkūrimą		
4.1.	Užtikrinti pakankamai kraštovaizdžio ir natūralių ar pusiau natūralių buveinių apsaugai/atkūrimui skirtų priemonių įgyvendinimui ir kontrolei reikalingus išteklius	Nepakankamos gamtinio kraštovaizdžio ir natūralių ar pusiau natūralių buveinių apsaugos / atkūrimo priemonės ir šių priemonių tęstinumo neužtikrinimas
4.2.	Užtikrinti efektyvią invazinių rūšių kontrolę ir eliminavimą	Nepakankamos priemonės invazinių rūšių plitimui suvaldyti ir šių priemonių tęstinumo neužtikrinimas
4.3.	Didinti visuomenės sąmoningumą ir įsitraukimą į biologinės įvairovės ir ekosistemų paslaugų išsaugojimo veiklas	Biologinės įvairovės ir ekosistemų paslaugų išsaugojimo svarbos supratimo trūkumas visuomenėje
4.4.	Užtikrinti, kad priimant sprendimus būtų remiamasi aktualių taikomųjų tyrimų ir patikimos stebėsenos rezultatais.	Objektyvios informacijos stoka priimant sprendimus aplinkosaugos srityje dėl taikomųjų tyrimų trūkumo ir neefektyvios stebėsenos proceso (dalis rodiklių visai nestebimi, dalies rodiklių stebėseną dubliuojama dėl tarpinstitucinio bendradarbiavimo stokos, stebėsenos rezultatai naudojami formaliai, (rengti ataskaitoms, o ne pokyčiams analizuojamoje srityje inicijuoti).
5.	Užtikrinti pakankamai spartų Lietuvos sektorių persiorientavimą į mažo anglies dvideginio kiekio ekonomiką, atitinkantį Lietuvos įsipareigojimus ES sumažinti šalies poveikį klimato kaitai iki 2030 m.	Nemažėjantis Lietuvos poveikis klimato kaitai
5.1.	Nustatyti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimo mažinimo tikslus atskiriems sektoriams	Nacionaliniai įsipareigojimai nepaskirstyti atskiriems sektoriams ir institucijoms
5.2.	Užtikrinti žaliųjų technologijų plėtrai pramonėje reikalingą paramą	Mažas inovatyvių šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) mažinimo technologijų pritaikymas pramonės įmonėse
5.3.	Skatinti atsinaujinančios energijos vartojimą ir gamybos plėtrą Lietuvoje	Pilnai neišnaudotas atsinaujinančių energijos išteklių (AEI) potencialas energijos poreikiams tenkinti
5.4.	Skatinti visuomenę rinktis efektyvesnes (mažiau taršias) transporto priemones	Nepilnai įgyvendintas „teršėjas moka“ principas transporto sektoriuje neskaitina rinktis efektyvesnių transporto priemonių (išimtis – privatus sektorius)
5.5.	Strategiškai įvertinti žemėnaudos valdymą, suderinant paramą žemės ūkiui, miškininkystei ir pelkėms	Strategiškai neįvertintas žemėnaudos valdymas, derinant paramos žemės ūkiui, miškininkystei, pelkių naudojimo klausimus

2 FINANSAVIMO MASTO ANALIZĖ

Šiame skyriuje pateikiama analizė pagal šį vertinimo klausimą:

TS 9.1.3. Kokios valstybės intervencijos į šias viešosios politikos sritis yra vykdomos, siekiant jose numatytų tikslų (nustatyti mastą):

TS 9.1.3.2. finansinės intervencijos – pagal finansavimo šaltinius (ES struktūrinių fondų investicijos, kita finansinė parama, valstybės ir savivaldybių biudžetai) ir pagal formas (subsidijs, finansiniai instrumentai ir kt.)

Aplinkosaugos srities finansavimo masto analizė atlikta remiantis Finansų ministerijos Valstybės biudžeto apskaitos ir mokėjimų sistemos (toliau – VBAMS) informacija apie valstybės biudžeto išlaidas atitinkamoms valstybės funkcijoms³⁷ vykdyti ir šių išlaidų finansavimo šaltinius³⁸ 2007–2017 m. laikotarpiu, taip pat Lietuvos statistikos departamento duomenimis ir Finansų ministerijos pateiktais duomenimis apie savivaldybių biudžetų lėšas analizuojamai sričiai.

Atkreipiame Jūsų dėmesį, kad analizėje nagrinėjami du finansavimo laikotarpiai: 2007–2013 m. ir 2014–2020 m., su šiais apribojimais: remiantis VBAMS duomenimis tik nuo 2011 m. viešosios išlaidos yra klasifikuojamos į ES ir kitas paramos lėšas bei valstybės biudžeto lėšas; informacija apie savivaldybių biudžetų lėšas analizuojamai sričiai prieinama tik nuo 2015 m.

Žemiau pateikiama VBAMS duomenų pagrindu atlikta analizė, apimanti aplinkosaugos sričiai priskirtas išlaidų kategorijas:

- 05.01. Atliekų tvarkymas;
- 05.02. Nutekamojo vandens valymas;
- 05.03. Aplinkos teršimo mažinimas;
- 05.04. Biologinės įvairovės ir gamtos apsauga;
- 05.06. Kiti jokiai grupei nepriskirti su aplinkos apsauga susiję reikalai.

2014–2017 m. laikotarpiu aplinkosaugos viešosios išlaidos buvo skirstomos į tris šaltinius: ES paramą, valstybės biudžetą bei savivaldybių lėšas.

6 lentelė. Lietuvos viešosios išlaidos aplinkosaugos sričiai, mln. Eur (2014–2017 m.)

Viešųjų išlaidų finansavimo šaltiniai	2014		2015		2016		2017	
	mln. Eur	%	mln. Eur	%	mln. Eur	%	mln. Eur	%
Valstybės biudžetas	72,92	30,19	77,16	31,11	107,66	82,03	85,34	59,67
ES lėšos	168,63	69,81	170,86	68,89	23,58	17,97	57,67	40,32
Kita tarptautinė parama	n.d.	-	n.d.	-	n.d.	-	n.d.	-
Savivaldybių lėšos	n. d.	-	81,00	24,62	85,00	39,31	86,00	37,55
Iš viso	241,55	100	329,02	100	216,24	100	229,01	100

³⁷ Finansavimo masto analizei naudojama valstybės funkcijų klasifikacija pagal Finansų ministro 2003 m. liepos 3 d. įsakymu Nr.1K-184 patvirtintą Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamų ir išlaidų klasifikaciją.

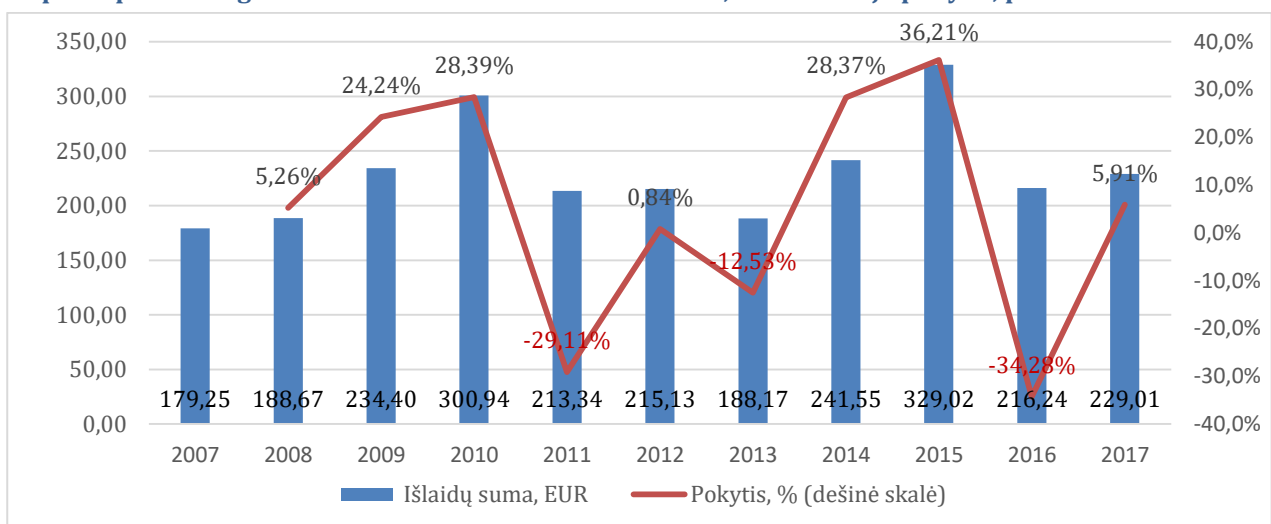
³⁸ Informacija apie valstybės biudžeto išlaidų finansavimo šaltinius Valstybės biudžeto apskaitos ir mokėjimų sistemoje pateikiama nuo 2011 m., todėl finansavimo šaltinių analizė už laikotarpį nuo 2007 m. iki 2010 m. nėra pateikiama.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal VBAMS duomenis ir Finansų ministerijos pateiktus duomenis apie savivaldybių biudžetų lėšas analizuojamai sričiai

Žemiau esančiame grafike, remiantis VBAMS ir Finansų ministerijos pateiktais savivaldybių duomenimis, pateikiamas aplinkosaugos sričiai skirtas finansavimas ir šio finansavimo pokytis 2007–2017 m. laikotarpiu. Lyginant 2007 m. ir 2017 m., finansavimas aplinkosaugos sričiai padidėjo nuo 179,25 mln. Eur iki 229,01 mln. Eur arba 27,76 proc., tačiau atkreipiame dėmesį, jog savivaldybių biudžetų duomenys prieinami tik nuo 2015 m. Šis aspektas svarbus vertinant ir reikšmingiausią aplinkosaugos sričiai skirtą finansavimo augimą, kuris fiksuotas 2010 m. (28,39 proc.), 2014 m. (28,37 proc.) ir 2015 m. (36,21 proc.). Analizuojamu finansavimo laikotarpiu finansavimo sumažėjimas fiksuotas 2011 m. (-29,11 proc.), 2013 m. (-12,53 proc.) ir 2016 m. (-34,28 proc.).

2007–2013 m. laikotarpiu finansavimas aplinkosaugos sričiai didžiausias buvo 2010 m. (300,94 mln. Eur) ir, lyginant su 2009 m., augo 28,39 proc. – tai didžiausias finansavimo augimas per visą analizuojamo finansavimo laikotarpį. Didžiausias finansavimo sumažėjimas buvo 2011 m. (-29,11 proc., lyginant su 2010 m.). Mažiausias finansavimas šiuo finansavimo laikotarpiu buvo 2007 m. (179,25 mln. Eur). 2014–2017 m. laikotarpiu finansavimas aplinkosaugos sričiai labiausiai išaugo 2015 m. (36,21 proc., lyginant su 2014 m.), o reikšmingiausiai sumažėjo 2016 m. (-34,28 proc., lyginant su 2015 m.). Didžiausias finansavimas šiuo laikotarpiu buvo 2015 m. (329,02 mln. Eur), o mažiausias – 2016 m. (216,24 mln. Eur).

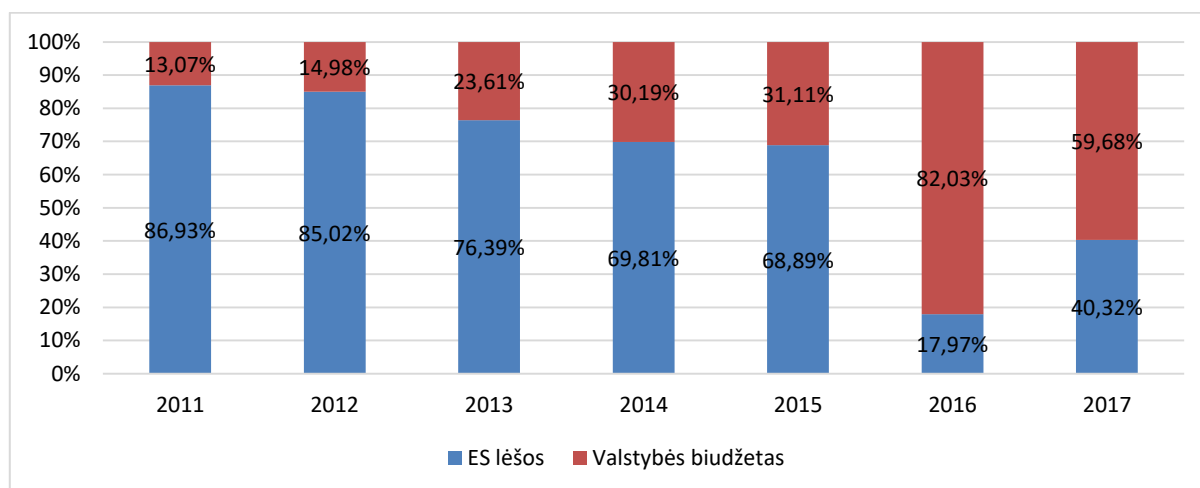
17pav. Aplinkosaugos srities finansavimas 2007 – 2017 m., mln. Eur ir jo pokytis, proc.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal VBAMS duomenis ir Finansų ministerijos pateiktus duomenis apie savivaldybių biudžetų lėšas analizuojamai sričiai

2011–2017 m. laikotarpiu didžiausią aplinkosaugos srities finansavimo dalį sudarė ES lėšos. Nuo 2011 m. iki 2017 m. aplinkosaugos srities finansavimas valstybės biudžeto lėšomis išaugo nuo 13,07 proc. iki 59,68 proc. (2016 m. – 82,03 proc.). Nuo 2011 m. iki 2013 m. valstybės biudžeto lėšos sudarė nuo 13,07 proc. iki 23,61 proc. aplinkosaugos srities finansavimo. Nuo 2014 m. iki 2017 m. aplinkosaugos srities finansavimo valstybės biudžeto lėšomis dalis bendroje finansavimo struktūroje ženkliai išaugo ir pakilo nuo 30,19 proc. 2014 m. iki 59,68 proc. 2017 m. (2016 m. – 82,03 proc.).

18pav. Aplinkosaugos srities finansavimo valstybės biudžeto bei ES lėšomis proporcija 2011 – 2017 m., proc.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal VBAMS duomenis

Žemiau pateiktoje lentelėje analizuojamas 2011–2013 m. laikotarpio aplinkosaugos srities finansavimas pagal su aplinkosaugos sritimi susijusių valstybės funkcijų grupes. 2011–2013 m. laikotarpiu didžiausia finansavimo dalis buvo skirta nutekamojo vandens valymui. Šiai valstybės funkcijų grupei buvo skirta nuo 45,38 proc. (2013 m.) iki 63,12 proc. (2012 m.) viso aplinkosaugos sričiai skirto finansavimo. Kitiems jokiai grupei nepriskirtiems su aplinkos apsauga susijusiems reikalams buvo skirta nuo 14,38 proc. (2012 m.) iki 19,66 proc. (2013 m.) viso aplinkosaugos sričiai skirto finansavimo. Atliekų tvarkymo išlaidų grupės finansavimas sudarė nuo 8,81 proc. (2012 m.) iki 13,50 proc. (2013 m.) viso aplinkosaugos sričiai skirto finansavimo.

7 lentelė. Aplinkosaugos srities finansavimas pagal aplinkosaugos srities funkcijų grupes 2011 – 2013 m., mln. Eur ir proc. nuo viso aplinkosaugos sričiai skirto finansavimo

	2011	%	2012	%	2013	%
Aplinkos teršimo mažinimas (BP)	10,82	5,07	12,42	5,77	21,99	11,68
Atliekų tvarkymas (BP)	24,74	11,60	18,96	8,81	25,41	13,50
Biologinės įvairovės ir gamtos apsauga (BP)	12,11	5,68	17,04	7,92	18,37	9,76
Kiti jokiai grupei nepriskirti su aplinkos apsauga susiję reikalai (BP)	33,59	15,75	30,93	14,38	37,00	19,66
Nutekamojo vandens valymas (BP)	132,08	61,90	135,78	63,12	85,40	45,40

Šaltinis: sudaryta autorių pagal VBAMS duomenis

Žemiau pateiktoje lentelėje analizuojamas 2014–2017 m. laikotarpio aplinkosaugos srities finansavimas pagal su aplinkosaugos sritimi susijusių valstybės funkcijų grupes. 2014 m. ir 2015 m. didžiausia finansavimo dalis buvo skirta nutekamojo vandens valymui. Šiai valstybės funkcijų grupei 2014 m. ir 2015 m. buvo skirta atitinkamai 36,74 proc. ir 29,33 proc. viso aplinkosaugos sričiai skirto finansavimo. Kitiems jokiai grupei nepriskirtiems su aplinkosauga susijusiems reikalams buvo skirta nuo 16,18 proc. (2014 m.) iki 32,86 proc. (2017 m.) viso aplinkosaugos sričiai skirto finansavimo. Atliekų tvarkymo išlaidų grupės finansavimas taip pat kito gana reikšmingai ir sudarė nuo 6,09 proc. (2016 m.) iki 29,96 proc. (2015 m.) viso aplinkosaugos sričiai skirto finansavimo.

8 lentelė. Aplinkosaugos srities finansavimas pagal aplinkosaugos srities funkcijų grupes 2014–2017 m., mln. Eur ir proc. nuo viso aplinkosaugos sričiai skirto finansavimo

	2014	%	2015	%	2016	%	2017	%
Aplinkos teršimo mažinimas (BP)	45,10	18,67	44,95	18,13	65,86	50,18	44,98	31,45
Atliekų tvarkymas (BP)	48,14	19,93	74,30	29,96	8,00	6,09	18,60	13,01
Biologinės įvairovės ir gamtos apsauga (BP)	20,47	8,48	11,07	4,46	4,16	3,17	14,27	9,98
Kiti jokiai grupei nepriskirti su aplinkos apsauga susiję reikalai (BP)	39,07	16,18	44,94	18,12	40,86	31,14	46,99	32,86
Nutekamojo vandens valymas (BP)	88,77	36,74	72,76	29,33	12,36	9,42	18,17	12,70

Šaltinis: sudaryta autorių pagal VBAMS duomenis

2011–2013 m. laikotarpiu ES SF lėšomis buvo finansuotos penkios aplinkosaugos srities išlaidų grupės. 2011–2013 m. nutekamojo vandens valymo finansavimas sudarė didžiausią finansavimo dalį – nuo 59,41 proc. (2013 m.) iki 74,23 proc. (2012 m.) viso ES SF finansavimo, skirto aplinkosaugos sričiai. Atliekų tvarkymui skirta nuo 8,58 proc. (2012 m.) iki 14,72 proc. (2013 m.) viso ES SF finansavimo aplinkosaugos sričiai. Biologinės įvairovės ir gamtos apsaugai 2011–2013 m. laikotarpiu skirtas finansavimas nuosekliai augo nuo 6,35 proc. 2011 m. iki 12,78 proc. 2013 m.

9 lentelė. Aplinkosaugos srities finansavimas per valstybės biudžetą mokamomis ES SF lėšomis pagal išlaidų grupes 2011 – 2013 m., mln. Eur ir proc. nuo viso ES SF aplinkosaugos sričiai skirto finansavimo

	2011	%	2012	%	2013	%
Aplinkos teršimo mažinimas (BP)	10,67	5,75	11,25	6,15	8,01	5,57
Atliekų tvarkymas (BP)	20,47	11,04	15,69	8,58	21,16	14,72
Biologinės įvairovės ir gamtos apsauga (BP)	11,77	6,35	17,04	9,32	18,37	12,78
Kiti jokiai grupei nepriskirti su aplinkos apsauga susiję reikalai (BP)	10,46	5,64	3,14	1,72	10,82	7,52
Nutekamojo vandens valymas (BP)	132,08	71,22	135,79	74,23	85,39	59,41

Šaltinis: sudaryta autorių pagal VBAMS duomenis

2014–2017 m. laikotarpiu ES SF lėšomis buvo finansuotos penkios aplinkosaugos srities išlaidų grupės. Kaip ir ankstesniame laikotarpyje, nutekamojo vandens valymui skirta didžiausia finansavimo dalis, tačiau nors ir nenuosekliai, ši dalis mažėjo nuo iki 52,64 proc. 2014 m. iki 31,51 proc. 2017 m. Atliekų tvarkymui skirta finansavimo dalis svyravo nuo 7,30 proc. (2016 m.) iki 40,83 proc. (2015 m.). Biologinės įvairovės ir gamtos apsaugai 2014–2017 m. laikotarpiu buvo skirta nuo 6,48 proc. (2015 m.) iki 24,74 proc. (2017 m.) viso ES SF finansavimo, skirto aplinkosaugos sričiai.

10 lentelė. Aplinkosaugos srities finansavimas per valstybės biudžetą mokamomis ES SF lėšomis pagal išlaidų grupes 2014–2017 m., mln. Eur ir proc. nuo viso ES SF aplinkosaugos sričiai skirto finansavimo

	2014	%	2015	%	2016	%	2017	%
Aplinkos teršimo mažinimas (BP)	6,04	3,58	2,95	1,73	0,70	2,95	3,06	5,30
Atliekų tvarkymas (BP)	42,74	25,34	69,76	40,83	1,72	7,30	14,45	25,06
Biologinės įvairovės ir gamtos apsauga (BP)	20,47	12,14	11,07	6,48	4,16	17,66	14,27	24,74
Kiti jokiai grupei nepriskirti su aplinkos apsauga susiję reikalai (BP)	10,62	6,30	14,33	8,38	4,63	19,65	7,72	13,39
Nutekamojo vandens valymas (BP)	88,76	52,64	72,75	42,58	12,37	52,44	18,17	31,51

Šaltinis: sudaryta autorių pagal VBAMS duomenis

2011–2013 m. laikotarpiu valstybės biudžeto lėšomis buvo finansuotos keturios aplinkosaugos srities išlaidų grupės. 2011–2013 m. kiti jokiai grupei nepriskirti su aplinkos apsauga susiję reikalai sudarė nuo 82,95 proc. (2011 m.) iki 58,95 proc. (2013 m.) viso valstybės biudžeto finansavimo, skirto aplinkosaugos sričiai. Atliekų tvarkymui nuo 2011 m. iki 2013 m. skirta valstybės biudžeto, skirto aplinkosaugos sričiai, dalis nuosekliai mažėjo nuo 15,31 proc. 2011 m. iki 9,58 proc. 2013 m.

11 lentelė. Aplinkosaugos srities finansavimas valstybės biudžeto lėšomis pagal išlaidų grupes 2011–2013 m., mln. Eur ir proc. nuo viso valstybės biudžeto aplinkosaugos sričiai skirto finansavimo

	2011	%	2012	%	2013	%
Aplinkos teršimo mažinimas (BP)	0,15	0,53	1,16	3,61	13,98	31,47
Atliekų tvarkymas (BP)	4,27	15,31	3,27	10,16	4,25	9,58
Biologinės įvairovės ir gamtos apsauga (BP)	0,34	1,21	0,00	0,00	0,00	0,00
Kiti jokiai grupei nepriskirti su aplinkos apsauga susiję reikalai (BP)	23,13	82,95	27,79	86,23	26,19	58,95

Šaltinis: sudaryta autorių pagal VBAMS duomenis

2014–2017 m. laikotarpiu valstybės biudžeto lėšomis buvo finansuotos keturios aplinkosaugos srities išlaidų grupės. Aplinkos teršimo mažinimui skirta didžiausia valstybės biudžeto finansavimo, tekusio aplinkosaugos sričiai, dalis: minėtu laikotarpiu skirtas finansavimas svyravo nuo 60,53 proc. (2016 m.) iki 49,12 proc. (2017 m.). 2014–2017 m. kiti jokie grupei nepriskirti su aplinkos apsauga susiję reikalai sudarė nuo 33,65 proc. (2016 m.) iki 46,01 proc. (2017 m.) viso valstybės biudžeto finansavimo, skirto aplinkosaugos sričiai. Pažymėtina, jog atliekų tvarkymui skirta valstybės biudžeto aplinkosaugos srities finansavimo dalis nuo 2014 m. iki 2017 m. mažėjo nuo 7,41 proc. 2014 m. iki 4,87 proc. 2017 m.

12 lentelė. Aplinkosaugos srities finansavimas valstybės biudžeto lėšomis pagal išlaidų grupes 2014 – 2017 m., mln. Eur ir proc. nuo viso valstybės biudžeto aplinkosaugos sričiai skirto finansavimo

	2014	%	2015	%	2016	%	2017	%
Aplinkos teršimo mažinimas (BP)	39,07	53,58	42,01	54,44	65,16	60,53	41,92	49,12
Atliekų tvarkymas (BP)	5,40	7,41	4,54	5,88	6,27	5,82	4,15	4,87
Biologinės įvairovės ir gamtos apsauga (BP)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Kiti jokie grupei nepriskirti su aplinkos apsauga susiję reikalai (BP)	28,45	39,01	30,61	39,68	36,23	33,65	39,27	46,01

Šaltinis: sudaryta autorių pagal VBAMS duomenis

Žemiau pateiktoje lentelėje nurodomas aplinkosaugos sričiai skirtas finansavimo ES SF lėšomis dalis valstybės biudžeto lėšose³⁹, skirtose aplinkosaugos sričiai, 2011–2013 m. laikotarpiu. 2011 m. ES SF lėšos sudarė 86,93 proc. valstybės biudžeto lėšų, skirtų šiai sričiai, 2012 m. ši dalis sumažėjo iki 85,02 proc., o 2013 m. ES SF lėšos, skirtos aplinkosaugos sričiai, sudarė 76,39 proc. valstybės biudžeto lėšų, skirtų šiai sričiai. Šį pokytį lėmė tiek mažėjęs ES SF finansavimas, tiek augęs valstybės biudžeto finansavimas aplinkosaugos sričiai.

13 lentelė. ES SF lėšų dalis nuo valstybės biudžeto lėšų, skirtų aplinkosaugos sričiai, mln. Eur (2011–2013 m.)

	2011	2012	2013
ES lėšos	185,45	182,91	143,75
Valstybės biudžeto lėšos	213,34	215,13	188,17
% nuo valstybės biudžeto	86,93	85,02	76,39

Šaltinis: sudaryta autorių pagal VBAMS duomenis

Žemiau pateiktoje lentelėje pateikiama aplinkosaugos sričiai skirtas finansavimo ES SF lėšomis dalis valstybės biudžeto lėšose⁴⁰, skirtose aplinkosaugos sričiai, 2014–2017 m. laikotarpiu. 2014 m. ES SF lėšos sudarė 69,81 proc. valstybės biudžeto lėšų, skirtų šiai sričiai, 2015 m. ši dalis sumažėjo iki 51,93 proc., 2016 m. ES SF lėšos, skirtos aplinkosaugos sričiai, sumažėjo iki 10,90 proc. valstybės biudžeto lėšų, skirtų šiai sričiai, o 2017 m. ši dalis vėl padidėjo iki 25,18 proc.

14 lentelė. ES SF lėšų dalis nuo valstybės biudžeto lėšų, skirtų aplinkosaugos sričiai, mln. Eur (2014 – 2017 m.)

	2014	2015	2016	2017
ES lėšos	168,63	170,86	23,58	57,67
Valstybės biudžeto lėšos	241,55	329,02	216,24	229,01
% nuo valstybės biudžeto	69,81	51,93	10,90	25,18

Šaltinis: sudaryta autorių pagal VBAMS duomenis

³⁹ Skaičiuojant ES SF lėšų dalį nuo valstybės biudžeto, valstybės biudžetas suprantamas plačiąja prasme, t. y. kaip valstybės biudžeto, ES ir kitos tarptautinės paramos lėšos

⁴⁰ Skaičiuojant ES SF lėšų dalį nuo valstybės biudžeto, valstybės biudžetas suprantamas plačiąja prasme, t. y. kaip valstybės biudžeto, ES ir kitos tarptautinės paramos lėšos

Remiantis VBAMS ir Lietuvos Statistikos departamento pateiktais duomenimis, 2014 m. aplinkosaugos srities finansavimas sudarė 0,66 proc., 2015 m. sudarė 0,88 proc., o 2016 m. – 0,55 proc. Lietuvos BVP. 2017 m. aplinkosaugos srities finansavimo dalis sudarė 0,54 proc. Lietuvos BVP.

15 lentelė. Aplinkosaugos srities viešųjų išlaidų dalis nuo BVP (2014–2017 m.)

	2014	2015	2016	2017
Aplinkosaugos sritis (mlrd. Eur)	0,242	0,329	0,216	0,229
BVP (mlrd. Eur)	36,568	37,434	38,849	42,191
% nuo BVP	0,66	0,66	0,34	0,34

Šaltinis: sudaryta autorių pagal VBAMS duomenis ir Finansų ministerijos pateiktus duomenis apie savivaldybių biudžetų lėšas analizuojamai sričiai

3 INTERVENCIJŲ VERTINIMAS

Šiame skyriuje pateikiamas valstybės intervencijų (toliau – intervencijų) turinio vertinimas. Analizuojami penki intervencijų rinkiniai pagal nustatytus penkis aplinkosaugos srities tikslus: (1) pristatomas dabar vykdomų intervencijų rinkinys ir nurodomi intervencijų tipai; (2) pateikiamas šių intervencijų rinkinių įvertinimas ir pasiūlymai dėl jų optimizavimo; (3) nustatomas ES investicijų prisidėjimas intervencijų rinkinyje, ir (4) įvertinamas ES SF investicijų indėlis siekiant tikslų bei pateikiamos rekomendacijos dėl geresnio investavimo 2021–2027 m. laikotarpiu. Konkretūs analizuojami TS klausimai nurodomi prie atskirų poskyrių.

3.1 INTERVENCIJOS, SKIRTOS ATLIEKŲ SUSIDARYMO VENGIMUI IR EFEKTYVIAAM TVARKYMOUI, GRINDŽIANT ŠĮ PROCESĄ ATLIEKŲ VENGIMO IR TVARKYMO PRIORITETŲ EILIŠKUMU (1 TIKSLAS)

3.1.1 Vykdomų intervencijų rinkinio vertinimas

3.1.1.1 Intervencijų struktūra

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal šį vertinimo klausimą:

TS 9.1.3. Kokios valstybės intervencijos į šias viešosios politikos sritis yra vykdomos, siekiant jose numatytų tikslų (nustatyti struktūrą):

TS 9.1.3.1 pagal intervencijos tipą (reguliavimas, finansavimas, gamyba, pajamų palaikymas)

Lentelėje žemiau pateikiamas dabar vykdomų intervencijų, skirtų atliekų susidarymo vengimui ir efektyviam tvarkymui, grindžiant šį procesą atliekų vengimo ir tvarkymo prioritetų eiliškumu, rinkinys ir nustatomas intervencijų tipas. Remiantis intervencijų logika, intervencijos grupuojamos pagal uždavinius.

16 lentelė. Atliekų susidarymo vengimo ir efektyvaus tvarkymo, grindžiant šį procesą atliekų vengimo ir tvarkymo prioritetų eiliškumu, intervencijų rinkinys

Intervencija	Tipas
1 uždavinys: Užtikrinti reikalingas (teisinio reguliavimo, organizacines, finansines ar ekonomines) priemones, skatinančias atliekų rūšiavimą ir perdirbimą	
Atliekų tvarkymo planavimas (valstybinis, regioninis, savivaldybių), įtvirtinant atliekų tvarkymo prioritetų eiliškumą	Reguliavimas, planavimo priemonė
Užstato sistemos įdiegimas vienkartinį pakuočių tvarkymui	Reguliavimas, ekonominė priemonė
Mechaninio ir biologinio apdorojimo įrenginių statyba, antrinių žaliavų konteinerių, atskiro maisto surinkimo konteinerių bei infrastruktūros diegimas, atliekų naudojimo energijai gauti kogeneracinių įrenginių rėmimas, rūšiuojamojo atliekų surinkimo plėtra ir atliekų parengimo perdirbti, pakartotinai ar kitaip naudoti pajėgumų (rūšiavimo linijų, kitos įrangos) modernizavimas	Finansavimas, ES SF (subsidijos, dotacijos)
„Teršėjas moka“ principo taikymas komunalinių atliekų tvarkymui (dvinarės rinkliavos ar įmokos už komunalinių atliekų tvarkymą diegimas)	Reguliavimas, ekonominė priemonė
Sąvartyno mokesčio įdiegimas, atliekų naudojimo energijai gauti mokesčio tikslingumo vertinimas	Reguliavimas, ekonominės priemonės
Atliekų tvarkymo informacinės sistemos modernizavimas	Reguliavimas, administracinė priemonė
Atliekų tvarkymo projektų finansavimas	Finansavimas, LAAIF (dabar APVA programa)
Antrinių žaliavų konteinerių bei infrastruktūros diegimas, rūšiuojamojo atliekų surinkimo plėtra ir atliekų parengimo perdirbti, pakartotinai ar kitaip	Finansavimas, ES SF ir valstybės biudžeto lėšos

naudoti pajėgumų (rūšiavimo linijų, kitos įrangos) modernizavimas	
2 uždavinys: Užtikrinti prevencines priemones, siekiant mažinti atliekų kiekį, tenkanti vienam gyventojui	
Valstybinė atliekų tvarkymo programa (atliekų prevencijos vertinimo kriterijų bei jų monitoringo nustatymas)	Reguliavimas
Parama mažaatliekių, inovatyvių technologijų, leidžiančių taupiau naudoti gamtos išteklius ir vengti atliekų susidarymo, švaresnės gamybos ir atliekų prevencijos projektų diegimui	Finansavimas, ES SF ir valstybės biudžeto lėšos
Parama ekologinio gaminių projektavimo projektams, tarp jų: tyrimams, demonstraciniams projektams ir mokymams pramonės įmonėms ekologinio gaminių projektavimo ir būvio ciklo analizės temomis	Finansavimas, ES SF ir valstybės biudžeto lėšos, Norvegijos fondo parama
Susitarimų inicijavimas dėl efektyvaus išteklių bei medžiagų naudojimo ir atliekų prevencijos su pramonės įmonių asociacijomis bei savanoriškų atliekų prevencijos planų parengimo atskiruose pramonės sektoriuose; susitarimų su prekybos sektoriumi, kuris savo veikloje naudoja daug grupinių ir transporto pakuočių bei gėrimų gamintojų asociacijomis, siekiant saugoti ir plėtoti esamas pakuočių pakartotinio naudojimo sistemas bei sumažinti pakuočių atliekų susidarymą, inicijavimas	Reguliavimas, laisvanoriškos schemas
Rekomendacijų, skirtų išsamiai išnagrinėti prioritetinių atliekų srautų prevencijos priemonių taikymą, parengimas įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms bei galimybių studijos, skirtos įvertinti atliekų prevencijos priemonių taikymą ir jų efektyvumą Lietuvos pramonės įmonėse bei išanalizuoti atliekų prevencijos priemonių paruošimo naudoti pakartotinai srityje efektyvumą ir nustatyti, kokiose srityse efektyviausiai ir naudingiausiai taikomos paruošimo naudoti pakartotinai priemonės, įvertinti prioriteto teikimo taisymo/remonto paslaugoms vietoj naujų produktų vartojimo galimybes	Rekomendacijos pramonei, savivaldybėms
Atliekų prevencijos ir paruošimo naudoti pakartotinai projektų rėmimas	Finansavimas, LAAIF (dabar APVA programa)
3 uždavinys: Inicijuoti ir pradėti taikyti priemones (teisinio reguliavimo, finansines ar ekonomines), kurios efektyviai užtikrintų gamintojo atsakomybę atliekų tvarkyme	
Mokestis už aplinkos teršimą gaminių ir pakuotės atliekomis	Reguliavimas, ekonominė priemonė
Gamintojų ir importuotojų organizacijų licencijavimas	Reguliavimas, administracinė priemonė
GPAIS diegimas	Reguliavimas, administracinė priemonė
Atliekų tvarkymo projektų rėmimas	Finansavimas, LAAIF (dabar APVA programa)
Turinčių teisę išrašyti gaminių ir (ar) pakuočių atliekų sutvarkymą įrodančius dokumentus atliekų tvarkytojų sąrašo sudarymas ir atnaujinimas	Reguliavimas
4 uždavinys: Skatinti atliekų perdirbimo į aukštos pridėtinės vertės produktus projektus	
Atliekų tvarkymo projektų finansavimas	Finansavimas, ES SF ir valstybės biudžeto lėšos, Norvegijos fondo parama

3.1.1.2 Intervencijų rinkinio vertinimas ir pasiūlymai dėl jo optimizavimo

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal šiuos vertinimo klausimus:

TS 9.1.4. Ar valstybės intervencijos į viešosios politikos sritis yra tinkamos Techninės specifikacijos 7.1 punkte išvardintų viešosios politikos sričių tikslams pasiekti? Paaiškinti, kaip ir kodėl, nagrinėjant intervencijų logiką.

TS 9.1.5. Ar valstybės intervencijos nagrinėjant kiekvieną Techninės specifikacijos 7.1 punkte išvardintą viešosios politikos sritį (pagal tipą, o finansinės intervencijos – pagal finansavimo šaltinius ir formas) yra pakankamos viešųjų politikų tikslams pasiekti? Kodėl? Kurios intervencijos yra perteklinės? Kokių intervencijų trūksta?

TS 9.1.6. Ar valstybės intervencijos nagrinėjant kiekvieną Techninės specifikacijos 7.1 punkte išvardintą viešosios politikos sritį (pagal tipą, o finansinės intervencijos – pagal finansavimo šaltinius ir formas) suderintos tarpusavyje? Kaip ir kodėl? Pateikti gerosios ir blogosios praktikos pavyzdžių, kaip

reguliacinės intervencijos papildo finansines intervencijas ir prisideda arba trukdo siekti viešosios politikos tikslų? Kurios dubliuojasi?

TS 9.1.7. Nustatyti valstybės intervencijų efektyvumą siekiant viešosios politikos sritims nustatytų tikslų. Kurios intervencijos pagal tipą, o finansinės intervencijos – pagal finansavimo šaltinius ir formas duoda didžiausią efektą (nagrinėti kiekvieną Techninės specifikacijos 7.1 punkte išvardintą viešosios politikos sritį)? Kurios mažiausia? Kurių galima būtų atsisakyti arba pakeisti finansines intervencijas kitomis?

TS 9.2.4. Koks būtų optimalus viešųjų intervencijų rinkinys pagal kiekvieną viešąją politiką, siekiant visuomenės gyvenimo kokybės augimo?

Valstybinis atliekų tvarkymo 2014–2020 m. planas numato strateginius atliekų tvarkymo iki 2020 m. tikslus, uždavinius ir priemones, kurie leistų įgyvendinti atliekų tvarkymą pagal vengimo ir atliekų tvarkymo prioritetų eiliškumą, bei valstybines atliekų tvarkymo užduotis ir atitinkamas užduotis savivaldybėms. Plane taip pat numatomos nacionalinės ir ES struktūrinės paramos finansavimo kryptys bei plano įgyvendinimo vertinimo kriterijai.

Siekiant skatinti komunalinių atliekų rūšiavimą ir perdirbimą, esminės investicijos pastaraisiais metais buvo nukreiptos į infrastruktūros atnaujinimą ir plėtrą: mechaninio ir biologinio apdorojimo įrenginių statybą, antrinių žaliavų konteinerių, atskiro maisto surinkimo konteinerių bei kitos infrastruktūros diegimą. Dėka šių įrenginių, komunalinių atliekų tvarkymo rezultatai 2017 m. Lietuvoje buvo išties geri: 2018 m. AAA duomenimis, sąvartynuose buvo šalinama tik 32,7 proc. visų susidarančių komunalinių atliekų, o Klaipėdos ir Telšių regionuose – mažiau nei 10 proc. atliekų.⁴¹Taigi, infrastruktūra buvo išnaudojama, kaip ir planuota ES investicijų sąlygose, organinės atliekos nepateko į sąvartynus (pagal planuotus rodiklius daugumoje regionų). Savivaldybių valdomi RATC pamažu tapo komunalinių atliekų tvarkymo kompetencijų centrais regionuose, gerėja šių įmonių finansinė padėtis ir atsiranda galimybės investuoti į atliekų tvarkymo sistemas bei pritraukti lėšų taikant kitus finansinius instrumentus. Geriausia patirtis yra didžiausiuose regionuose, kur savivaldybės yra linkusios dalintis atsakomybe ir finansine našta.

Atsakingų institucijų sprendimai dėl rūšiuojamojo atliekų surinkimo plėtros ir atliekų parengimo perdirbti, pakartotinai ar kitaip naudoti pajėgumų (rūšiavimo linijų, kitos įrangos) modernizavimo stringa, tad privatus verslas nėra suinteresuotas investuoti į komunalinių atliekų rūšiavimą ir perdirbimą (dėl nestabilios rinkos, neužtikrintų atliekų srautų bei kintančio reglamentavimo). Tai apsunkina esamų atliekų perdirbimo bei atliekų paruošimo perdirbti, pakartotinai naudoti ar kitaip naudoti pajėgumų modernizavimą ir atnaujinimą.

Verta paminėti, kad nors komunalinių ir gamybinių ar kitos veiklos atliekų importas į Lietuvą yra uždraustas, Aplinkos ministro įsakymas dėl pramoninių ir komunalinių atliekų biologiškai skaidžios dalies atskyrimo, atsižvelgiant į energijos, pagamintos iš komunalinių ir pramoninių atliekų, atsinaujinančią dalį, patvirtinimo numato, kad „ūkio subjektai, naudojantys iš Europos Sąjungos ar ne Europos Sąjungos valstybių importuotas komunalines, gamybos ir kitoje veikloje susidariusias atliekas, teikia ataskaitą dėl skatinamojo tarifo“ (pvz., UAB „Fortum Klaipėda“ biokuro ir atliekų termofikacinė elektrinė turi skatinamąjį tarifą iki 2025-07-08). **Rekomenduojama sureguliuoti teisės aktų normas bei, atlikus prognozinį skaičiavimą, įvertinti komunalinių ar gamybinių atliekų importo galimybę.**

Kaip jau buvo minėta aptariant šios srities problematiką, sprendimas kurti naujus atliekų naudojimo energijai gauti pajėgumus buvo priimtas dar prieš patvirtinant žiedinės ekonomikos paketą, tačiau ir patvirtinus šį paketą nebuvo atlikti jokie oficialūs atliekų susidarymo ir tvarkymo skaičiavimai ar parengtos prognozės dėl komunalinių atliekų ir kitų srautų užduočių vykdymo bei reikalingų valstybės ir savivaldybės intervencijų siekiant šiuos tikslus įgyvendinti. Perskaičius komunalinių atliekų prognozes, **gali būti tikslinga iš naujo įvertinti atliekų naudojimo energijai gauti mokesčio įvedimo tikslingumą ir aiškiai nubrėžti nuostatas, kad lėšos, surinktos iš padidinto sąvartyno ir**

⁴¹ RATC asociacijos leidinys. Atliekų tvarkymas Lietuvoje 2017 m. Kiek ir už kiek ?

atliekų naudojimo energijai gauti mokesčio (jei bus tikslinga įvesti) būtų skirstomos pagal vengimo ir atliekų tvarkymo prioritetų eiliškumą.

Taip pat rekomenduojama įvertinti priemones, kurios galėtų **paskatinti bendradarbiavimą ekosistemos principu**, įtraukiant ir jungiant esamas verslo ir nevyriausybinių sektoriaus iniciatyvas, valstybės ir savivaldybių, regioninių atliekų tvarkymo centrų finansuojamus infrastruktūrinius projektus, mokslo įstaigas ir jų inicijuojamus mokslinius tyrimus bei nevyriausybinių sektorių. Ši priemonė būtų itin aktuali atliekų vengimo ir pakartotinio panaudojimo ilgalaikių sistemų kūrimui.

Infrastruktūros srityje, nustatant prioritetus ir siekiant įgyvendinti žiedinės ekonomikos paketo planuojamas komunalinių atliekų tvarkymo užduotis, nepriklausomai nuo finansavimo šaltinio, **esminės investicijos būtinos biologinių atliekų, įskaitant maisto, anaerobinio apdoravimo pajėgumų sukūrimui arba esamų modernizavimui ir pritaikymui apdoroti maisto atliekas.**

Užstato sistemos įdiegimas vienkartinį pakuočių tvarkymui 2016 m. – sėkmingai įdiegta privalomo reguliavimo ir ekonominė priemonė, kuri leido pakuočių atliekų tvarkymo sistemą padaryti skaidresne, išsprendė gamtos teršimo vienkartinėmis pakuočių atliekomis problemą, kuria naujas darbo vietas ir ruošia atliekų perdirbimo procesams švarią žaliavą, kuri bus geriau perdirbama tolimesniuose procesuose. **Siekiant dar didesnio šios sistemos skaidrumo rekomenduojama:**

- Numatyti pavyzdinį gamintojo atsakomybės principo (kaštų nustatymo) įgyvendinimo modelį parengiant reikalavimus modeliui ir modelio įgyvendinimą reglamentuojančių dokumentų rinkinį, taip pat komunikuoti apie tinkamai įgyvendintus pavyzdžius;
- Siekiant taupyti valstybės resursus reguliavimui, administravimui, kontrolei bei naujų ekonominių instrumentų diegimui, rekomenduojama skatinti laisvanoriškas gamintojų ir importuotojų schemas, paremtas verslo (pramonės) ir valstybės sutarimu dalį funkcijų atliekų tvarkyme deleguoti patiems gamintojams. Rekomenduojama taikyti kitų šalių patirtį, kur be valstybės įsikišimo ir finansavimo sėkmingai veikia gamintojo atsakomybės schemas, perimančios net valstybėms įprastas funkcijas (gamybos ir importo duomenų registraciją, duomenų peržiūrą ir vertinimą, atliekų tvarkytojų kontrolę ir t.t.). Pasirinkus šią kryptį, valstybės institucijos lieka atsakingos už gamintojų ir importuotojų gebėjimų stiprinimą bei visuomenės požiūrio keitimą į naują paslaugos teikėją (iš potencialaus mokesčio už aplinkos teršimą pakuotėmis ir gaminiiais mokėtojo į partnerį, perimančią iš valstybės atitinkamas funkcijas ir galintį dar efektyviau teikti su užstato sistema susijusias paslaugas).

Kaip minėta situacijos analizėje, dalinai netinkamas gamintojo atsakomybės įgyvendinimas pakuočių, elektros ir elektroninės įrangos bei apmokestinamųjų gaminių segmente neužtikrina didesnio gaminių ir pakuočių atliekų rūšiuojamojo surinkimo bei perdirbimo ir antrinių žaliavų naudojimo, didina atliekų tvarkymo išlaidas, tenkančias gyventojams, didina savivaldybių atliekų tvarkymo išlaidas, skatina fiktyvų atliekų tvarkymą bei neskaidrias schemas, prarandamos vertingos žaliavos, gamintojai ir importuotojai moka po kelis kartus, nors valstybės surenkamos lėšos neužtikrina, kad atliekos bus tikslingai sutvarkomos.

Teisingas gamintojo atsakomybės įgyvendinimas leistų sutaupyti valstybės administracinius resursus bei resursus monitoringui, kontrolei ir viešinimui. Naujame periode **rekomenduojama naudoti pažangių valstybių patirtį diegiant „teršėjas moka“ principo įgyvendinimą išplėstinės gamintojo atsakomybės įtvirtinimui:**

- Esant sisteminei krizei, atskirų srautų politikos formavimui taikyti naujausias sektorių strategijų planavimo metodikas, grįstas ne ministerijų ir jų institucijų „nuleistomis“ kryptimis ar ekspertų parengtomis rekomendacijomis, o visos sistemos dalyvių atviru dialogu, atskleidžiančiu alternatyvių scenarijų įvairovę ir vedančiu link suinteresuotų šalių susitarimo įgyvendinti pasirinktą viziją;
- Peržiūrėti esamą gamintojo atsakomybės reguliavimą ir jį paprastinti;

- Peržiūrėti gamintojų ir importuotojų licencijavimo procesą, numatant proceso skaidrumui užtikrinti trūkštamus kontrolės taškus / būdus;
- Leisti gamintojams ir importuotojams taikyti savireguliacines laisvanoriškas schemas, dalinai perimant valstybės funkcijas (minėtose pramonės inicijuojamose sertifikavimo schemose vienijami resursai siekiant pagerinti pramonės pasirinktos srities (pvz. aplinkosaugos, socialinės atsakomybės, atskirų atliekų tvarkymo srautų) standartus ir skleisti gerąją praktiką suinteresuotųjų šalių tarpe. Dažniausiai tokios laisvanoriškos schemas numato nepriklausomus, trečios šalies įmonių auditus ir padeda nariams arba siekiantiems tapti schemas dalimi atitikti aukštus standartus ir nustato sritis, kurias reikia tobulinti visame sektoriuje, lygiagrečiai didinant schemas žinomumą bei suinteresuotų šalių pasitikėjimą. Kartais schemose dalyvauja ir valstybinės institucijos arba jos gimsta kaip susitarimas tarp pramonės šakos/srities bei valstybės.);
- Atskirų srautų gamintojams ir importuotojams suteikti galimybę taikyti individualios gamintojo atsakomybės principus, tai yra tiems srautams, kurie pasirenka laisvanoriškai taikyti savo valdomas, finansuojamas ir kontroliuojamas schemas leisti nedalyvauti bendrose srauto sistemose, tinkamai užtikrinant jų licencijavimą.

Esamas **prevencijos (atliekų vengimo) ar ilgalaikio pakartotinių sistemų kūrimo reguliavimas bei finansavimas** nepakankamas ir rinkoje užtikrinamas tik pavienėmis fizinių asmenų ar verslo įmonių iniciatyvomis. Valstybinė atliekų prevencijos programa įgyvendinama fragmentiškai, nėra sisteminių analitinių vertinimų apie jos efektyvumą ir tikslų įgyvendinimą bei kriterijų pasiekimą, o gana didelis finansavimas švietimui ir informavimui bei pavienėms akcijoms netampa tvariomis, save išlaikančiomis sistemomis.

LAAIF skirto finansavimo atliekų prevencijai analizė rodo, kad 2013–2015 m. buvo finansuoti 11 projektų, kurių vertė – 600 000 Eur, 2016 m. paraiškų šiems projektams nebuvo pateikta. Iš ES paramos (86,8 mln. Eur investicijų į eko-gamybos įrangą – Eco-inovacijos LT+) finansuoti ir įgyvendinti 8 projektai už 4,7 mln. Eur, iš jų tik 6 susiję su atliekų prevencija (3,3 mln. Eur).

Rekomenduojama remtis kitų valstybių patirtimi, kurios, siekdamos užtikrinti prevencines priemones mažinant atliekų kiekį, tenkantį vienam gyventojui, bei kurti ilgalaikę ekonominę naudą plečiant ir skatinant pakartotinio panaudojimo ir remonto sektorių, taiko šias intervencijas:

- Finansuoja veiklas, siejant reguliavimo priemones su gyventojų ir verslo, savivaldybių elgesio pokyčių vartojant (pirmiausia padaromos išsamios analizės, kokie yra visuomenėje esminiai barjerai atliekų vengimui ir prevencijai, sukuriamos palankios sąlygos veikti ir pasirinkti: finansuojama reikiama infrastruktūra, pagalba, konsultacijos; sukuriama gebėjimų ir nuosavybės kultūra: remiami ir apmokomi atliekų prevencijos ir pakartotinio panaudojimo ambasadoriai savivaldybėse, bendruomenėse ir socialinėse medijose; diegiamos skatinamosios iniciatyvos savivaldybių lygyje: teikiamos subsidijos ar padedama organizuoti nemokamus eksperimentus, pilotinius projektus kartu su savivaldybių sistemomis);
- Taiko mokesťines lengvatas, pvz., neapmokestinama pelno mokesčiu ar pajamų mokesčiu asmenų, vykdančių daiktų remonto ar daiktų keitimosi (dalijimosi) veiklą;
- Supaprastina daiktų pardavimo apskaitą (šiuo metu tik fiziniai asmenys gali parduoti savo panaudotus daiktus);
- Numato galimybę susigrąžinti PVM už daiktų remontui pirktas medžiagas;
- Skiria finansinę paramą edukacijai apie prevenciją arba pakartotinį panaudojimą su tvariu / ilgalaikiu/integruotu į esamas sistemas poveikiu;
- Skatina verslo transformaciją iš produktų gamybos į paslaugų suteikimą;
- Skatina ir finansuoja dalijimosi iniciatyvas (ypač projektus, sistemas, kurie sieja viešąsias esamas paslaugas su nauja verslo, nevyriausybinių sektoriaus ar asmens siūloma pridėtine inovacija).

Verta akcentuoti ir tai, jog esamas nacionalinis bei ES finansavimas neskatina atliekų perdirbimo, ir ypač atliekų perdirbimo į aukštos pridėtinės vertės produktus, nes, visų pirma, nėra tiksliai apibrėžta,

kas yra „aukštos pridėtinės vertės produktai“, todėl tai neatspindi techniniuose finansavimo teikimo dokumentuose ir vertinimo kriterijuose.

Dar viena iš sisteminių problemų yra valstybės intervencijų efektyvumo vertinimo vengimas. Tai pasireiškia tuo, kad per paskutinius metus sistemiškai nevertintas teisės aktų poveikis sistemoms ir rezultatams, finansavimo šiai sričiai efektyvumas bei atskirų atliekų srautų ar sistemų (komunalinių, gamybinių ir gamintojo atsakomybės srautų), jose taikomų ekonominių instrumentų poveikis. Didžioji dauguma atliekamų vertinimų ar studijų yra fragmentinio pobūdžio, kurių išvados veda prie naujų fragmentinių pakeitimų reguliavime ar kitose srityse. **Taigi, ateinančiu laikotarpiu taip pat rekomenduojama užtikrinti sisteminių atliekų valdymo ir tvarkymo vertinimą.**

Apibendrinant, valstybės finansinės intervencijos praėjusiam periode buvo tikslingos diegiant reikiamą atliekų tvarkymo infrastruktūrą, kas leido užtikrinti, jog iki 2020 m. būtų įdiegta visa infrastruktūra, reikalinga siekiant užtikrinti aplinkosauginius ir žmonių sveikatos bei gyvenimo gerovės reikalavimus. Be investicijų į infrastruktūrą, ekonominių instrumentų (mokesčių) diegimas ir peržiūra, „teršėjas moka“ principo taikymas, gamintojo atsakomybės principo taikymas strigo nesant visapusiško holistinio požiūrio į susijusias komunalinių, gamintojo atsakomybės bei pramoninių atliekų tvarkymo sistemas ir dubliavimąsi. Analitikos atliekų tvarkyme nebuvimas, ekonominių ir kitų priemonių nesureguliuojimas bei teisės aktų fragmentiškumas ir nuolatinis jų keitimas kūrė rinkų trikdžius, kurių rezultatas – sisteminė krizė (pvz., pakuočių sraute).

Taigi, apibendrinus galima daryti išvadą, kad trūksta nuolatinio esamų ekonominių instrumentų ir nacionalinio bei ES finansavimo monitoringo ir savalaikių sprendimų, kurie užtikrintų atliekų tvarkymo sistemoms keliamų reikalavimų įgyvendinimą. Ypač **aktualus ekonominių instrumentų** (mokesčio už aplinkos teršimą pakuočių ir gaminių atliekomis) **nuolatinis peržiūrėjimas** ir koreliavimas su užduočių vykdymu. **Būtina, kad vienas iš kriterijų finansavime būtų lėšų paskirstymas pagal atliekų vengimo ir atliekų tvarkymo prioritetų eiliškumą bei finansavimo prioritetą bendroms valstybės ir privataus sektoriaus iniciatyvoms**, siekiant, kad būtų užtikrinta platesnis priemonių poveikis ir ilgalaikis tvarumas.

3.1.2 ES fondų investicijų vertinimas

3.1.2.1 Investicijų struktūra ir mastas

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal šį vertinimo klausimą:

TS 9.3.1. Kurios 2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programos investicijos (prioritetai, uždaviniai ir priemonės) ir koku mastu (eurais) tiesiogiai ir netiesiogiai prisideda prie Techninės specifikacijos 7.1 punkte išvardintų viešosios politikos sričių tikslų pasiekimo? Nustatyti priemonių rinkinius ir jų finansinį mastą.

Bendras ES SF finansuojamų priemonių sąrašas pateikiamas 2 priede.

3.1.2.2 Investicijų vertinimas ir pasiūlymai 2021–2027 m. laikotarpiui

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal šiuos vertinimo klausimus:

TS 9.3.2. Nustatyti Techninės specifikacijos 7.1 punkte išvardintų viešosios politikos sričių finansavimo ES SF lėšomis pakankamumą 2014–2020 m. siekiant šiose srityse nustatytų valstybės tikslų. Kurios viešosios politikos sritys ES SF lėšomis yra finansuojamos didžiausia apimtimi lyginant su investicijų poreikiu toje srityje? Kuriose – perteklinis? Kuriose – finansuota nepakankamai?

TS 9.3.3. Kuriose iš Techninės specifikacijos 7.1 punkte išvardintų viešosios politikos sričių pasireiškė stipriausias ES SF investicijų poveikis? Kuriose silpniausias? Kokie faktoriai lėmė stiprų arba silpną investicijų poveikį? Kuriose didžiausia ES SF pridėtinė vertė, o kuriose – mažiausia?

TS 9.3.4. Išnagrinėti ES SF fondų investicijų 2014–2020 m. suderinamumą su kitais finansavimo šaltiniais,

taip pat su kitomis valstybės intervencijomis pagal tipą.

2021–2027 m. valstybės intervencijos (tame tarpe ir finansavimas) bus aktualiausios užtikrinant atliekų vengimo, pakartotinio panaudojimo bei perdirbimo skatinimą, suteikiant prioritetą rūšiuojamojo atliekų surinkimo plėtrai ir atliekų parengimo perdirbti, pakartotinai ar kitaip naudoti pajėgumų (rūšiavimo linijų, kitos įrangos) modernizavimui bei žiedinės ekonomikos nustatytų užduočių įgyvendinimui būtinų biologinių atliekų, įskaitant maisto, anaerobinio apdoravimo pajėgumų sukūrimui arba esamų modernizavimui ir pritaikymui apdoroti maisto atliekas.

Kitos atliekų tvarkymo infrastruktūros modernizavimas bei papildomų reikalingų įrenginių įsigijimas turės būti įgyvendinamas užtikrinant principą „teršėjas moka“, t. y. nustatant įmoką už komunalinių atliekų surinkimą ir tvarkymą, įskaitant pilną išplėstinės gamintojo atsakomybės įgyvendinimą, peržiūrint esamus ekonominius instrumentus (mokesčio už aplinkos teršimą pakuočių ir gaminių atliekomis dydžius, sąvartyno mokesčio dydį, atliekų naudojimo energijai gauti įvedimo tikslingumą) bei numatant šių lėšų persikirstymą atsižvelgiant į vengimo ir atliekų tvarkymo prioritetų eiliškumą.

3.2 INTERVENCIJOS, SKIRTOS VEIKSMINGŲ PRIEMONIŲ, SKATINANČIŲ LIETUVĄ EFEKTYVIAI NAUDOTI TURIMUS IŠTEKLIUS IR ENERGIJĄ, UŽTIKRINIMUI (2 TIKSLAS)

3.2.1 Vykdomų intervencijų rinkinio vertinimas

3.2.1.1 Intervencijų struktūra

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal 3.1.1.1 poskyryje nurodytus vertinimo klausimus.

Lentelėje žemiau pateikiamas dabar vykdomų intervencijų, skirtų užtikrinti veiksmingas priemones, skatinančias Lietuvą efektyviai naudoti turimus išteklius ir energiją, rinkinys ir nustatomas intervencijų tipas. Remiantis intervencijų logika, intervencijos grupuojamos pagal uždavinius.

17 lentelė. Veiksmingų priemonių, skatinančių Lietuvą efektyviai naudoti turimus išteklius ir energiją, užtikrinimo intervencijų rinkinys

Intervencija	Tipas
1 uždavinys: Pasirengti perėjimui prie žiedinės ekonomikos – sukurti strategiją ir numatyti reikalingas įgyvendinimo priemones	
Žiedinės ekonomikos paketo direktyvų tikslų perkėlimas 2019–2020 m., rengiant VATP 2021–2027 m. esamos būklės analizę/planą	Reguliavimas, planavimo priemonė
Nacionalinė pramonės konkurencingumo komisija „Pramonė 4.0“, Nacionalinė pramonės skaitmeninio platforma „Pramonė 4.0“	Reguliavimas
Viešųjų pirkimų įstatymo redakcija, numatanti naujus žaliųjų viešųjų pirkimų tikslus	Reguliavimas
Planuojamas pilotinis projektas Regioninis bendradarbiavimas diegiant žiedinės ekonomikos principus bei kuriant pramonės simbiozę ir naujas darbo vietas	Finansavimas (pilotinis projektas)
Lietuvos bioekonomikos plėtros galimybių vertinimo projektas	Galimybių vertinimas
2 uždavinys: Skatinti žiedinės ekonomikos kūrimą ir diegimą įmonėse numatant reikalingas (teisinio reguliavimo, ekonomines) paskatas	
Prioritetų nustatymas Lietuvos sumanios specializacijos strategijoje: alternatyviųjų degalų naudojimas siekiant efektyviau vartoti energiją, veiksmingas atliekų tvarkymas ir įvairių gamybos ciklų racionalizavimas siekiant naudoti perdirbtas žaliavas	Reguliavimas
3 uždavinys: Skatinti eko-inovacijų kūrimą ir diegimą, numatant priemones, reikalingas užtikrinti bendradarbiavimui tarp verslo organizacijų ir mokslo institucijų	
Projektų finansavimas per priemones: „Eco-inovacijos LT+“, „Atsinaujinantys energijos ištekliai pramonei LT+“, „Intelektas. Bendri mokslo ir verslo	Finansavimas, ES SF ir Norvegijos

projektai;eko-inovacijų skatinimas Lietuvos pramonės įmonėse (turinčiose leidimus)	bendradarbiaujamosios dotacijos ekologinėms inovacijoms
--	---

3.2.1.2 Intervencijų rinkinio vertinimas ir pasiūlymai dėl jo optimizavimo

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal 3.1.1.2 poskyryje nurodytus vertinimo klausimus.

Šiuo metu Lietuvoje nėra institucijos, kuri imtųsi lyderystės, ar prisiimtų atsakomybę už tarpinstitucinio bendradarbiavimo modelio įgyvendinimą siekiant efektyvaus išteklių naudojimo ir užtikrinant žiedinės ekonomikos principų taikymą, finansavimo strategijos nustatymą, galimybių ir įgyvendinimo prioritetų Lietuvoje nustatymą. Vykdomos galimybių analizės, reguliaciniai pakeitimai ar finansuojami pavieniai projektai per skirtingas finansavimo programas yra fragmentiški. Minėtus žiedinės ekonomikos klausimus Lietuvoje sprendžia net kelios ministerijos: Aplinkos, Ekonomikos ir inovacijų, Energetikos, Žemės ūkio. Kaip ir minėta, žiedinės ekonomikos galimybės vertinamos fragmentiškai, pagal atskirų institucijų atsakomybes ir kuruojamas sritis.

Pagrindiniai perėjimo prie žiedinės ekonomikos finansavimo šaltiniai Lietuvoje yra ES SF parama ir Norvegijos bendradarbiaujamosios dotacijos ekologinėms inovacijoms. Nors Lietuva pritaria ES žiedinės ekonomikos dokumentų rinkiniui ir apskritai judėjimui link žiedinės ekonomikos, Vyriausybė imasi tik pirmųjų fragmentinių priemonių šia linkme. Kadangi **nėra aiškių valstybės gairių dėl žiedinės ekonomikos įgyvendinimo šalyje kryptių, tikslų ir rezultatų**, sunkiai analizuojamas finansavimo efektyvumas pagal esamas finansavimo priemones (Projektų finansavimas per „Eco-inovacijos LT+“, „Atsinaujinantys energijos ištekliai pramonei LT+“, „Intelektas. Bendri mokslo ir verslo projektai“, „Eko-inovacijų skatinimas Lietuvos pramonės įmonėse“). Tokiu būdu finansuojami pavieniai verslo projektai, kurie, tikėtina, prisideda prie perėjimo prie žiedinių verslo modelių, tačiau nepakankamai. Taigi, **siekiant užtikrinti efektyvų perėjimą prie žiedinės ekonomikos modelio, visų pirma būtina tarpinstituciniu lygmeniu (įtraukiant svarbiausias suinteresuotas šalis) sutarti dėl Lietuvai tinkamiausio žiedinės ekonomikos diegimo modelio ir jo diegimo kryptių, parengti vieningą strategiją, numatyti žiedinės ekonomikos diegimo principus, numatyti pagrindines atsakomybes (paskirti atsakingas institucijas) bei parengti monitoringo ir kontrolės sistemą.**

Žiedinę ekonomiką sudaro šios esminės sistemos: biomasės valdymas (biologinių medžiagų iš gyvų ir negyvų organizmų, biotinių išteklių iš augalų ir gyvūnų, pvz. maisto ir trąšų, biologiškai skaidžių medžiagų, kompostuojamų medžiagų valdymas ir uždarų grandinių kūrimas), žiediniai produktai (produkto keitimas paslauga, produktų gamyba iš perdirbtų išteklių, dalijimosi platformos verslui bei asmenims ir pakartotinio panaudojimo bei dalijimosi ciklas, visi ištekliai naudojami tvariems produktams gaminti ir yra socialiai ir aplinkai naudingi, medžiagos yra aiškiai apibrėžtos pagal kilmę, sudėtį, charakteristikas ir tinkamumą naudoti kaip maistines medžiagas arba pakartotiniam naudojimui).

Plačiausiai šiuo metu išanalizuota biomasės valdymo sritis Ekonomikos ir Inovacijų ministerijos užsakytame ir Aleksandro Stulginskio universiteto mokslininkų atliktame 2017 m. Lietuvos bioekonomikos plėtros galimybių studijos projekte. Analizė atskleidė šias bioekonomikos plėtros tendencijas: **bioekonomikos sektorių integravimas, atliekų, kaip biomasės, panaudojimas, biomasės panaudojimas didelės pridėtinės vertės produktams gaminti, vienos biomasės pakeitimas kita, alternatyvių biomasės formų paieška, žiedinės ekonomikos vystymas.** Nepaisant išsamaus tyrimo, mokslininkų įsitraukimo, studijos rezultatų panaudojimas nežinomas. Rengiant bendrą šalies žiedinės ekonomikos galimybių studiją, rekomenduojama pilnai integruoti šios studijos rezultatus ir siūlomas priemones.

Ekonomikos ir inovacijų ministerijos kuruojamoje Lietuvos sumanios specializacijos strategijoje pasiūlytuose prioritetuose konkrečiai su žiedine ekonomika yra siejamas **alternatyviųjų degalų naudojimas siekiant efektyviau vartoti energiją, veiksmingas atliekų tvarkymas ir įvairių**

gamybos ciklų racionalizavimas siekiant naudoti perdirbtas žaliavas. Visi kiti šios ministerijos kuruojami projektai yra nukreipti į pramonės skaitmenizavimo sritį. Nacionalinės pramonės skaitmeninimo platformos „Pramonė 4.0“ pagrindiniais tikslais laikytinos sąlygų sutelktam pramonės, verslo, akademinės bendruomenės ir valstybės institucijų bendradarbiavimui sudarymas, siekiant padidinti pramonės sektoriaus sukuriama pridėtinę vertę, užtikrinti, kad kiekviena įmonė Lietuvoje galėtų visapusiškai pasinaudoti skaitmeninių inovacijų suteikiamais privalumais tobulinant produktus, gerinant procesus bei pritaikant esamus verslo modelius skaitmeninio laikmečio poreikiams, paskatinti skaitmeninių procesų diegimą pramonėje, užtikrinti Lietuvos pramonės konkurencingumą tarptautiniu mastu ir prisidėti prie spartesnio Lietuvos ekonomikos augimo. Šioje srityje sąsajų su žiedinės ekonomikos principais neaptinkama, tačiau platforma aktuali siekiant didinti išteklių panaudojimo efektyvumą.

Žiedinės ekonomikos paketo atliekų direktyvų⁴² pilnas perkėlimas planuojamas 2019–2020 m., rengiant VATP 2021–2027 m. esamos būklės analizę/planą. Esminiai paketo aspektai bus **ilgalaikiai komunalinių ir pakuočių atliekų perdirbimo tikslai bei šalinimo sąvartyne mažinimo tikslai, nuostatos, skatinančios plačiau taikyti ekonomines priemones, bendrieji didesnės gamintojo atsakomybės sistemos reikalavimai, apibrėžčių ir skaičiavimo metodų supaprastinimas ir suderinimas.** Prioritetinės sritys yra plastikai, maisto atliekos, kritinės žaliavos (medžiagos, turinčios didelę ekonominę svarbą ir reikšmingą tikėtiną tiekimo sutrikimo riziką. Kritinių žaliavų pavyzdžiai yra retųjų žemių elementai, kobaltas ir niobis), statybos ir griovimo atliekos, biomasė ir biologiniai produktai.

Efektyvaus perėjimo prie žiedinės ekonomikos procesą reikšmingai sustiprina palaikymas tiek nacionaliniu, tiek regioniniu lygiu skatinant teigiamus ekonominius pokyčius (žiedinė ekonomika dažnai minima, visų pirma, naujų verslo modelių ir produktų bei paslaugų kūrimo kontekste). Taigi, siekiant sukurti palankesnę aplinką žiedinės ekonomikos diegimui valstybės bei vietinės valdžios institucijoms tikslinga taikyti tokias intervencijas kaip:

- Politinės/reguliacinės priemonės (valstybės bei savivaldybių politikos krypčių keitimas: orientacija į perėjimą prie žiedinės ekonomikos, „nulis atliekų į sąvartyną“ strategijos patvirtinimas);
- Reguliacinės priemonės, nukreiptos į produktų ar žaliavų pakartotinį panaudojimą ir perdirbimą, galimų šalutinių produktų sąrašo išplėtimas, pramonės simbiozės projektų skatinimas ir finansavimas (kai vienos pramonės šakos atliekos tampa kitos pramonės šakos žaliava), skatinimas, kad panaudoti produktai ar jų dalys taptų naujų produktų dalimi, perdirbimo sektoriaus pranašumo (prioriteto) numatymas prieš atliekų naudojimą energijai gauti, savivaldybių subsidijos įmonėms, pakartotinai panaudojančioms produktus bei atliekančioms remontą;
- Finansinės priemonės (subsidijos, lengvatos ar kitų mokestinių instrumentų naudojimas: mokesčių už kritines žaliavas įvedimas, mokesčio didinimas žaliavoms ir mažinimas gaminamiems produktams iš atliekų, mažinami mokesčiai „žiediniams“ produktams ar jų transformacijai į paslaugas, sumažintas PVM mokestis visoms taisymo, remonto, renovacijos, produktų ar jų dalių perdirbimo veikloms);
- Viešųjų pirkimų kriterijai – įtraukiant tvarumo, aplinkosauginius kriterijus perkamiems produktams ir paslaugoms;
- Partnerysčių skatinimas kai valstybės įmonės ar veikimo metodai yra jungiami su verslo ar nevyriausybinio sektoriaus ilgalaikėmis iniciatyvomis, dalijimosi platformų skatinimas ir rėmimas;
- Žiedinės ekonomikos agentūrų steigimas bei mokestinis skatinimas įmonėms, diegiančioms žiedinius verslo modelius.

⁴²Direktyva 1999/31/EB dėl atliekų sąvartynų, direktyva 2008/98/EB dėl atliekų, direktyva 94/62/EB dėl pakuočių ir pakuočių atliekų, direktyva 2000/53/EB dėl eksploatuoti netinkamų transporto priemonių, direktyva 2006/66/EB dėl baterijų ir akumuliatorių bei baterijų ir akumuliatorių atliekų, direktyva 2012/19/ES dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų

Bio-ekonomikos verslo srityje Lietuvoje galimos įgyvendinti ir pagrįstos ekonomiškai⁴³ intervencijos yra šios:

- Priedų iš naftos pakeitimo biologiniais priedais iš medžio celiuliozės chemijos pramonėje skatinimas;
- Medienos ir žemės ūkio šalutinių produktų ir atliekų perdirbimo į didesnės pridėtinės vertės chemines bio-žaliavas skatinimas;
- Žvejybos ir akvakultūros atliekų perdirbimo į maistą ir pašarus skatinimas;
- Bio-atliekų tvarkymo ir perdirbimo į naujus produktus, biodujų gamybos iš atliekų, pvz., bioenergijos gamybos ir naudojimo skatinimas, biomasės logistikos efektyvumo skatinimas;
- Bio-produktų paklausos skatinimas šviečiant visuomenę aplinkos taršos klausimais, bio-produktų pardavimo sąlygų gerinimas;
- Maisto švaistymo mažinimo iniciatyvų ir visuomenės švietimo kampanijų rėmimas.

Aplinkosaugos tikslų siekiančio verslo ir vietinės savivaldos bendradarbiavimo srityje:

- Vietinės biomasės energijos grandinės vystymas partnerystės pagrindu;
- Vietinėse nuotekų valyklose pagamintų biodujų panaudojimas miesto transportui, vietinei valdžiai subsidijuojant biodujų kainų skirtumą;
- Statybos sprendimai, siekiant didinti medienos ir kitų biomedžiagų naudojimą viešųjų pastatų statybose, bendradarbiaujant su vietos valdžia.

Tik atlikus išsamią Lietuvos galimybių studiją diegiant žiedinės ekonomikos principus, integruojant atliktą bioekonomikos plėtros galimybių analizę, išanalizuojant „žiediškumo“ Lietuvos ekonomikoje galimybes ir poreikius, Vyriausybei ar ministerijai (-oms) priėmus lyderystę bei nustačius tarpinstitucinius bendradarbiavimo principus, žiedinės ekonomikos principų diegimo lygius (valstybinis, regioninis, savivaldybių ar verslo, valstybės institucijų, nevyriausybinių sektorių), kartu su suinteresuotomis šalimis sukūrus ir patvirtinus viziją bei strategiją bei pasirinkus instrumentus, būtų galima kalbėti apie tikslingas valstybės intervencijas šioje srityje.

3.2.2 ES fondų investicijų vertinimas

3.2.2.1 Investicijų struktūra ir mastas

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal 3.1.2.1 poskyryje nurodytus vertinimo klausimus.

Bendras ES SF finansuojamų priemonių sąrašas pateikiamas 2 priede.

3.2.2.2 Investicijų vertinimas ir pasiūlymai 2021–2027 m. laikotarpiui

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal 3.1.2.2 poskyryje nurodytus vertinimo klausimus.

Kaip jau minėta ankstesnėje analizės dalyje, tik Vyriausybei ar ministerijai (-oms) priėmus lyderystę bei nustačius tarpinstitucinius bendradarbiavimo principus ir žiedinės ekonomikos principų diegimo strategiją ir prioritetus, būtų galima kalbėti apie tikslingas valstybės intervencijas, tame tarpe ir investicijas, šioje srityje.

⁴³Aleksandro Stulginskio universitetas. 2017 m. Lietuvos bioekonomikos plėtros galimybių studijos projektas. Galutinė ataskaita.

Visgi, jau šiame etape galima identifikuoti tam tikras investicijų kryptis, kurios, siekiant sklandaus perėjimo prie žiedinės ekonomikos ir efektyvaus išteklių naudojimo, gali būti tikslingos:

- Finansinės (ar ekonominės) paskatos įmonėms, pakartotinai panaudojančioms produktus bei atliekančioms remontą;
- Partnerystės skatinimas, kai valstybės įmonės ar veikimo metodai yra jungiami su verslo ar nevyriausybinio sektoriaus ilgalaikėmis iniciatyvomis, dalijimosi platformų skatinimas ir rėmimas;
- Bio-atliekų tvarkymo ir perdirbimo į naujus produktus skatinimas, biomasės logistikos efektyvumo didinimas;
- Bio-produktų paklausos skatinimas šviečiant visuomenę aplinkos taršos klausimais;
- Maisto švaistymo mažinimo iniciatyvų ir visuomenės švietimo kampanijų rėmimas.

3.3 INTERVENCIJOS, SKIRTOS GERAI PILIEČIŲ GYVENIMO KOKYBEI PALANKIOS APLINKOS UŽTIKRINIMUI (3 TIKSLAS)

3.3.1 Vykdymų intervencijų rinkinio vertinimas

3.3.1.1 Intervencijų struktūra

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal 3.1.1.1 poskyryje nurodytus vertinimo klausimus.

Lentelėje žemiau pateikiamas dabar vykdomų intervencijų, skirtų gerai piliečių gyvenimo kokybei palankios aplinkos užtikrinimui, rinkinys ir nustatomas intervencijų tipas. Remiantis intervencijų logika, intervencijos grupuojamos pagal uždavinius.

18 lentelė. Gerai piliečių gyvenimo kokybei palankios aplinkos užtikrinimo intervencijų rinkinys

Intervencija	Tipas
1 uždavinys: numatyti papildomas priemones žemės ūkio neigiamo poveikio aplinkai kontrolei	
Reguliavimas: - Privalomų ir neprivalomų užterštumo mažinimo priemonių įtraukimas į nacionalinę programą.	Reguliavimas
Finansavimas: - Inovatyvių sprendimų, siekiant mažinti amoniako ir kietųjų dalelių išmetimą vykdant žemės ūkio veiklą, diegimas.	Finansavimas, ES aplinkos ir klimato politikos finansavimo (LIFE) programa
2 uždavinys: efektyvinti vandens tiekimo įmonių valdymą konsoliduojant veiklą ar pritaikant kitą sprendimą	
Reguliavimas: - Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymo pakeitimo įstatymas; - Kainų politikos metodika.	Reguliavimas
Finansavimas: - Veiklos tobulinimui.	Finansavimas, ES SF
3 uždavinys: užtikrinti reikalingus sprendimus prioritėtinėse vietovėse, kuriose iš viso nėra valomos arba nepakankamai valomos nuotekos, taip užtikrinant, kad iki 2030 m. 100 proc. būstų būtų prijungti prie nuotekų tvarkymo sistemos	
Kontrolė: - Nuotekų tvarkymo apskaitos ir kontrolės sistema.	Pajamų palaikymas/ reguliavimas
Finansavimas: - Infrastruktūrai plėtoti (nuotekų surinkimo tinklų ir nuotekų valymo įrenginių rekonstrukcijos ir (arba) naujos statybos projektams); - Būstų prijungimui prie centralizuotų nuotekų surinkimo sistemų; - Atskirųjų ir / arba grupinių nuotekų tvarkymo sistemų prijungimui prie centralizuotųjų nuotekų tvarkymo sistemų aglomeracijose virš 2000 gyventojų ekvivalentų.	Finansavimas, ES SF

4 uždavinys: užtikrinti Kuršių marių, Baltijos jūros priekrantės, paviršinių vidaus vandens telkinių ir požeminio vandens gerai būklei reikalingų priemonių efektyvų įgyvendinimą	
Reguliavimas: - Vandens įstatymo pakeitimo projektas (parengtas 2018 m.); - LR aplinkos apsaugos įstatymo priedo pakeitimo ir papildymo įstatymas; - Administracinių nusižengimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas.	Reguliavimas
Finansavimas: - Tyrimams reikalingos įrangos ir priemonių įsigijimui; - Taršos incidentų likvidavimo sistemos tobulinimui; - Vandens telkinių apsaugai, valymui ir kokybės gerinimui.	Finansavimas, ES SF
5 uždavinys: skatinti pažangias priemones, mažinančias oro taršą ir gerinančias oro kokybę, ypatingą dėmesį teikiant didiesiems miestams, siekiant, kad į aplinkos orą išmetamų teršalų kiekis neviršytų žmogaus sveikatai ir aplinkai nepavojingų aplinkos oro užterštumo lygių	
Reguliavimas: - Teršalų kiekio apskaitos vykdymas; - Oro taršos valdymo planas; - Darnaus transporto skatinimo sistema; - Aplinkos monitoringo kokybės gerinimas. <i>Pastaba: intervencijos identifikuojamos ir plačiau aptariamos transporto ir energetinio efektyvumo viešosios politikos sričių ataskaitose.</i>	Reguliavimas / finansavimas, ES SF
Finansavimas: - Finansavimas išmetamųjų šiltnamio efektą sukeliančių dujų mažinimo priemonėms. <i>Pastaba: intervencijos identifikuojamos ir plačiau aptariamos transporto ir energetinio efektyvumo viešosios politikos sričių ataskaitose.</i>	Finansavimas, valstybės biudžetas
Švietimas: - Edukaciniai renginiai; - Šviečiamojo medžiaga.	Pajamų palaikymas

3.3.1.2 Intervencijų rinkinio vertinimas ir pasiūlymai dėl jo optimizavimo

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal 3.1.1.2 poskyryje nurodytus vertinimo klausimus.

Aplinkos kokybei Lietuvoje reikšmingą įtaką daro didėjanti oro tarša, intensyvėjantis žemės ūkis, nepakankama, o tam tikrais atvejais ir prastėjanti vidaus vandens, ypač Baltijos jūros, vandens kokybė. Didžiausią įtaką tam turi nepakankamas aplinkosauginių interesų įtvirtinimas nacionaliniuose teisės aktuose, efektyviai veikiančių prevencinių/kontrolės priemonių bei visuomenės švietimo apie aplinkosaugos svarbą stoka (arba aplinkosaugos kultūros trūkumas, lyginant su vakarų valstybėmis).

Žemės ūkio neigiamo poveikio aplinkai kontrolės papildomų priemonių sukūrimui (1 uždavinys) numatytos intervencijos yra tiek reguliacinio, tiek finansinio pobūdžio. 2018 m. Aplinkos apsaugos agentūra atliko vandens kokybės ir žemės ūkio veiklą atspindinčių indikatorių analizę. Atsižvelgiant į gautus rezultatus, Aplinkos apsaugos agentūra savo planuose numato didelį dėmesį skirti žemės ūkio veiklos neigiamos įtakos aplinkai mažinimui (aplinkosaugos požiūriu funkcionalios tręšimo ir stebėsenos sistemos sukūrimui ir t.t.). Pastaraisiais metais taip pat sudarytos finansinės galimybės teikti paraiškas Europos Komisijai ir gauti iš Europos Sąjungos aplinkos ir klimato politikos finansavimo (LIFE) programos finansavimą projektams amoniako ir kietųjų dalelių išmetimui vykdant žemės ūkio veiklą mažinti, pasiūlant ir išbandant inovatyvius sprendimus.

Atsižvelgiant į aptartas priemones, tolimesniu finansavimo laikotarpiu rekomenduojama:

- Tęsti paramą ūkininkams, atsisakantiems cheminių trąšų naudojimo, diegiantiems inovatyvius, mažiau taršius sprendimus, taip skatinant ekologišką ūkininkavimą ir mažinant žemės ūkio veiklos neigiamą poveikį aplinkai. Žemės ūkio sektorius turėtų būti skatinamas naudoti mažiau aplinkai kenksmingas priemones ir taikyti naujus, inovatyvius ūkininkavimo metodus. Taigi,

būtiną glaudus tarpinstitucinis bendradarbiavimas siekiant užtikrinti aplinkosauginių interesų įtvirtinimą priimančiam sprendimams dėl žemės ūkio veiklų efektyvinimo.

- Didelis dėmesys turėtų būti skiriamas tyrimų ir inovacinių technologijų kūrimui. Tiek Lietuvos agrokultūros sektorius, tiek bendrai visas ūkininkavimo sektorius, dar nėra pilnai modernizuoti ir šiuo aspektu atsilieka nuo vakarų šalių. Dėl šios priežasties didelis dėmesys turėtų būti skiriamas ne tik jau minėtam infrastruktūros atnaujinimui, bet ir kompetencijų aukštųjų technologijų srityje pasitelkimui, reikalingų tyrimų finansavimui, siekiant sumažinti žalingą žemės ūkio veiklos poveikį aplinkai, o kartu ir didinant produktyvumą.
- Besikeičiantys vartotojų poreikiai reikšmingai prisideda prie pokyčių rinkoje iniciavimo, todėl tikslinga aktyviai įtraukti visuomenę – informuoti (šviesti) gyventojus apie ekologiško ūkininkavimo ir ekologiškos produkcijos naudą, pasitelkiant socialines reklamas, edukacines programas (įtraukiant vartotojus į aktyvų dalyvavimą) bei kitas viešinimo kampanijas ir taip skatinant vartotojus būti socialiai atsakingais bei rinktis ekologiškai išaugintus/pagamintus produktus, o žemės ūkio sektoriaus atstovus – atitinkamai keisti savo veiklą ir (ar) priemones.

Efektvyvinti vandens tiekimo įmonių valdymą konsoliduojant veiklą ar pritaikant kitą sprendimą (2 uždavinys). Seimas 2018 m. gruodžio 20 d. priėmė Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymo pakeitimo įstatymą, kuriuo aiškiau reglamentuota geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtra, sudarytos teisinės prielaidos vieningai individualiojo nuotekų tvarkymo įrenginių registravimo informacinei sistemai sukurti. Visgi, vertinant teigiamus pokyčius, vis dar pasigendama konkrečių tikslų, susijusių su vandentvarkos įmonių valdymo efektyvumu (apjungiant šias įmones ir konsoliduojant vykdomą veiklą; numatant veiklos finansavimo siejimą su pasiektais veiklos rezultatais ir pan.). Šiuo metu Lietuvoje yra itin daug vandens tiekimo ir nuotekų šalinimo užsiimančių įmonių, tačiau mažesnių įmonių inventorius yra nusidėvėjęs, o paslaugų kainos gyventojams – didelės. Manoma, kad apjungus tokias įmones vandens paslaugų sektorius taptų efektyvesnis, o kartu ir savarankiškas bei sugebėtų vykdyti veiklą be ES paramos. Atsižvelgiant į esamą padėtį, tolimesniu finansavimo laikotarpiu rekomenduojama:

- Numatyti priemones, skirtas optimizuoti vandentvarkos sektoriaus įmones. Atsižvelgiant į užsienio šalių praktiką, siūloma apjungti esančius tinklus į stambesnius struktūrinius vienetus, taip išvengiant perteklinio rinkos dalyvių skaičiaus. Siekiant, kad šis procesas būtų efektyvus ir skaidrus, tikslinga atlikti vandentvarkos sektoriaus įmonių veiklos efektyvumo vertinimą (arba remtis jau atliktais vertinimais) ir, atsižvelgiant į galimas įmonių valdymo efektyvumo didinimo alternatyvas, priimti sprendimą dėl optimaliausios alternatyvos įgyvendinimo (įskaitant terminų, biudžeto, atsakingų institucijų numatymą). Nors šiam tikslui įgyvendinti visų pirma reikalingi pokyčiai teisinėje bazėje, tačiau ateinančiu finansavimo laikotarpiu bus svarbu ir toliau užtikrinti reikalingą finansavimą (arba privačias investicijas) restruktūrizavimui, siekiant optimalaus tinklo valdymo;
- Toliau tęsti infrastruktūros atnaujinimo priemones, siekiant modernizuoti ir atnaujinti nusidėvėjusias vandens tiekimo ir valymo sistemas.

Užtikrinti reikalingus sprendimus prioritėtinėse vietovėse, kuriose iš viso nėra valomos arba nepakankamai valomos nuotekos, taip užtikrinant, kad iki 2030 m. 100 proc. būtų būtų prijungti prie nuotekų tvarkymo sistemos (3 uždavinys). 2018 m. priimtas Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymo pakeitimo įstatymas, kuriuo aiškiau reglamentuota nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtra, sudarytos teisinės prielaidos vieningai individualiojo nuotekų tvarkymo įrenginių registravimo informacinei sistemai sukurti – nustatytas išsamus individualių nuotekų tvarkymo sistemų naudojimo, priežiūros ir kontrolės reglamentavimas leis veiksmingiau apsaugoti aplinką nuo išleidžiamų nuotekų žalingo poveikio. Šie pakeitimai leis racionaliau išnaudoti nuotekų tvarkymo infrastruktūros pajėgumus, tuo pačiu ir mažinti paslaugų kainų skirtumus, efektyviau planuoti reikalingos infrastruktūros plėtrą ar modernizavimą, mažinti aplinkos teršimą nuotekomis, prisidės prie saikingo požeminio vandens naudojimo ir geresnės požeminio vandens išteklių apsaugos.

Nors 2017–2018 m. būstų prijungimui prie centralizuotųjų nuotekų surinkimo sistemų skirta 2,35 mln. Eur Aplinkos apsaugos rėmimo programos lėšų (finansavimas skirtas 37 savivaldybėms tikintis prie centralizuotosios nuotekų surinkimo sistemos prijungti daugiau kaip 2500 būstų), o atskirųjų ir/arba grupinių nuotekų tvarkymo sistemų prijungimui prie centralizuotųjų nuotekų tvarkymo sistemų aglomeracijose virš 2000 gyventojų ekvivalentų skirta 1,9 mln. Eur Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondo programos lėšų (Aplinkos ministerijos ekspertų duomenimis, iš viso 2014–2020 m. Sanglaudos fondas šiai problemai spręsti skyrė 250 mln. Eur), dėl jau minėtų priežasčių (planuojant ankstesnių ES finansavimo periodų lėšas nesikoncentruota į direktyvos reikalavimų įgyvendinimą taršos aglomeracijose, taip pat nebuvo numatyti pakankami įpareigojimai/paskatos vandenų įmonėms bei gyventojams dėl jungimo/jungimosi prie centralizuotų vandens tiekimo ir nuotekų valymo tinklų), nuotekų tvarkymo problematika nebuvo išspręsta taip efektyviai, kaip tikėtasi.

Vertinant tai, kad Lietuvai nepavyko pasiekti užsibrėžtų tikslų nuotekų surinkimo ir tvarkymo srityje, tolimesniu finansavimo laikotarpiu, rekomenduojama:

- Užtikrinti skaidrų ir efektyvų prisijungimo prie centralizuotųjų nuotekų surinkimo sistemų aglomeracijose virš 2000 gyventojų ekvivalentų procesą;
- Mažinti administracinę naštą, susijusią su prisijungimu prie nuotekų surinkimo sistemos;
- Inicijuoti ir teikti finansines bei kitas motyvacines paskatas gyventojams, siekiant užtikrinti prisijungimą prie centralizuotos nuotekų surinkimo sistemos ir įsipareigojimų ES vykdymą, esant poreikiui, numatyti ekonominio pobūdžio reguliacinius įpareigojimus gyventojams.

Užtikrinti Kuršių marių, Baltijos jūros priekrantės, paviršinių vidaus vandens telkinių ir požeminio vandens gerai būklei reikalingų priemonių efektyvų įgyvendinimą (4 uždavinys).

Intervencijų rinkinys prastos vandens būklės problematikai spręsti apima reguliacinio ir finansinio pobūdžio priemones. 2018 m. Aplinkos ministerijos parengtas, tačiau Seimo dar nepatvirtintas Vandens įstatymo pakeitimo projektas, kurio pagrindiniai tikslai yra užtikrinti gerą paviršinių ir požeminių vandens telkinių būklę ir ją išsaugoti bei užtikrinti darnų vandens telkinių ir (ar) jų vandens naudojimą. Įstatymo projekte pašalintos teisinės kliūtys asmenims tinkamai naudoti vandens išteklius ir (ar) vandens telkinius, kontroliuojančioms institucijoms – vykdyti jų apsaugą: nustatyti nauji reikalavimai valstybinės reikšmės vandens telkinių, paviršinių vandens telkinių tvarkymui, upių ir ežerų reguliavimui, leidimų naudoti vandens telkinius ir jų vandenį išdavimui. Tikimasi, kad pakeitimai sumažins pažeidimų ir žalos vandens ištekliams ir telkiniams mastą, leis tausiau naudoti šiuos išteklius.

Dar viena reguliacinio pobūdžio priemonė taršai kontroliuoti ir gerai vandens telkinių (šiuo atveju – Baltijos jūros) būklei užtikrinti – 2018 m. Seimo priimti Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo priedo pakeitimo ir papildymo bei Administracinių nusižengimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymai, kuriais nustatytos atgrasančios ekonominės sankcijos juridiniams asmenims už Tarptautinės konvencijos dėl teršimo iš laivų prevencijos (MARPOL) ir reikalavimų dėl mažesnio sieros kiekio laive naudojamame jūriniame kure nesilaikymą. Taip pat nustatyta atgrasanti administracinė atsakomybė laivo kapitonui ir laivo valdytojui (fiziniam asmeniui) už laive naudojamą didesnio sieringumo jūrinį kurą. Įstatymų pakeitimai prisidės prie Baltijos jūros taršos iš laivų ir sieros oksidų koncentracijos pajūrio regionuose, įskaitant uostus, mažinimo.

Gerinti vandens telkinių būklę padeda ir ES Sanglaudos fondo⁴⁴(66,33 mln. Eur) bei savivaldybių biudžetų lėšomis finansuojami projektai, kuriais numatyta iki 2023 m. pagerinti 81 vandens telkinio būklę įžuvinant vandens telkinius, įrengiant ar rekonstruojant žuvų pralaidas, pašalinant žuvų migracijos kliūtis, renatūralizuojant upių vagas ir kt. Taip pat sudarytos finansinės galimybės vandenų būklės valdymo ir apsaugos dokumentams parengti, tyrimams atlikti, reikalingai įrangai įsigyti, taršos

⁴⁴ ES Sanglaudos fondo lėšomis pagal 2014–2020 m. Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 5 prioriteto „Aplinkosauga, gamtos išteklių darnus naudojimas ir prisitaikymas prie klimato kaitos“ įgyvendinimo priemonės: Nr. 05.3.1-APVA-V-012 „Vandens telkinių būklės gerinimas“ ir Nr. 05.3.1-APVA-V-011 „Vandens išteklių valdymas ir apsauga“.

incidentų Baltijos jūroje likvidavimo sistemai tobulinti (daugiafunkciam laivui įsigyti), Baltijos jūros gyvūnų rehabilitacijos centrui įkurti.

Atsižvelgiant į šias iniciatyvas tolimesniu finansavimo laikotarpiu rekomenduojama:

- Įgyvendinti suplanuotas vandens telkinių būklės gerinimo priemones ir užtikrinti jų tęstinumą;
- Suburti nepriklausomų ekspertų komandą finansavimo lėšų panaudojimo efektyvumo vertinimui;
- Sugriežtinti administracines nuobaudas fiziniams asmenims už nusižengimus, sąlygojančius paviršinių vidaus vandens telkinių ir požeminio vandens būklės bloginimą (nelegali žvejyba, kliūčių žuvų migracijai sukūrimas ir t. t.) bei taikyti papildomas ekonominio poveikio priemones už atitinkamus pažeidimus atsakingiems juridiniams asmenims;
- Pasiūlymai dėl žemės ūkio veiklos neigiamos įtakos mažinimo pateikiami analizuojant 1 uždavinio intervencijas.

Skatinti pažangias priemones, mažinančias oro taršą ir gerinančias oro kokybę, ypatingą dėmesį teikiant didiesiems miestams, siekiant, kad teršalų kiekis aplinkos ore neviršytų žmogaus sveikatai ir aplinkai nepavojingų aplinkos oro užterštumo lygių (5 uždavinys). Intervencijų rinkinys oro užterštumo problematikai spręsti 2014–2020 m. laikotarpiu laikomas tinkamu ir subalansuotu – finansavimas numatomas tiek oro kokybės gerinimui, tiek visuomenės švietimui, tiek stebėsenos sistemos gerinimui, taip apjungiant tris svarbias kryptis, reikalingas užterštumo prevencijos skatinimui ir kontrolei. Tolimesniu finansavimo laikotarpiu rekomenduojama:

- Griežčiau riboti kietojo kuro vartojimą taikant teisinio reguliavimo priemones, plėtojant centralizuoto šilumos tiekimo sistemas ir numatant skatinamąsias priemones tiesioginiams vartotojams už kietojo kuro keitimą į netaršias šilumos gamybos technologijas bei prisijungimą prie centralizuoto šilumos tiekimo sistemos (plačiau aptariama energetinio efektyvumo srities analizėje);
- Griežtinti kurą deginančių įrenginių eksploatavimo ir kuro kokybės reikalavimus;
- Įgyvendinti Europos Komisijos ir EBPO rekomendacijas dėl transporto priemonių apmokestinimo priimant reikalingus teisės aktus ir užtikrinant įgyvendinimo kontrolę;
- Susieti savivaldybių biudžetus su aktualiais aplinkosaugos srities tikslais numatant mažesnę biudžetą nepasiekus rodiklių arba priešingai, numatant biudžeto padidėjimą tuos rodiklius pasiekus;
- Taikant 4-ame punkte minėtą priemonę skatinti didžiuosius miestus įgyvendinti judumo planus ir įvesti eismo apribojimus taršioms automobiliams į miesto centrą, o ilgainiui ir į miesto ribas;
- Taikant 4-ame punkte minėtą priemonę skatinti savivaldybes reikšmingai prisidėti prie oro taršos mažinimo ribojant kietojo kuro naudojimą individualių objektų šildymui miesto ribose, įpareigojant objektų savininkus jungtis prie centrinio šildymo tinklo, šildytis šilumos siurbliu ar elektra;
- Numatyti finansines priemones, skirtas žaliojo transporto diegimui miestuose bei regionuose (viešojo autoparko atnaujinimas, dviračių ir pėsčiųjų kelių bei dujomis varomo kelių transporto infrastruktūros gerinimas), siekiant sumažinti transporto daromą žalą oro kokybei ir žmonių sveikatai;
- Užtikrinti visuomenės švietimą apie oro taršą bei oro taršos neigiamą poveikį sveikatai ir prevencines priemones;
- Sudaryti finansines ir reguliacines paskatas automobilių ir šildymo sistemų, kaip pagrindinių taršos šaltinių, atnaujinimui ar lengvųjų transporto priemonių atsisakymui ir mažiau taršaus kuro vartojimui;
- Skatinti inovacijas ir gamybos įmonių modernizaciją, siekiant sumažinti gamybos sektoriaus taršos poveikį;
- Užtikrinti pakankamą finansavimą oro taršos ir jos poveikio ekosistemoms stebėsenos gerinimui.

3.3.2 ES fondų investicijų vertinimas

3.3.2.1 Investicijų struktūra ir mastas

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal 3.1.2.1 poskyryje nurodytus vertinimo klausimus.

ES SF investicijos daugiausiai prisideda prie 2 ir 3 uždavinių įgyvendinimo – investuojama į geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo ūkio gerinimą, sistemų renovavimą ir plėtrą, vandentvarkos įmonių valdymo tobulinimą. Taip pat finansuojamos vandens telkinių būklės gerinimo priemonės (4 uždavinys) bei aplinkos oro kokybės gerinimo, įskaitant visuomenės informavimą apie galimybes gyventojams prisidėti prie aplinkos oro taršos mažinimo, aplinkos oro kokybės gerinimo ir galimas neatsakingo elgesio pasekmes, priemonės (5 uždavinys).

Iš viso su šio tikslo įgyvendinimu susijusioms priemonėms skirta 390,5 mln. Eur ES SF lėšų. Bendras ES SF finansuojamų priemonių sąrašas pateikiamas 2 priede.

3.3.2.2 Investicijų vertinimas ir pasiūlymai 2021–2027 m. laikotarpiui

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal 3.1.2.2 poskyryje nurodytus vertinimo klausimus.

Atsižvelgiant į tai, kad šio tikslo įgyvendinimui išties svarbios finansinio pobūdžio intervencijos, ES investicijų 2014–2020 m. indėlis yra išties reikšmingas. ES SF lėšos investuojamos į geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo ūkio gerinimą, sistemų renovavimą ir plėtrą, vandentvarkos įmonių valdymo tobulinimą, vandens išteklių valdymą ir apsaugą bei vandens telkinių būklės gerinimą, taip pat į aplinkos oro kokybės gerinimą ir aplinkos monitoringo bei kontrolės stiprinimą.

Iš viso šioms veikloms yra skirtas 390,5 mln. Eur finansavimas, iš kurių 75,56 proc. (295 mln. Eur) skirti vandentvarkos sistemos (įskaitant nuotekų surinkimo ir tvarkymo sistemas) modernizavimui ir plėtrai, įmonių valdymo tobulinimui, 16,99 proc. (66,3 mln. Eur) – vandens telkinių būklės gerinimui ir vandens išteklių valdymui bei pasaugai, 7,45 proc. (29,1 mln. Eur) – aplinkos oro kokybės gerinimui (įskaitant visuomenės informavimą apie galimybes gyventojams prisidėti prie aplinkos oro taršos mažinimo, aplinkos oro kokybės gerinimo ir galimas neatsakingo elgesio pasekmes), aplinkos monitoringui ir kontrolės stiprinimui.

Prie gerai piliečių gyvenimo kokybei palankios aplinkos užtikrinimo taip pat prisideda ir ES SF intervencijos, skirtos energetikos ir energijos efektyvumo ir būsto renovacijos, transporto bei mokslo, technologijų ir inovacijų sritims. Šios priemonės yra plačiau aptariamose atitinkamų sričių viešosios politikos vertinimuose.

2014–2020 m. finansavimo laikotarpiu **aplinkos teršimo mažinimui** (apimančiam 1, 3, 4 ir 5 uždavinius) **skirtas ES finansavimas buvo net keletą kartų didesnis nei ankstesniu finansavimo laikotarpiu** – nuo 10,82 mln. Eur 2011 m. iki 65,86 mln. Eur 2016 m. 2017 m. taršos problematikai spręsti buvo skirti 44,98 mln. Eur, tačiau iš viso aplinkosaugos sričiai skirto finansavimo aplinkos teršimo mažinimui skirtas finansavimas pastaraisiais metais sudarė daugiau nei 30 proc., kai 2011 m. siekė vos 5 proc. viso aplinkosaugos sričiai skirto finansavimo. Reikšmingas pokytis matomas ir **vertinant finansavimą** aplinkos teršimui mažinti **iš valstybės biudžeto lėšų**: 2011 m. skirti 0,15 mln. Eur, o 2016 m. – net 65,16 mln. 2017 m. taršos problematikai spręsti buvo skirti 41,92 mln. Eur, tačiau iš viso aplinkosaugos sričiai skirto finansavimo valstybės biudžeto lėšomis aplinkos teršimo mažinimui skirtas finansavimas pastaraisiais metais sudarė daugiau nei 49 proc., kai 2011 m. siekė vos 0,53 proc. viso aplinkosaugos sričiai skirto finansavimo valstybės biudžeto lėšomis. Taigi, akivaizdu, jog **dėl pramonės plėtros, intensyvėjančios žemės ūkio veiklos, taršos transporto ir energetikos srityse ši problematika tampa vis aktualesnė.**

Visgi, analizuojant konkrečias aplinkos teršimo mažinimo priemones pasigendama į prevencinius veiksmus nukreiptų priemonių. Naujuoju laikotarpiu ES SF lėšas aplinkos taršos mažinimo srityje siūloma investuoti šiomis kryptimis:

- Numatyti finansines priemones, skirtas viešojo transporto infrastruktūros atnaujinimui ir žaliąjo transporto diegimui miestuose (viešojo autoparko atnaujinimas, dviračių ir pėsčiųjų kelių infrastruktūros gerinimas), siekiant sumažinti transporto daromą žalą oro kokybei;
- Įgyvendinti visuomenės švietimo iniciatyvas, siekiant ne tik informuoti apie oro taršą, bet ir skatinant taikyti prevencines priemones (rinktis dviratį ar viešąjį transportą, šildyti namus mažiau taršiomis priemonėmis, atsakingai vartoti: rinktis maisto ir kitus produktus, kuriems užauginti ar pagaminti nenaudojamos aplinką teršiančios priemonės, vengti perteklinio vartojimo, pvz., greitos mados produktų ir pan.);
- Sudaryti finansines (ir reguliacines) paskatas automobilių ir šildymo sistemų, kaip pagrindinių taršos šaltinių, pakeitimui mažiau taršiais sprendimais;
- Skatinti inovacijas ir gamybos įmonių modernizaciją (įrangos, žaliavų), siekiant sumažinti gamybos sektoriaus taršos poveikį bei įvertinti galimybę įvesti techninius reikalavimus gauti paramą atsinaujinančių energijos išteklių diegimui, kurie skatintų kurti ir diegti „aplinkai draugiškas“ inovacijas.

Siekiant įgyvendinti 2 uždavinį – **efektyvinti vandens tiekimo įmonių valdymą konsoliduojant veiklą ar pritaikant kitą sprendimą**, 2014–2020 m. finansavimo laikotarpiu finansavimas teikiamas pagal 5 prioriteto priemonę „Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo ūkio gerinimas“. Pagal šią negražinamosios subsidijos priemonę finansuojama vandens tiekimo ir nuotekų surinkimo bei valymo infrastruktūros rekonstrukcija ir nauja statyba bei įmonių valdymo tobulinimo priemonių įgyvendinimas. Siekiant efektyvinti vandens tiekimo įmonių valdymą iš ES SF 5 prioriteto priemonei „Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų renovavimas ir plėtra, įmonių valdymo tobulinimas“ yra skirti 112,5 mln. Eur.

Remiantis vandentvarkos sektoriaus ex-ante vertinimu,⁴⁵ didžioji dalis paramos, visgi, yra teikiama subsidijų forma, kuri neskatina siekti maksimalaus efektyvumo ir optimalaus išteklių planavimo, kadangi gautų lėšų nereikia gražinti, taip pat nėra lėšų reinvestavimo galimybės. Dėl šių priežasčių, tikslinga palaiapsniui keisti finansavimo formą iš negražintinos subsidijos į finansinę priemonę, siekiant, kad abi finansavimo formos nekonkuruotų tarpusavyje, o papildytų viena kitą (arba derinti finansinę priemonę su negražinamąja arba gražinamąja subsidija). Pažymėtina, kad subsidijų priemonės, jeigu joms taikomas ne 100 proc. finansavimo intensyvumas, gali pritraukti privačių investuotojų (įskaitant tarptautines finansines institucijas) nuosavam indėliui padengti, tačiau privačių investuotojų lėšos gali būti pritraukiamos ir finansinės priemonės lygiu. Ilgalaikiu laikotarpiu finansinės priemonės laikytinos ženkliai tvaresne finansavimo forma. Atkreipiame dėmesį, jog šiuo metu jau yra patvirtinta priemonė „Nuotekų surinkimo tinklų plėtra“, finansuojama gražinamos subsidijos forma, kuri derinama su finansine priemone – Vandentvarkos fondo paskola. Tuo tarpu grįžusios lėšos bus naudojamos nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumo ir sistemos efektyvumo tikslams siekti.

Nuotekų tvarkymo sistemos plėtrai 2014–2020 m. finansavimo laikotarpiu yra paskirtos keturios priemonės, kurių bendra finansavimo suma siekia 348,4 mln. Eur. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje jau buvo fiksuotas įsipareigojimų neįvykdymas dėl nuotekų valdymo atokesnėse ir kaimo vietovėse (aglomeracijose, kurių dydis viršija 2000 gyventojų ekvivalentą), finansavimas, skirtas infrastruktūros plėtrai (kam ir yra numatytos identifikuotos priemonės), yra nepakankama priemonė, t. y. neskatina privačių asmenų jungtis prie esamos infrastruktūros. Kaip nurodoma esamos situacijos analizėje, problema yra ne tik infrastruktūros trūkume, bet ir finansinėse investicijose, tenkančiose privatiems vartotojams, norintiems prisijungti prie esamos sistemos. Dėl šios priežasties 2021–2027 m. laikotarpiui rekomenduojama ne tik užtikrinti objektyvią ir skaidrią nuotekų surinkimo ir valymo

⁴⁵Centrinė projektų valdymo agentūra ir Viešųjų investicijų plėtros agentūra (2018). Vandentvarkos sektoriaus finansinių priemonių ex-ante vertinimas.

sistemos plėtrą, bet ir numatyti finansines paskatas vartotojams, norintiems prisijungti prie nuotekų valymo sistemos, dalinai ar pilnai finansuojant prisijungimo kainą.

3.4 INTERVENCIJOS, SKIRTOS GAMTINIO KRAŠTOVAIZDŽIO IR BIOLOGINĖS ĮVAIROVĖS IŠSAUGOJIMUI BEI EKOSISTEMŲ IR JŲ FUNKCIJŲ ATKŪRIMUI UŽTIKRINTI (4 TIKSLAS)

3.4.1 Vykdomų intervencijų rinkinio vertinimas

3.4.1.1 Intervencijų struktūra

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal 3.1.1.1 poskyryje nurodytus vertinimo klausimus.

Lentelėje žemiau pateikiamas dabar vykdomų intervencijų, skirtų gamtinio kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimui ir ekosistemų bei jų funkcijų atkūrimui užtikrinti, rinkinys ir nustatomas intervencijų tipas. Remiantis intervencijų logika, intervencijos grupuojamos pagal uždavinius.

19 lentelė. Gamtinio kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimui ir ekosistemų bei jų funkcijų atkūrimui užtikrinti skirtų intervencijų rinkinys

Intervencija	Tipas
1 uždavinys: Užtikrinti pakankamai kraštovaizdžio ir natūralių ar pusiau natūralių buveinių apsaugai/atkūrimui skirtų priemonių įgyvendinimui ir kontrolei reikalingus išteklius	
Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015–2020 m. veiksmų planas	Planavimo priemonė
„Natura 2000“ teritorijų steigimas	Reguliavimo priemonė
Saugomų teritorijų steigimas	Reguliavimo priemonė
LR teritorijos bendrasis planas 2030, specialieji planai	Planavimo priemonė
Vandens telkinių būklės gerinimo programa	Planavimo priemonė, finansavimo planavimo priemonė
Nacionalinis kraštovaizdžio tvarkymo planas, 2015 m.	Planavimo priemonė
Finansavimas kraštovaizdžio ir (ar) gamtinio karkaso sprendinių koregavimui arba keitimui savivaldybių ar jų dalių bendruosiuose planuose, etaloninių kraštovaizdžių formavimui pasienio teritorijose, kraštovaizdžio formavimui ir ekologinės būklės gerinimui gamtinio karkaso teritorijose; biologinės įvairovės apsaugos priemonių finansavimas	Finansavimas
2 uždavinys: Užtikrinti efektyvią invazinių rūšių kontrolę ir eliminavimą	
Invazinių Lietuvoje rūšių sąrašo atnaujinimas	Reguliavimo priemonė
Moksliniai tyrimai ir studijos (AAA, kt.)	Galimybių vertinimas
Invazinių rūšių gausos reguliavimo dokumentų parengimo finansavimas	Finansavimas
Finansavimas gamtosausgos ir gamtotvarkos priemonių saugomose (įskaitant „Natura 2000“ teritorijas) ir kitose, saugomų teritorijų statuso neturinčiose, teritorijose, kuriose taikytinos saugomų rūšių apsaugos ir invazinių rūšių reguliavimo priemonės, įgyvendinimui	Finansavimas
3 uždavinys: Didinti visuomenės sąmoningumą ir įsitraukimą į biologinės įvairovės ir ekosistemų paslaugų išsaugojimo veiklas	
Parama visuomenės informavimo ir švietimo aplinkos klausimais priemonių įgyvendinimui (ESF, Norvegijos parama, LIFE programa), įskaitant saugomų teritorijų pritaikymą lankymui ir gamtosauginiam švietimui	Finansavimas
Ekosistemų paslaugų studija (M.Riomerio universitetas)	Galimybių tyrimas, planavimo priemonė
4 uždavinys: Užtikrinti, kad priimant sprendimus būtų remiamasi aktualių taikomųjų tyrimų ir patikimos stebėsenos rezultatais	
Parama aplinkos (saugomų teritorijų) monitoringo ir kontrolės bei tvarkymo	Finansavimas

pajėgumų stiprinimui, ekosistemų ir jų paslaugų vertinimui, biologinės įvairovės informacinės platformos sukūrimui

3.4.1.2 Intervencijų rinkinio vertinimas ir pasiūlymai dėl jo optimizavimo

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal 3.1.1.2 poskyryje nurodytus vertinimo klausimus.

Esama situacija rodo, kad nėra strateginio sprendimo ar bent jau diskusijos dėl to, kokią biologinę įvairovę siekiama saugoti. Taigi, būtent nuo svarbiausias suinteresuotas šalis įtraukiančios diskusijos ir sutarimo, kokią biologinę įvairovę tikslinga sieki išsaugoti, ir prioritetų identifikavimo, tikslinga pradėti. Tik **aiškios strateginės krypties numatymas** leis užtikrinti, jog ateinančiu laikotarpiu tiek finansavimas, tiek ir kito tipo intervencijos bus nukreipti ne pavienių rūšių apsaugai, o kompleksinių, tęstinių apsaugos / atkūrimo priemonių įgyvendinimui.

Kaip jau minėta situacijos apžvalgoje, esamas intervencijų rinkinys gamtinio kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimui ir ekosistemų bei jų funkcijų atkūrimui užtikrinti nukreiptas į saugomų teritorijų steigimą, gamtinį karkasą, tačiau nepakankamai užtikrinama saugomų teritorijų kokybė. Siekiant pozityvių pokyčių, rekomenduojama į šį procesą **įtraukti platesnį ratą kompetentingų ekspertų bei užtikrinti sprendimų priėmimą, grindžiamą aktualių tyrimų rezultatais** – tai leistų užtikrinti kompleksinį požiūrį ir ilgalaikių pokyčių iniciavimą. Atkreipiame dėmesį, jog tolimesniuose etapuose būtina suplanuoti trūkstamas priemones gamtinio kraštovaizdžio ir natūralių ar pusiau natūralių buveinių apsaugai/atkūrimui bei užtikrinti efektyvią šių priemonių įgyvendinimo stebėseną (rūšių populiacijos, kurių buveinėse įgyvendinamos tam tikros gamtotvarkos priemonės, turėtų būti stebimos kasmet visą priemonių įgyvendinimo laikotarpį ir bent 3 m. po priemonių įgyvendinimo). Ekspertų vertinimu, būtina **inicijuoti ir įgyvendinti jau įvykdytų gamtotvarkos planuose numatytų priemonių efektyvumo vertinimą** buveinių apsaugai svarbiose teritorijose ir užtikrinti periodinį tokių vertinimų pakartojimą (tęstinumą) bei imtis atitinkamų veiksmų situacijos gerinimui, atsižvelgiant į vertinimo rezultatus. Ekspertų nuomone, biologinės įvairovės apsaugai ir stabilumui užtikrinti skiriamas finansavimas yra pakankamas, tačiau tikslinga daugiau dėmesio skirti kompleksinių apsaugos priemonių užtikrinimui.

2019 m. Ekonomikos ir inovacijų ministerija planuoja atlikti dalies ekosistemų teikiamų paslaugų būklės ir potencialo vertinimą, pateikti pasiūlymus dėl ekosisteminių paslaugų balanso apsaugos ir atkūrimo prioritetų, principo diegimo į pasirinktus viešojo administravimo ir ūkio sektorius modelių, pradėti rengti dalies susijusių įstatymų pakeitimo įstatymų projektus.

2015 m. Nacionaliniame kraštovaizdžio tvarkymo plane (NKTP) įtvirtintos gamtinio karkaso ir jo sudėtinės dalies ekologinio tinklo erdvinės struktūros, saugomų teritorijų sistema, pasiūlyta kraštovaizdžio optimalumo (įvairiais kriterijais) koncepcija ir atlikta atitinkama analizė, erdviškai lokalizuoti įvairių interesų konfliktų arealai. LR kraštovaizdžio erdvinės struktūros įvairovės ir jos tipų identifikavimo studija (2013 m.) pilnai išnagrinėjo kraštovaizdžio morfologiją ir struktūras fiziniu, biologiniu, technogeniniu, geocheminiu požiūriu. Kartu buvo pateikti kraštovaizdžio morfologinės, ekologinės, vizualinės struktūros brėžiniai, kultūrinio kraštovaizdžio erdvinės struktūros bei parengtos ir šio plano įgyvendinimo rekomendacijos, tačiau šio plano rekomendacijos neperkeltos į nacionalinio ar regioninio lygmens planavimo dokumentus.

2017–2019 m. naujojo Lietuvos teritorijos bendrojo plano Lietuva 2030 m. rengimo procese Aplinkos ministerija dėjo reikšmingas pastangas bene pirmą kartą integruoti gamtinio kraštovaizdžio, gamtinės aplinkos, biologinės įvairovės išsaugojimo ir ekosistemų bei nekilnojamojo kultūros paveldo aspektus, kurie apžvelgiami esamos situacijos analizėje. Tačiau jau dabar aišku, kad valstybė nėra pajėgi vykdyti bendrojo plano ir savivaldybių planų atitikimo monitoringo, kas užtikrintų integruotų nuostatų laikymąsi. **Būtina stiprinti institucinius pajėgumus, skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą ir kitomis papildomomis priemonėmis užtikrinti bendrojo plano ir savivaldybių planų įgyvendinimo monitoringą** (pvz., reguliacinėmis, skatinančiomis atsakingas institucijas šiuos

principus diegti ir numatančias papildomas naudas už pasiektus rezultatus bei neigiamas pasekmes už principų diegimo nesilaikymą).

Visuomenės pastaboms šiuo metu pateikta pirminė 2021–2027 m. Prioritetinių veiksmų programos (angl. *Priority Action Framework*, toliau – PAF) versija. PAF yra nacionalinis strateginis planavimo dokumentas, kuriame apžvelgiamos priemonės, reikalingos siekiant sukurti ir palaikyti „Natura 2000“ tinklą ir susijusią žaliąją infrastruktūrą, nurodomi šių priemonių finansavimo poreikiai, jos susiejamos su atitinkamomis ES finansavimo programomis. PAF teisinis pagrindas yra Tarybos direktyvos 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos 8 straipsnio 1 dalis, pagal kurią reikalaujama, kad valstybės narės Europos Komisijai pateiktų vertinimą, kokio dydžio ES finansavimas turėtų būti skirtas, kad jos galėtų įvykdyti su „Natura 2000“ susijusius įsipareigojimus. **Svarbu atkreipti dėmesį į reikšmingą PAF vaidmenį rengiantis naujai ES finansinei perspektyvai**, nes PAF pateikta informacija apie priemonių įgyvendinimui reikalingą finansavimą bus vadovaujama rengiant strateginius planus pagal bendrosios žemės ūkio politikos reglamentus, investicijų planus pagal sanglaudos ir regioninės politikos finansavimo priemones, įgyvendinant reglamentą dėl ES aplinkos ir klimato politikos programos LIFE.

Sprendžiant su tinklo „Natura 2000“ steigimu susijusią problematiką Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai lėšomis suplanuota išmokėti 19 mln. Eur „Natura 2000“ išmokų (iš jų 10,8 mln. Eur ūkininkams ir 8,2 mln. Eur miško savininkams), iki 2019 m. išmokėta 10,3 mln. Eur (iš jų 5,8 mln. Eur ūkininkams ir 4,5 mln. Eur miško savininkams), tačiau **būtina užtikrinti ir buveinių apsaugos stebėseną bei vertinimą**, ar, remiantis Buveinių direktyva, pakankamai gerai užtikrinama buveinių apsauga. Daugeliu atvejų vienkartinį buveinių tvarkymo priemonių įgyvendinimas yra neveiksmingas, o jei parengti ilgalaikiai veiksmų planai nepradedami įgyvendinti per 2 m. nuo jų parengimo, prieš įgyvendinant būtina juos tikslinti, atsižvelgiant į įvykusius pokyčius (ypač priemones dėl europinės svarbos rūšių buveinių tvarkymo). Siekiant išvengti klaidų ir potencialios žalos rūšims ir buveinėms, reikalinga užtikrinti planų įgyvendinimo kontrolę ir veiksmingumą vertinančių ekspertų profesionalumą ir reikalingas kompetencijas.

Siekiant užtikrinti racionalų gamtos išteklių naudojimą, išsaugoti biologinę įvairovę miškuose, Seimui 2019 m. bus teikiamas Miškų įstatymo pataisos miškų ūkinės veiklos apribojimams sugriežtinti (plyniesiems miško kirtimams ir jų plotams apriboti saugotiniuose Europos Bendrijų svarbos miško buveinėse ir kt.).

Buveinių atkūrimo ir rūšių reintrodukcijos srityje **trūksta mokslinių tyrimų identifikuojant ir prioritetizuojant buveinės atkūrimo ar rūšies (re)introdukcijos projektus**. Viena didžiausių problemų šioje srityje – mažiausios kainos konkursai, kurių metu neužtikrinami minimalūs reikalavimai. Taip pat identifikuojamos problemos susiję su trumpu programavimo periodų ciklu, kurie biologinės įvairovės užtikrinimo ir išsaugojimo srityje kelia daug iššūkių: užtrunka projektavimo darbai, konkursuose neskiriama pakankamai laiko tyrimams (pvz., neįvertinamas sezoniškumas), būklės vertinimui, pagrindimui, rodiklių pasiekimui. **Ypač problemiškas monitoringas ir tęstinumo užtikrinimas** (gamtoje procesai nevyksta per metus), **nekontroliuojama ir nevertinama, ar projekto veiksmas nepakenkėm kitoms rūšims**. Atkreiptinas dėmesys, kad pvz., ežerų valymo finansuotuose projektuose, objektus parinko ne Aplinkos apsaugos agentūra, o savivaldybės. Ekspertų vertinimu, **šalies mastu būtinas problemų ir jų sprendimų prioritetizavimas, grindžiant sprendimus aktualiais tyrimais**.

Vertinant invazinių rūšių problematiką, svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog šioje srityje pastaraisiais metais išties nemažai nuveikta, ypatingai vertinant reguliacines priemones, tačiau akivaizdu, jog **stinga stebėsenai ir kontrolei užtikrinti būtinų priemonių – būtina sukurti efektyvią kontrolės sistemą**, kuri ne tik spręstų esamą problematiką, bet ir užkirstų kelią invazinių rūšių atsiradimui ateityje. Tuo tarpu jau esančių invazinių rūšių kontrolei vykdyti būtinos išsamios žinios apie kiekvienos rūšies populiacijų sudėtį, dinamiką, buveines, poveikį aplinkai ir plitimo būdus bei kelius. Verta akcentuoti ir tai, jog labai svarbu vykdyti sistemingą invazinių rūšių populiacijų monitoringą ir tyrimus kartoti ne rečiau kaip kas 3 m., tačiau minėtas tyrimų tęstinumas šiuo metu nėra užtikrinamas.

Būtent į šias sritis rekomenduojame orientuotis ateinančiu laikotarpiu, siekiant užtikrinti efektyvų sukurtos sistemos įgyvendinimą, o kartu ir apsaugoti esamą biologinę įvairovę.

Kaip jau buvo minėta esamos situacijos apžvalgoje, net 72 proc. Lietuvos gyventojų nurodė, jog visiškai sutinka su teiginiu, jog visuomenės sveikata ir gerovė priklauso nuo biologinės įvairovės būklės,⁴⁶ tačiau didinant visuomenės sąmoningumą ir išitraukimą į biologinės įvairovės bei ekosistemų paslaugų išsaugojimo veiklas pastebimas fragmentiškas, neužtikrinamas tęstinis visuomenės informavimas ir švietimas. Visuomenės švietimo kampanijos įgyvendinamos pavienių visuomeninių organizacijų, judėjimų ar asmenų (socialiniuose tinkluose). Taigi, **būtina strategiškai apsispręsti dėl valstybės mastu vykdomų ilgalaikių visuomenės švietimo ir informavimo/įtraukimo kampanijų bei jų turinio ir formos**. Ekspertų teigimu, efektyviausios priemonės yra įtraukiančios visuomenę – ne tik ugdančios biologinės įvairovės ir ekosistemų paslaugų išsaugojimo svarbos suvokimą, tačiau ir skatinančios praktiškai prisidėti prie biologinės įvairovės ir ekosistemų paslaugų išsaugojimo. Šiuo atveju gali būti tikslinga kviesti gyventojus į pažintines ekskursijas/žygius, aplinkos tvarkymo ar kitas veiklas – minėti laiko leidimo būdai tampa vis populiareni tiek tarp didžiųjų miestų, tiek tarp regionų gyventojų.

3.4.2 ES fondų investicijų vertinimas

3.4.2.1 Investicijų struktūra ir mastas

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal 3.1.2.1 poskyryje nurodytus vertinimo klausimus.

Bendras ES SF finansuojamų priemonių sąrašas pateikiamas 2 priede.

3.4.2.2 Investicijų vertinimas ir pasiūlymai 2021–2027 m. laikotarpiui

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal 3.1.2.2 poskyryje nurodytus vertinimo klausimus.

Pastaraisiais metais prie ekosistemų būklės gerinimo ir ekosisteminių paslaugų potencialo didinimo reikšmingai prisideda ES ir kitomis lėšomis finansuojami projektai:

- ES Sanglaudos fondo (22,3 mln. Eur) ir savivaldybių biudžetų lėšomis⁴⁷ įgyvendinami **kraštovaizdžio apsaugos** projektai: kraštovaizdžio ir (ar) gamtinio karkaso sprendinių koregavimas arba keitimas savivaldybių ar jų dalių bendruosiuose planuose, etaloninių kraštovaizdžių formavimas pasienio teritorijose, kraštovaizdžio formavimas ir ekologinės būklės gerinimas gamtinio karkaso teritorijose, bešeimininkų apleistų pastatų ir įrenginių likvidavimas, kasybos darbais pažeistų žemių (karjerų ir durpynų) tvarkymas. Iki 2019 metų (tarpinės) užduotys įvykdytos (daugumoje padaryta daugiau nei planuota): 78 ha teritorijų įgyvendintos kraštovaizdžio formavimo priemonės (2018 m. – 66,7 ha, iki 2023 m. numatoma iš viso 646,5 ha), likviduota 312 kraštovaizdžių dardančių bešeimininkų apleistų statinių ir įrenginių (2018 m. – 207, iki 2023 m. numatoma likviduoti 463), rekultivuotos 5 (2018 m.) atvirais kasiniais pažeistų žemių teritorijos (iki 2023 m. numatoma rekultivuoti 13) ir kt.;
- ES Sanglaudos fondo lėšomis⁴⁸ (29,9 mln. Eur) įgyvendinus **biologinės įvairovės apsaugos** projektus planuojama Lietuvoje aptinkamų Europos Bendrijos svarbos buveinių tipų, kurių apsaugos būklė palanki, dalį padidinti iki 40 proc. 2023 metais. Iki 2019 m. parengti 149 (2018

⁴⁶ Attitudes of Europeans towards biodiversity report, Special Eurobarometer 436, 2015

⁴⁷ ES Sanglaudos fondo lėšomis pagal 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 05.5.1-APVA-R-019 priemonę „Kraštovaizdžio apsauga“.

⁴⁸ ES Sanglaudos fondo lėšomis pagal 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 05.5.1-APVA-V-018 priemonę „Biologinės įvairovės apsauga“.

- m. – 4) saugomų teritorijų planavimo ir biologinės įvairovės išsaugojimo dokumentai ir pradėtos vykdyti juose suplanuotos gamtos tvarkymo ar saugojimo priemonės, kurios pagerins buveinių būklę;
- Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai lėšomis 2014–2020 m. remiamos šios **su ekosistemų išsaugojimu susijusios priemonės kaimo vietovėse**: 1) suplanuota išmokėti 19 mln. Eur „Natura 2000“ išmokų (iš jų 10,8 mln. Eur ūkininkams ir 8,2 mln. Eur miško savininkams), iki 2019 m. išmokėta 10,3 mln. Eur (iš jų 5,8 mln. Eur ūkininkams ir 4,5 mln. Eur miško savininkams); 2) suplanuota išmokėti 11,6 mln. Eur paramos investicijoms, kuriomis didinamas miškų ekosistemų atsparumas ir aplinkosauginė vertė, iki 2019 m. išmokėta 2,6 mln. Eur; 3) suplanuota išmokėti 140 mln. Eur agrarinės aplinkosaugos ir klimato priemonės išmokų, iki 2019 m. išmokėta 27,7 mln. Eur; 4) suplanuota išmokėti 182 mln. Eur ekologinio ūkininkavimo priemonės išmokų, iki 2019 m. išmokėta 122 mln. Eur.

Manome, jog, atsižvelgiant į jau suplanuotas investicijas trumpuoju laikotarpiu, tikslinga numatyti finansavimą šioms sritims, reikšmingai svarbioms siekiant užtikrinti gamtinio kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimą ir ekosistemų bei jų funkcijų atkūrimą:

- Taikomųjų ilgalaikių tyrimų plėtros skatinimui, siekiant priimamus sprendimus ir inicijuojamus pokyčius grįsti aktualiais duomenimis ir gerosiomis praktikomis;
- Stebėsenos sistemos efektyvumo didinimui – atlikti esamos situacijos analizę bei priimti ir įgyvendinti sprendimus dėl: 1) už stebėsenos proceso vykdymą atsakingos institucijos (-ų), t. y. atitinkamų rodiklių stebėseną centralizuojant arba pavedant atitinkamas kompetencijas ir priemones turinčioms įstaigoms, 2) stebėsenos funkciją vykdančios (-ių) įstaigos (-ų) informacijos teikimo principų 3) stebėsenos rodiklių sąrašo papildymo/atnaujinimo proceso ateityje;
- Pradėtų įgyvendinti projektų tęstinumui užtikrinti, atsižvelgiant į šių projektų efektyvumą bei naudą (vengiant skubotų sprendimų ir vienkartinį iniciatyvų, siekiant ilgalaikės pridėtinės vertės kūrimo);
- Visuomenės skatinimui aktyviai prisidėti prie biologinės įvairovės ir ekosistemų paslaugų išsaugojimo.

3.5 INTERVENCIJOS, SKIRTOS PAKANKAMAI SPARTAUS IR LIETUVOS ĮSIPAREIGOJIMUS ES SUMAŽINTI ŠALIES POVEIKĮ KLIMATO KAITAI IKI 2030 M. ATITINKANČIO LIETUVOS SEKTORIŲ PERSIORIENTAVIMO Į MAŽO ANGLIES DVIDEGINIO KIEKIO EKONOMIKĄ, UŽTIKRINIMUI (5 TIKSLAS)

3.5.1 Vykdomų intervencijų rinkinio vertinimas

3.5.1.1 Intervencijų struktūra

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal 3.1.1.1 poskyryje nurodytus vertinimo klausimus.

Lentelėje žemiau pateikiamas dabar vykdomų intervencijų, skirtų pakankamai spartaus ir Lietuvos įsipareigojimus ES sumažinti šalies poveikį klimato kaitai iki 2030 m. atitinkančio Lietuvos sektorių persiorientavimo į mažo anglies dvideginio kiekio ekonomiką, užtikrinimui, rinkinys ir nustatomas intervencijų tipas. Remiantis intervencijų logika, intervencijos grupuojamos pagal uždavinius.

20 lentelė. Pakankamai spartaus ir Lietuvos įsipareigojimus ES sumažinti šalies poveikį klimato kaitai iki 2030 m. atitinkančio Lietuvos sektorių persiorientavimo į mažo anglies dvideginio kiekio ekonomiką užtikrinimo intervencijų rinkinys

Intervencija	Tipas
1 uždavinys: Nustatyti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimo mažinimo tikslus atskiriems sektoriams	
Atlikta ŠESD išmetimo analizė sektoriuose ir nustatyti mažinimo tikslai bei priemonės	Reguliavimas
Nacionalinės klimato kaitos politikos tikslų integravimas į sektorių ministerijų ir savivaldos politiką siekiant sustiprinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų valdymą	Reguliavimas (planuojama)
2 uždavinys: Užtikrinti žaliųjų technologijų plėtrai pramonėje reikalingą paramą	
„Žaliosios pramonės inovacijos“ programa, skatinanti projektų, susijusių su inovatyviomis aplinkosaugos technologijomis, įgyvendinimą	Finansavimas, ES SF ir valstybės biudžeto lėšomis, Norvegijos fondų parama
Eko-inovatyvaus energinio efektyvumo didinimo ir atsinaujinančių energijos išteklių panaudojimo priemonių diegimo skatinimas, skirtas ŠESD kiekio mažinimui apyvartiniais taršos leidimais sistemoje nedalyvaujančiose pramonės įmonėse	Finansavimas
3 uždavinys: Skatinti atsinaujinančios energijos vartojimą ir gamybos plėtrą Lietuvoje	
Energetikos sektoriaus liberalizavimas, įgyvendinamas atliekant reikšmingus įstatymų pakeitimus, leidžiančius decentralizuotą energijos gamybą ir gamintojų dalyvavimą rinkoje	Reguliavimas
Gaminančio vartotojo atsiradimas ir dvigubos apskaitos sistemos sukūrimas, naujų gaminančių vartotojų prisijungimo administracinių reikalavimų ir kaštų mažinimas	Reguliavimas
Vieningos informacinės platformos sukūrimas, kurioje vartotojai informuojami apie galimybes pradėti gaminti elektros energiją savo reikmėms ir dalyvauti sistemines paslaugose (tretinio rezervo, reguliavimo ir balansavimo paslaugų rinkose) „vieno langelio“ principu	Reguliavimas, administracinė priemonė
VIAP lėšų panaudojimas AEI diegimui	Reguliavimas, ekonominė priemonė
AEI panaudojimas daugiabučių šildymui	Finansavimas, reguliavimas (planuojama)
Pramonės įmonių skatinimas didinti AEI panaudojimą	Finansavimas
Saulės energijos naudojimo individualiuose namų ūkiuose ir visuomeninės paskirties pastatuose skatinimas (saulės elektrinių įrengimas)	Finansavimas
Kietu kuru kūrenamų krosnių pakeitimas į biokuro ar efektyvesnes technologijas individualiuose namų ūkiuose	Finansavimas
Didelės ir mažos galios biokuro kogeneracijos skatinimas	Finansavimas
4 uždavinys: Skatinti visuomenę rinktis efektyvesnes transporto priemones	
Elektromobilių įkrovimo stotelių infrastruktūros plėtra	Finansavimas, ES SF, užsienio ir vietos kapitalo įmonių parama
Elektromobilių ir hibridinių automobilių, turinčių išorinę įkrovimo galimybę iš tinklo, naudojimą skatinančios priemonės	Reguliavimas, ekonominė priemonė (savivaldybių lygmenyje)
Ekologinio vairavimo įgūdžių formavimas	Švietimas
5 uždavinys: Strategiškai įvertinti žemėnaudos valdymą, suderinant paramą žemės ūkiui, miškininkystei ir pelkėms	
Europos ekologinis tinklas „Natura 2000“	Reguliavimas, finansavimas
Miškų urėdijų valdymo reforma	Reguliavimas
Valstybės miškų inventorizacija ir apskaita	Reguliavimas
Naujų ūkiškai vertingų, našių ir biologiškai atsparių miškų auginimo privačioje žemėje skatinimas	Finansavimas, Žemės ūkio plėtros fondas

3.5.1.2 Intervencijų rinkinio vertinimas ir pasiūlymai dėl jo optimizavimo

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal 3.1.1.2 poskyryje nurodytus vertinimo klausimus.

Nustatyti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimo mažinimo tikslus atskiriems sektoriams (1 uždavinys). Pagal Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos susitarimą mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą, Lietuvoje **parengta ir patvirtinta Nacionalinė klimato kaitos valdymo politikos strategija**, kurios pagrindinis tikslas – formuoti ir įgyvendinti Lietuvos klimato kaitos valdymo politiką, nustatyti trumpalaikius (iki 2020 m.), vidutinės trukmės (iki 2030–2040 m.) ir ilgalaikius (iki 2050 m.) tikslus bei uždavinius klimato kaitos švelninimo ir prisitaikymo prie klimato kaitos padarinių sektoriuose.

Lietuvos rodikliai pagal Kioto protokole priimtą įsipareigojimą sumažinti ŠESD išmetimą, pasiekti žymiai anksčiau, nei patvirtinta Nacionalinė klimato kaitos valdymo politikos strategija su įgyvendinimo priemonių planu. Nepaisant sėkmingo įsipareigojimų vykdymo pirmajame etape (2008–2012 m.), pastaraisiais metais stebimas tendencingas ŠESD kiekio išmetimo didėjimas sektoriuose, nedalyvaujančiuose apyvartinių taršos leidimų sistemoje. Visgi, tikėtina, jog ir antrojo etapo, trunkančio iki 2020 m., įsipareigojimas bus pasiektas, vertinant pagal Kioto protokolo įsipareigojimus. Minėtos aplinkybės ir/arba reikalavimų paskirstymo sumažinti ŠESD taikymo metodika neskatino imtis reikšmingų veiksmų mažinti ar reguliuoti ŠESD dujų išmetimą atskiruose sektoriuose. Vertinant pagal 2015 m. Paryžiaus klimato kaitos konferencijoje priimtą nutarimą (siekiant, kad vidutinė pasaulio temperatūra, lyginant su priešindustriniu laikotarpiu, didėtų ne daugiau nei 2 laipsniais) Lietuvai tenkančius įsipareigojimus, kurie paskirstyti pagal sektorius, kyla grėsmė neįvykdyti Paryžiaus susitarimo įsipareigojimų, jeigu iki 2030 m. nepavyks sumažinti ŠESD išmetimų žemės ūkio ir transporto sektoriuose.

Klimato kaitos mažinimo politika ir energetika yra tarpiai susijusios, tačiau iki šiol ne visada valstybių strateginiai tikslai šiose srityse sutapdavo. ES ryžtingai nusprendė judėti link didesnės dermės tarp energetikos ir klimato kaitos mažinimo sričių, todėl neseniai patvirtinta klimato ir energetikos politikos strategija 2030 m. apibrėžia pagrindinius tikslus ir priemones, kurios padės mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą, leis didinti atsinaujinančių energijos išteklių naudojimą energijos gamybai bei skatins efektyvesnę energijos vartojimą. Tam, kad ES klimato ir energetikos politikos strategija būtų įgyvendinama efektyviai ir laiku, visos ES šalių vyriausybės įsipareigojo parengti Integruotus nacionalinius energetikos ir klimato planus 2021–2030 m. laikotarpiui. Šiuose dokumentuose kiekviena valstybė narė numatys būdus, kaip bus derinami esami nacionaliniai strateginiai energetikos bei klimato kaitos mažinimo planai. Tokius Integruotus nacionalinius energetikos ir klimato planus ES valstybės narės rengia pirmąkart.

Taigi, ateinančiu laikotarpiu svarbu **atnaujinti klimato kaitos strategijoje nustatytus ŠESD išmetimų mažinimo tikslus atskiruose sektoriuose** (atitinkamai paskirstant ŠESD mažinimo įsipareigojimus ir tarp nacionalinio bei savivaldos lygmenis). Tikėtina, kad patvirtintus Integruotąjį Nacionalinį energetikos ir klimato planą tai bus pagrindinis dokumentas, kuris apjungs ir įpareigos visus sektorius siekti iškeltų tikslų, ir leis stebėti bei kontroliuoti situaciją, kad įsipareigojimai būtų pasiekti. Siekiant, kad sistema efektyviai veiktų, **būtina šiuos tikslus (įsipareigojimus) ne tik integruoti nacionaliniuose teisės aktuose, tačiau ir numatyti jų įgyvendinimo planus, lanksčią monitoringo bei skaidrią kontrolės sistemas.**

Užtikrinti žaliųjų technologijų plėtrai pramonėje reikalingą paramą (2 uždavinys). Pirmoji žaliąsias pramonės technologijas skatinanti programa buvo parengta ir įgyvendinama 2009–2014 m., bendradarbiaujant kartu su Norvegijos agentūra pagal Norvegijos finansavimo Lietuvai modelį. Programa „Žaliosios pramonės inovacijos“ paskatino verslą savo veikloje diegti žaliąsias technologijas, mažinti žaliavų poreikį, suvartojamos energijos ir išmetamų teršalų kiekį, leidžiant išgauti vertingus šalutinius produktus ir spręsti atliekų šalinimo problemas. Pagal Nacionalinį klimato kaitos valdymo politikos strategijos tikslų ir uždavinių įgyvendinimo tarpinstitucinį veiklos planą, tolimesnis žaliųjų technologijų diegimo skatinimas pramonėje buvo vykdomas pasitelkiant ES finansavimą pagal priemonę „Eco-inovacijos LT+“, siekiant tikslingai sumažinti neigiamas klimato kaitos ir šiltnamio efekto pasekmes investuojant į švaresnės gamybos technologijas ir principus, tokius kaip proceso

modernizavimas (optimizavimas), beatliekinė gamyba, atliekų pakartotinis naudojimas ir (ar) perdirbimas, atliekamos šilumos panaudojimas (rekuperavimas, regeneravimas), srautų atskyrimas juos nukreipiant į centrinius šilumos tinklus ar kitur. Tačiau pagal šią priemonę buvo išnaudoti tik 27,5 proc. ES SF lėšų, todėl **rekomenduojame tęsti iš dalies finansuojamų projektų skatinimą ne tik vykdant viešinimo veiklas, tačiau ir užtikrinant reguliacines paskatas, t. y. įtvirtinant pramonės įmonių įpareigojimą diegti žaliausias technologijas ir tam tikra apimti sumažinti išmetamų atliekų ar teršalų kieki.**

Skatinti atsinaujinančios energijos vartojimą ir gamybos plėtrą Lietuvoje (3 uždavinys). Nacionaliniame atsinaujinančių išteklių energijos veiksmų plane bei Nacionalinėje atsinaujinančių energijos išteklių plėtros 2017–2023 m. programoje siūlomi tikslai stipriai fokusuojami į atsinaujinančius energijos išteklius, jų naudojimo sąlygų, reikalavimų ir kriterijų sukūrimą. Šiose dvejose programose taip pat iškeliami tikslai, kurie orientuojami į atsinaujinančių energijos išteklių didinimą šalies energijos balanse, elektros ir šilumos energetikos bei transporto srityse.

Stebint energetikos sektoriaus liberalizaciją užsienio valstybėse ir didėjant gyventojų poreikiams, pradėta siekti decentralizuotos energijos gamybos iš AEI – 2015 m. buvo priimti reikšmingi Atsinaujinančių energijos išteklių ir Energetikos įstatymo pakeitimai, sukuriant gaminančio vartotojo sąvoką ir suteikiant galimybę perteklinę energiją tiekti į tinklą, tačiau didelio naujų gamintojų augimo nesulaukta dėl didelės projektų įgyvendinimo administracinės naštos ir netenkinančio atsipirkimo laiko. Pagrindinis naujų gaminančių vartotojų augimas pastebėtas 2015–2017 m., pradėjus skatinti atsinaujinančių energijos išteklių naudojimą savo poreikiams pagal specialiąją klimato kaitos programą (fiziniams asmenims individualiuose namų ūkiuose ir visuomeninėse biudžetinėse įstaigose). Pasitelkus ES struktūrines lėšas lygiagrečiai buvo vykdomas perėjimo prie biokuro skatinimas centralizuoto šilumos gamybos ir tiekimo sektoriuje bei AEI panaudojimo pramonės įmonėse skatinimas, kurie reikšmingai prisidėjo ir prisideda (programų tęstinumas) prie AEI kiekio didinimo Lietuvoje. Norint pasiekti dar didesnę ir greitesnę AEI panaudojimo energetikos sektoriuje augimą **būtina mažinti administracinę naštą, supaprastinti naujų mažų ir vidutinių projektų įgyvendinimo reikalavimus, sutrumpinti dokumentų tvarkymo laiką.**

Centrinio šildymo tinklo plėtra, nukreipta į individualius namus (ten, kur individualūs namai nenutolę nuo šildymo trasų) taip pat padidintų AEI panaudojimą šilumos ūkyje bei leistų sušvelninti šilumos paklausos mažėjimą atliekant daugiabučių pastatų renovaciją. Tačiau čia išvengiama rizika, kad individualių namų savininkams šilumos siurblys bus pigesnė alternatyva nei prisijungimas prie centrinio šildymo tinklo. Taigi, **siekiant didinti centrinio šildymo tinklo vartotojų skaičių, viešosios investicijos prisijungimui gali būti itin svarbu (ar net būtina) priemonė.** Ilguoju laikotarpiu, siekiant visiško perėjimo prie AEI panaudojimo šilumos ūkyje, **tikslinga plėtoti šilumos kaupimo sistemas,** kurios leistų atsakyti dujų naudojimo šalčiausiomis metų dienomis. Viena iš tokių alternatyvų – požeminėse natūraliose geologinėse sandarose kaupti šilumą, pagamintą saulės kolektorių, **tačiau šių sistemų plėtrai taip pat reikalingos viešosios investicijos.**

Greta centrinio šildymo tinklo plėtros, numatoma **plėtoti vėsumos centrinį tinklą biurams ir komercinės paskirties pastatams,** kur daugiausia naudojama kondicionavimo įranga. **Tai leistų padidinti AEI panaudojimą, taip pat teigiamai veiktų AEI plėtrą elektros gamyboje.** Centrinis vėsavimo tinklas galėtų šaltį gaminti esant žemoms elektros energijos kainoms ir balansuoti tinklą per paklausą. Tačiau tam **reikalingi pokyčiai** rinkliavų viešuosius interesus atitinkančių paslaugų (toliau – VIAP) **energetikos sektoriuje teikimo tvarkos apraše,** t.y. kad už tinklo balansavimą didinant paklausą nebūtų renkama VIAP rinkliava, peržiūrėta tvarka dėl perdavimo ir paskirstymo mokesčių. Paklausos valdymo įvedimas sumažintų į AEI investuojančių įmonių riziką dėl itin žemų kainų, kai susidaro pasiūlos perteklius, ir didintų AEI panaudojimą tiek elektros, tiek šilumos ir vėsumos ūkiuose.

Viešosios investicijos taip pat būtinos siekiant paskatinti investicijas į kapitalui imlias, tačiau mažas kintamas sąnaudas turinčias technologijas, tokias kaip biometano gamyba ir skystinimas (panaudojimui transporte). Investicijos į tokias technologijas galėtų būti orientuotos į bendruomenių iniciatyvas, prisidedant prie bendruomenių augimo ir stiprėjimo.

Atsiradus reikšmingam AEI augimui rekomenduojama sukurti kompetencijų centrą, kuris gebėtų profesionaliai ir operatyviai reaguoti į pokyčius ir inicijuoti reikiamas tinklo inovacijas, prekybos platformų ir valdymo platformų diegimą ir priežiūrą bei skatinti išmaniųjų tinklų diegimą, leidžiantį pradėti pagamintos žaliosios energijos prekybą tarp gaminančių vartotojų, tiekėjų ir gamintojų.

Atkreipiame dėmesį, jog šis uždavinys taip pat aptariamas ir energetinio efektyvumo srities vertinime.

Skatinti visuomenę rinktis efektyvesnes transporto priemonės (4 uždavinys). Susisiekimo ministerija, atsižvelgdama į Kompleksinės elektromobilių transporto plėtros galimybių studijos rekomendacijas, Nacionalinę susisiekimo plėtros 2014–2022 m. programą ir ministro patvirtintas Viešosios elektromobilių įkrovimo infrastruktūros plėtros gaires, kuriose nustatyti viešosios elektromobilių įkrovimo infrastruktūros plėtros tikslai ir laukiami rezultatai, viešųjų elektromobilių įkrovimo prieigų įrengimo ir eksploatavimo reikalavimai bei rekomendacijos, kartu su Lietuvos automobilių kelių direkcija prie Susisiekimo ministerijos, atsakinga už valstybinės reikšmės kelius, 2018 m. sėkmingai užbaigė pirmąjį Elektromobilių įkrovimo prieigų įrengimo etapą valstybinės reikšmės keliuose ir pradėjo antrąjį, taip reikšmingai priartėjęs prie tikslo įrengti 19 veikiančių viešųjų didelės galios elektromobilių įkrovimo prieigų, o iki 2022 m. – ne mažiau kaip 28 šalia kelių, priklausančių transeuropiniam transporto tinklui, ir šalia kitų valstybinės reikšmės kelių. Tačiau tikėtinas tikslo (už kurio įgyvendinimą atsakingos savivaldybės) iki 2020 m. pabaigos įrengti ne mažiau kaip 100 veikiančių viešųjų elektromobilių įkrovimo prieigų Lietuvos miestuose ir priemiesčių aglomeracijose, kuriose gyvena daugiau kaip 25 tūkst. gyventojų, pasiekiamumas, atsižvelgiant į esamą situaciją, yra itin mažas. Pvz., iš 70 įkrovimo stotelių, 2018 m. veikusių sostinėje, tik 6 buvo viešos, t. y. patekimas prie jų nebuvo ribojamas, likusios įrengtos privačių investuotojų lėšomis ir nėra viešos. Vilniaus miesto savivaldybė kartu su UAB „Energinis tiekimas“ jau yra sudariusi sutartį dėl 59 vnt. stotelių įrengimo iki 2019 m. vasaros pabaigos. Reikšmingas susitarimas valstybės mastu sudarytas su privataus užsienio kapitalo įmone UAB „Danpower Baltic“, dėl nemokamų 100 įkrovimo stotelių įrengimo visoje Lietuvoje, kurios padės plėsti infrastruktūrą ir siekti užsibrėžtų tikslų įgyvendinimo.

Infrastruktūros plėtra kartu su vietos savivaldybėse taikomomis elektromobilių ir hibridinių automobilių, turinčių išorinę įkrovimo galimybę, naudojimą skatinančiomis priemonėmis (tokiomis kaip: parkavimo ir įvažiavimo rinkliavų lengvatos miestuose ar galimybė naudotis specialiai pažymėtomis maršrutinio transporto eismo juostomis Vilniuje) prisideda elektromobilių transporto plėtros augimo, tačiau ne tokio spartaus, kaip numatyta Viešosios elektromobilių įkrovimo infrastruktūros plėtros gairėse, kuriose planuota kad iki 2020 m. visi įregistruoti elektromobiliai Lietuvoje sudarytų 5 proc. visų per metus parduodamų naujų automobilių, o 2025 m. – 10 proc. Taigi, **būtiną papildomas skatinimo priemonės.**

Siekiant greitesnio ir reikšmingesnio efekto užsienio valstybėse stebimas **mažiau taršių transporto priemonių įsigijimo skatinimas subsidijuojant įsigijimą** (pritaikius vienkartinę reikšmingo dydžio paramą). Visgi, tokia priemonė kelia nemažai diskusijų, nes praktiškai yra nukreipta į vidutines ir didesnes pajamas gaunančius asmenis. Tačiau užsienio šalių praktikoje pasiteisinusios ir kitos efektyvios priemonės, kurias tikslinga įvertinti ir Lietuvai. Reikšmingų rezultatų skatinant švarų transportą padėtų pasiekti **taršių automobilių apmokestinimas, dyzeliniu kuru varomų automobilių eksploatavimo draudimas, ribojimas ar papildomas apmokestinimas** įvažiuojant į miesto centrą.

Kadangi Lietuvoje autotransportas atsakingas už pusę energijos suvartojimo, o su energijos vartojimu susiję mokesčiai palyginus su BVP mažiausi Europoje, tikslinga apmokestinti neefektyvias transporto priemones arba skatinti rinktis elektrines transporto priemones. **Mokesčio ir finansinės paskatos derinimas būtų optimalus priemonių derinys.**

Įgyvendinant 5 uždavinį – **strategiškai vertinant žemėnaudos valdymą, suderinant paramą žemės ūkiui, miškininkystei ir pelkėms – rekomenduojama** ir toliau didinti ŠESD kiekio absorbavimą prioretizuojant **pelkinių teritorijų atkūrimą, didinant šalies miškingumą** (daugiausia ŠESD 2016 m. absorbuota būtent miškininkystės sektoriuje, tuo tarpu prie ŠESD išmetimų kiekio padidėjimo

reikšmingai prisidėjo pelkės (nusausintos) ir gyvenvietės) **ir stiprinant gamtinį karkasą, apželdinant nenaudojamą ir žemės ūkiui mažai tinkamą, ne tik valstybinę, bet ir privačią žemę.** Taip pat tęsti žemės ūkyje naudojamų technologijų ir įrengimų keitimo į efektyvesnes technologijas skatinimą, numatyti priemones miškotvarkos projektavimo darbams atlikti, siekiant išsaugoti mažus miškus, šaltiniuotas vietas, mažas upes, pelkes, miško laukymes bei kitus biologinei įvairovei puoselėti svarbius miško ekosistemų elementus.

3.5.2 ES fondų investicijų vertinimas

3.5.2.1 Investicijų struktūra ir mastas

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal 3.1.2.1 poskyryje nurodytus vertinimo klausimus.

Bendras ES SF finansuojamų priemonių sąrašas pateikiamas 2 priede.

3.5.2.2 Investicijų vertinimas ir pasiūlymai 2021–2027 m. laikotarpiui

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal 3.1.2.2 poskyryje nurodytus vertinimo klausimus.

Siekiant pakankamai spartaus ir Lietuvos įsipareigojimus ES sumažinti šalies poveikį klimato kaitai iki 2030 m. atitinkančio Lietuvos sektorių persiorientavimo į mažo anglies dvideginio kiekio ekonomiką užtikrinimo, reikšminga intervencijų dalis – reguliacinio pobūdžio, ypatingai įgyvendinant 1 ir 5 uždavinius (nustatyti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimo mažinimo tikslus atskiriems sektoriams; strategiškai įvertinti žemėnaudos valdymą, suderinant paramą žemės ūkiui, miškininkystei ir pelkėms). Visgi 5-o tikslo įgyvendinimo užtikrinimui reikalingos ir ES investicijos: numatant paramą šalies miškingumo didinimui (apželdinant nenaudojamą ir žemės ūkiui mažai tinkamą žemę) bei kompensuojant ūkininkams praradimus už žemės panaudojimą ne žemės ūkio veiklai. Taip pat gali būti tikslinga užtikrinti finansinių (ir ekonominių) paskatų tęstinumą siekiant užtikrinti žemės ūkyje naudojamų technologijų ir įrengimų atnaujinimą mažiau taršiais (*ši tema plačiau nagrinėjama analizuojant investicijas į aplinkos teršimo mažinimą*).

Investicijų poreikis 2 uždavinio (užtikrinti žaliųjų technologijų plėtrai pramonėje reikalingą paramą) įgyvendinimui užtikrinti nėra vienareikšmis. Kaip jau minėta, pagal priemonę „Eco-inovacijos LT+“ buvo išnaudoti tik 27,5 proc. suplanuotų ES SF lėšų. Galimai mažesni, nei tikėtasi, susidomėjimą šia priemone lėmė reguliacinio pobūdžio paskatų stoka, taigi, numačius reikalingą reguliavimą, kuriuo pramonės įmonės būtų skatinamos ar įpareigojamos diegti žaliąsias technologijas ir tam tikra apimti sumažinti išmetamų atliekų ar teršalų kiekį, tikėtina, jog gerokai padidėtų ir finansavimo priemonių poreikis.

Atkreipiame dėmesį, jog rekomendacijos dėl investicijų, reikalingų siekiant skatinti atsinaujinančios energijos vartojimą ir gamybos plėtrą Lietuvoje bei efektyvesnių transporto priemonių pasirinkimą (3 ir 4 uždaviniai), pateikiamos energetinio efektyvumo srities vertinime.

3.6 PASIŪLYMAI DĖL PRIKLAUSOMYBĖS NUO ES SF FINANSAVIMO MAŽINIMO 2021–2027 M. LAIKOTAPRIU

Šiame poskyryje pateikiama analizė pagal šiuos vertinimo klausimus:

TS 9.3.5. Kokie būtų svarbiausi kriterijai 2020–2027 m. prioritetizuojant ir pasirenkant viešosios politikos sritis ir konkrečias investicijas finansuoti iš ES SF? Kokios turėtų būti priklausomybės nuo ES SF mažinimo kryptys kiekvienoje iš vertinimo objekte nurodytų viešosios politikos sričių?

TS 9.3.6. Kokios išorinės sąlygos (reguliacinės ir kitos intervencijos), atsižvelgiant į Lietuvos ekonominę –

socialinę situaciją, vykdomas reformas ir demografines tendencijas turėtų lydėti ES SF investicijas, kad jų poveikis būtų didžiausias (būtinės sėkmės sąlygos)?

TS 9.3.7. Kuriose viešosios politikos srityse (detalizuoti pagal konkrečias investicijas) būtina tęsti ES SF finansavimą po 2021 m.? Kaip šios ES SF investicijos derėtų su kitais finansavimo šaltiniais, taip pat su kitomis valstybės ar ES intervencijomis, kad būtų užtikrintas maksimalus poveikis?

TS 9.3.8 Kuriose viešosios politikos srityse reikėtų atsisakyti ES SF investicijų po 2021 m.? Kokiomis kitomis valstybės ar ES intervencijomis, privačiu finansavimu ar vidiniais resursais (pagal pobūdį, finansavimo šaltinius ir formas) galima būtų pakeisti ES SF investicijas ir išlaikyti ekonomikos plėtrą bei socialinę gerovę?

Formuluojant pasiūlymus dėl galimybių mažinti viešąsias investicijas aplinkosaugos viešosios politikos sričiai, remiamasi šiais pagrindiniais kriterijais (bendras kriterijų sąrašas taikomas visoms viešosios politikos sritims):

- Problema, kurios sprendimui šiuo laikotarpiu skiriamas finansavimas, jau yra išspręsta arba neaktuali dėl išorinių pokyčių;
- Finansuojamos intervencijos nekuria laukto rezultato, nepasiteisino;
- Finansavimo intervencijas galima keisti reguliacinėmis (nustatant prievolę) arba skatinant teigiamus pokyčius komunikacinėmis priemonėmis (kurios irgi kainuoja, bet mažiau);
- Sudaryti sąlygas privačiam finansavimui – taikant viešojo-privataus sektoriaus partnerystės principą, perleidžiant privatiems fondams, verslui ar asmenims.

Svarbu paminėti ir tai, jog nuo 2011 m. iki 2017 m. ES lėšų dalis nuo viešojo finansavimo reikšmingai sumažėjo nuo 87 proc. iki 25 proc., o 2016 m. sudarė vos 11 proc. viso finansavimo, skirto aplinkosaugos sričiai. Taigi, **pastaraisiais metais priklausomybė nuo ES SF finansavimo sparčiai mažėjo**. Siekiant šią priklausomybę ir toliau mažinti, žemiau pateikiame rekomendacijas, susijusias su šiomis sritimis: atliekų valdymas ir tvarkymas, žiedinės ekonomikos diegimas siekiant efektyvaus išteklių naudojimo ir energijos intensyvumo mažinimo, geros aplinkos kokybės užtikrinimas, ekosistemų išsaugojimo ir biologinės įvairovės stabilumo užtikrinimas bei Lietuvos poveikio klimato kaitai mažinimas ir pakankamai spartaus bei Lietuvos įsipareigojimus ES sumažinti šalies poveikį klimato kaitai iki 2030 m. atitinkančio Lietuvos sektorių persiorientavimo į mažo anglies dvideginio kiekio ekonomiką užtikrinimas.

ES investicijos, skirtos atliekų susidarymo vengimui ir efektyviam tvarkymui, grindžiant šį procesą atliekų vengimo ir tvarkymo prioritetų eiliškumu. 2021–2027 m. valstybės intervencijos (tame tarpe ir finansavimas) bus aktualiausios užtikrinant rūšiuojamojo atliekų surinkimo plėtrą ir atliekų parengimo perdirbti, pakartotinai ar kitaip naudoti pajėgumų (rūšiavimo linijų, kitos įrangos) modernizavimą bei žiedinės ekonomikos nustatytų užduočių įgyvendinimui būtinų biologinių atliekų, įskaitant maisto, anaerobinio apdorojimo pajėgumų sukūrimą arba esamų modernizavimą ir pritaikymą apdoroti maisto atliekas.

Kaip jau minėta, kitos atliekų tvarkymo infrastruktūros modernizavimas bei papildomų reikalingų įrenginių įsigijimas turės būti įgyvendinamas užtikrinant principą „teršėjas moka“, t. y. nustatant įmoką už komunalinių atliekų surinkimą ir tvarkymą, įskaitant pilną išplėstinės gamintojo atsakomybės įgyvendinimą, peržiūrint esamus ekonominius instrumentus (mokesčio už aplinkos teršimą pakuočių ir gaminių atliekomis dydžius, sąvartyno mokesčio dydį, atliekų naudojimo energijai gauti įvedimo tikslingumą) bei numatant šių lėšų taikymą atsižvelgiant į vengimo ir atliekų tvarkymo prioritetų eiliškumą. Reikšmingas papildomas finansavimas šiai sričiai galėtų sukliudyti tinkamai užtikrinti siekio vystyti sritį remiantis rinkos sąlygomis įgyvendinimą.

Skatinimą skiriant finansavimą (bent jau iš dalies) taip pat tikslinga keisti reguliacinėmis priemonėmis, nukreiptomis į produktų ar žaliavų pakartotinį panaudojimą ir perdirbimą, pramonės simbiozės projektų skatinimą (kai vienos pramonės šakos atliekos tampa kitos pramonės šakos žaliava), skatinimą, kad panaudoti produktai ar jų dalys taptų naujų produktų dalimi; bei visuomenės švietimo dėl maisto ir kitų atliekų švaistymo iniciatyvų įgyvendinimu.

ES investicijas, skirtas veiksmingų priemonių, skatinančių Lietuvą efektyviai naudoti turimus išteklius ir energiją, užtikrinimui, tikslinga mažinti skatinant partnerystes, kai valstybės įmonės ar veikimo metodai yra jungiami su verslo ar nevyriausybinio sektoriaus ilgalaikėmis iniciatyvomis, bei skatinant/populiarinant naudojimosi dalijimosi platformomis plėtrą.

Renkantis sprendimus išteklių tausojimo srityje taip pat tikslinga investuoti į švietimą aplinkos taršos klausimais, taip skatinant bio-produktų paklausos augimą, bei įgyvendinant maisto švaistymo mažinimo iniciatyvas. Tikėtina, jog ilgalaikėje perspektyvoje užtikrinus pakankamą visuomenės sąmoningumo augimą tokių priemonių kaip (finansinės) paskatos įmonėms, pakartotinai panaudojančioms produktus bei atliekančioms remontą ar bio-atliekų tvarkymo ir perdirbimo į naujus produktus skatinimas, biomasės logistikos efektyvumo didinimas, priklausomybė nuo finansavimo taip pat mažėtų – pasikeitę vartojimo įpročiai skatintų verslo įmones savarankiškai ieškoti būdų veiklos pokyčiams įgyvendinti, siekiant atitikti vartotojų lūkesčius ir naujus standartus.

Pagrindinės kryptys, siekiant sumažinti **ES investicijų, skirtų gerai piliečių gyvenimo kokybei palankios aplinkos užtikrinimui**, poreikį, galėtų būti šios:

- Sudaryti reguliacines ir ekonomines paskatas automobilių ir šildymo sistemų, kaip pagrindinių taršos šaltinių, pakeitimui mažiau taršiais sprendimais;
- Įgyvendinti visuomenės švietimo iniciatyvas, siekiant ne tik informuoti apie oro taršą bei oro taršos poveikį sveikatai, bet ir skatinant taikyti prevencines priemones (rinktis dviratį ar viešąjį transportą, šildyti namus mažiau taršiomis priemonėmis, atsakingai vartoti: rinktis maisto ir kitus produktus, kuriems užauginti ar pagaminti nenaudojamos aplinką teršiančios priemonės, vengti perteklinio vartojimo, pvz., greitos mados produktų ir pan.);
- Palaipsniui keisti vandentvarkos sektoriui teikiamos paramos formą iš negražintinos subsidijos į finansinę priemonę, siekiant, kad abi finansavimo formos ne konkuruotų tarpusavyje, o papildytų viena kitą arba derinti finansinę priemonę su negražinamąja arba gražinamąja subsidija (šiuo metu didžioji dalis paramos yra teikiama subsidijų forma, kuri neskaitina siekti maksimalaus efektyvumo ir optimalaus išteklių planavimo, kadangi gautų lėšų nereikia gražinti). Subsidijų priemonės, jeigu joms taikomas ne 100 proc. finansavimo intensyvumas, gali pritraukti privačių investuotojų (įskaitant tarptautines finansines institucijas) nuosavam indėliui padengti, tačiau privačių investuotojų lėšos gali būti pritraukiamos ir finansinės priemonės lygiu. Ilgalaikiu laikotarpiu finansinės priemonės laikytinos ženkliai tvaresne finansavimo forma;
- Esant poreikiui, numatyti ekonominio pobūdžio reguliacinius įpareigojimus gyventojams, taip siekiant sumažinti finansinių paskatų apimtį.

ES investicijos, skirtos gamtinio kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimui bei ekosistemų ir jų funkcijų atkūrimui užtikrinti. Ekspertų vertinimu, šioje srityje realistiškiausia tikėtis priklausomybės nuo ES finansavimo mažinimo įgyvendinant tokias iniciatyvas kaip šios srities ekspertų kompetencijų auginimas, tarpinstitucinio bendradarbiavimo užtikrinimas, taip pat projektų tęstinumo užtikrinimas siekiant efektyvinti veiklą, o taip pat ir visuomenės skatinimas aktyviai prisidėti prie biologinės įvairovės ir ekosistemų paslaugų išsaugojimo.

ES investicijų, skirtų pakankamai spartaus Lietuvos sektorių persiorientavimo į mažo anglies dvideginio kiekio ekonomiką, užtikrinimui, srityje tikslinga įvertinti tokias priklausomybės nuo finansavimo mažinimo alternatyvas kaip taršių automobilių apmokestinimas, dyzeliniu kuru varomų automobilių eksploatavimo draudimas, ribojimas ar papildomas apmokestinimas įvažiuojant į miesto centrą vietoj taršių transporto priemonių įsigijimo skatinimo subsidijuojant įsigijimą (potenciali priklausomybės nuo ES finansavimo mažinimo priemonė, aktuali ateityje vertinant skirtingas paskatų alternatyvas). Elektromobilių įkrovimo stotelių plėtrą ir toliau gali būti tikslinga plėtoti privačių investicijų pagrindu, vystant esamas ir plėtojant naujas bendradarbiavimo formas, kurios leistų užtikrinti neribotą patekimą ir naudojimąsi minėtomis stotelėmis (šiuo metu privačių investuotojų lėšomis įrengtos įkrovimo stotelės nėra viešos).

Siekiant užtikrinti žaliųjų technologijų plėtrą pramonėje, gali būti tikslinga tęsti iš dalies finansuojamų projektų skatinimą ne tik vykdant viešinimo veiklas, tačiau ir užtikrinant reguliacines paskatas, t. y. įtvirtinant pramonės įmonių įpareigojimą diegti žaliausias technologijas ir tam tikra apimti sumažinti išmetamų atliekų ar teršalų kieki. EBPO nuomone, viešų ir privačių išteklių sutelkimas visame finansiniame sektoriuje yra esminė reikšmingų investicijų, reikalingų darniai infrastruktūrai palaikyti, generavimo dalis⁴⁹.

Apibendrinant pasiūlymus dėl finansavimo 2021–2027 m. laikotarpiu, tikslinga dar kartą akcentuoti, kad bendra šios viešosios politikos srities priklausomybė nuo ES SF investicijų reikšmingai mažesnė nei 2011 m., kuomet siekė beveik 90 proc. 2017 m. iš ES SF šiai sričiai skirti 25 proc. nuo viso viešojo finansavimo. Priklausomybės nuo ES SF sumažėjimą lėmė tai, jog ankstesniu finansavimo laikotarpiu bei šio finansavimo laikotarpio pradžioje reikšminga finansavimo dalis buvo nukreipta į atliekų tvarkymo, vandentvarkos ir kitos infrastruktūros diegimą ir (ar) modernizavimą, tačiau atsižvelgiant į kintančias problemas aplinkosaugos srityje, siūloma mažinti finansavimą efektyviau išnaudojant viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės principą, taikant reguliacines priemones bei reikšmingą dėmesį skiriant visuomenės švietimo, ugdymo ir įtraukimo priemonėms.

⁴⁹ EBPO, Klimato ateities finansavimas. Infrastruktūros persvarstymas, 2018

1 PRIEDAS. NPP RODIKLIŲ PASIEKIMAS

21 lentelė. NPP rodiklių pasiekimas

NPP tikslas	NPP uždavinys	Rodiklis	Duomenų šaltinis	Mato vnt.	2012 m.	2017 m.	2020 m.	Vykdymas 2017 m./2020 m.	Šaltinis
1.5. Skatinti sveikatos ir gamtinės aplinkos tausojimą	1.5.2. Ugdyti ekologinę savimonę	Gyventojų, savo veiksmais pakankamai prisidedančių prie tausaus išteklių naudojimo, dalis	Eurobarometras	procentai	16 (2011)	26,0	24	125%	Aplinkos ministerija
3.1. Sukurti palankias verslumo ir darnios verslo plėtros sąlygas	3.1.3. Diegti darnaus vystymosi principus versle	Žaliųjų pirkimų dalis	Aplinkos ministerija, Ūkio ministerija	procentai	23,5 (2011)	41,4	50	68%	Aplinkos ministerija, Ūkio ministerija
3.3. Skatinti darnų išteklių naudojimą, užtikrinti ekosistemų stabilumą	3.3. Skatinti darnų išteklių naudojimą, užtikrinti ekosistemų stabilumą	Išmetamų į atmosferą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekis CO2 ekvivalentu	Aplinkos apsaugos agentūra	mln. tonų	19,14 (2014)	20,1	ne daugiau nei 23,99	15%	Aplinkos ministerija
	3.3.1. Tausoti gamtos išteklius, išsaugoti biologinę įvairovę ir kraštovaizdį	Geros būklės paviršinių vandens telkinių dalis	Aplinkos apsaugos agentūra	procentai	54 (2010)	54,5	60	8%	Aplinkos apsaugos agentūra
		Lietuvos miškingumas (miško žemės ploto santykis su Lietuvos Respublikos teritorijos plotu)	Aplinkos ministerija	procentai	33,3	33,5	34,2	22%	Aplinkos ministerija
		Lietuvoje aptinkamų Europos Bendrijos svarbos buveinių tipų, kurių palanki apsaugos būklė, dalis	Aplinkos ministerija	procentai	20 (2012)	20,0	30	0%	Aplinkos ministerija

*Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimo paslaugos:
Aplinkosauga*

3.3.3. Tobulinti vandentvarkos, atliekų ir oro kokybės valdymo sistemas	Vandens tiekimo paslaugų prieinamumas	Aplinkos apsaugos agentūra	procentai	76 (2012)	87 (2018)	89	85%	ES investicijos
	Nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumas	Aplinkos apsaugos agentūra	procentai	67 (2012)	80 (2018)	85	72%	ES investicijos
	Sąvartynuose šalinamų komunalinių atliekų dalis	Eurostatas	procentai	78 (2011)	32,7,0	35	105,3%	Aplinkos apsaugos agentūra
	Gamybos atliekų kiekis bendrojo vidaus produkto (toliau – BVP) vienetui	Lietuvos statistikos departamentas	tonos / mln. Eur	122, 2	105,21 (2016)	108	120%	Aplinkos ministerija

2 PRIEDAS. 2014–2020 M. ES SF FINANSUOJAMOS PRIEMONĖS

22 lentelė. ES SF investicijos, prisidedančios prie atliekų susidarymo vengimo ir efektyvaus tvarkymo, grindžiant šį procesą atliekų vengimo ir tvarkymo prioritetų eiliškumu

VP uždavinys	Priemonė	Fondas	Skirtas finansavimas, Eur
1 uždavinys: Užtikrinti reikalingas (teisinio reguliavimo, organizacines, finansines ar ekonomines) priemones, skatinančias atliekų rūšiavimą ir perdirbimą			
05.2.1-APVA-R-008	Komunalinių atliekų tvarkymo infrastruktūros plėtra	ESF	70 000 000,00
05.2.1-APVA-V-010	Atliekų tvarkymo sistemos valdymas	ESF	8 489 111,00
05.2.1-APVA-K-009	Komunalinių atliekų paruošimo perdirbti pajėgumų plėtra	ESF	12 741 195,00
2 uždavinys: Užtikrinti prevencines priemones, siekiant mažinti atliekų kiekį, tenkanti vienam gyventojui			
05.2.1-APVA-R-008	Komunalinių atliekų tvarkymo infrastruktūros plėtra	ESF	70 000 000,00
05.2.1-APVA-K-009	Komunalinių atliekų paruošimo perdirbti pajėgumų plėtra	ESF	12 741 195,00
3 uždavinys: Inicijuoti ir pradėti taikyti priemones (teisinio reguliavimo, finansines ar ekonomines), kurios efektyviai užtikrintų gamintojo atsakomybę atliekų tvarkyme			
05.2.1-APVA-V-010	Atliekų tvarkymo sistemos valdymas	ESF	8 489 111,00
4 uždavinys: Skatinti atliekų perdirbimo į aukštos pridėtinės vertės produktus projektus			
05.2.1-APVA-K-009	Komunalinių atliekų paruošimo perdirbti pajėgumų plėtra	ESF	12 741 195,00

Šaltinis: www.esinvesticijos.lt

23 lentelė. ES SF investicijos, prisidedančios prie veiksmingų priemonių, skatinančių Lietuvą efektyviai naudoti turimus išteklius ir energiją, užtikrinimo

VP uždavinys	Priemonė	Fondas	Skirtas finansavimas, Eur
1 uždavinys: Pasirengti perėjimui prie žiedinės ekonomikos – sukurti strategiją ir numatyti reikalingas įgyvendinimo priemones <i>Reguliacinio pobūdžio uždavinys, kurio įgyvendinimui ES SF investicijos nebuvo numatytos</i>			
2 uždavinys: Skatinti žiedinės ekonomikos kūrimą ir diegimą įmonėse numatant reikalingas (teisinio reguliavimo, ekonomines) paskatas <i>Reguliacinio pobūdžio uždavinys, kurio įgyvendinimui ES SF investicijos nebuvo numatytos</i>			
3 uždavinys: Skatinti eko-inovacijų kūrimą ir diegimą, numatant priemones, reikalingas užtikrinti bendradarbiavimui tarp verslo organizacijų ir mokslo institucijų <i>Finansinio pobūdžio priemonės nebuvo taikytos</i>			

Šaltinis: www.esinvesticijos.lt

24 lentelė. ES SF investicijos, prisidedančios prie gerai piliečių gyvenimo kokybei palankios aplinkos užtikrinimo

VP uždavinys	Priemonė	Fondas	Skirtas finansavimas, Eur
2 uždavinys: Efektyvinti vandens tiekimo įmonių valdymą konsoliduojant veiklą ar pritaikant kitą sprendimą			
05.3.2-APVA-V-013	„Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo ūkio gerinimas“	ESF	112 575 327,00
3 uždavinys: Užtikrinti reikalingus sprendimus prioritetinėse vietovėse, kuriose iš viso nėra valomos arba nepakankamai valomos nuotekos, taip užtikrinant, kad iki 2030 m. 100 proc. būstų būtų prijungti prie nuotekų tvarkymo sistemos			
05.3.2-APVA-V-013	„Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų“	ESF	112 575 327,00

VP uždavinys	Priemonė	Fondas	Skirtas finansavimas, Eur
	tvarkymo ūkio gerinimas“		
05.3.2-APVA-R-014	„Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų renovavimas ir plėtra, įmonių valdymo tobulinimas“	ESF	152 500 000,00
05.3.1-APVA-V-011	„Vandens išteklių valdymas ir apsauga“		53 322 521,00
05.3.2-FM-F-015	„Vandentvarkos fondas“	ESF	30 000 000,00
4 uždavinys: Užtikrinti Kuršių marių, Baltijos jūros priekrantės, paviršinių vidaus vandens telkinių ir požeminio vandens gerai būklei reikalingų priemonių efektyvų įgyvendinimą			
05.3.1-APVA-V-011	„Vandens išteklių valdymas ir apsauga“	ESF	53 322 521,00
05.3.1-APVA-V-012	„Vandens telkinių būklės gerinimas“	ESF	13 011 121,00
5 uždavinys: Skatinti pažangias priemones, mažinančias oro taršą ir gerinančias oro kokybę, ypatingą dėmesį teikiant didiesiems miestams, siekiant, kad į aplinkos orą išmetamų teršalų kiekis neviršytų žmogaus sveikatai ir aplinkai nepavojingų aplinkos oro užterštumo lygių			
05.6.1-APVA-V-021	„Aplinkos oro kokybės gerinimas“	ESF	7 309 361,00
05.1.1-APVA-V-004	„Aplinkos monitoringo ir kontrolės stiprinimas“	ESF	21 797 961,00

Šaltinis: www.esinvesticijos.lt

25 lentelė. ES SF investicijos, prisidedančios prie gamtinio kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo ir ekosistemų bei jų funkcijų atkūrimo užtikrinimo

VP uždavinys	Priemonė	Fondas	Skirtas finansavimas, Eur
1 uždavinys: Užtikrinti pakankamai kraštovaizdžio ir natūralių ar pusiau natūralių buveinių apsaugai / atkūrimui skirtų priemonių įgyvendinimui ir kontrolei reikalingus išteklius			
05.5.1-APVA-R-019	„Kraštovaizdžio apsauga“	ESF	22 300 741,00
05.5.1-APVA-V-018	„Biologinės įvairovės apsauga“	ESF	29 882 762,00
2 uždavinys: Užtikrinti efektyvią invazinių rūšių kontrolę ir eliminavimą			
05.5.1-APVA-V-018	„Biologinės įvairovės apsauga“	ESF	29 882 762,00
3 uždavinys: Didinti visuomenės sąmoningumą ir įsitraukimą į biologinės įvairovės ir ekosistemų paslaugų išsaugojimo veiklas			
05.4.1-APVA-V-017	Visuomenės informavimas apie aplinką ir aplinkosauginių-rekreacinių objektų tvarkymas	ESF, valstybės biudžetas	33 050 273,00 (28 092 732,00 ESF lėšos)
05.4.1-APVA-V-016	Saugomų teritorijų ir valstybinės reikšmės parkų tvarkymas, pritaikymas lankymui	ESF, valstybės biudžetas	46 636 190,00 (39 640 762,00 ESF lėšos)
4 uždavinys: Užtikrinti, kad priimant sprendimus būtų remiamasi aktualių taikomųjų tyrimų ir patikimos stebėsenos rezultatais			
05.1.1-APVA-V-004	„Aplinkos monitoringo ir kontrolės stiprinimas“	ESF	21 797 961,00
05.5.1-APVA-V-018	„Biologinės įvairovės apsauga“	ESF	29 882 762,00

Šaltinis: www.esinvesticijos.lt

26 lentelė. ES SF investicijos, prisidedančios prie pakankamai spartaus Lietuvos sektorių persiorientavo į mažo anglies dvideginio kiekio ekonomiką, atitinkančio Lietuvos įsipareigojimus ES sumažinti šalies poveikį klimato kaitai iki 2030 m., užtikrinimo

VP uždavinys	Priemonė	Fondas	Skirtas finansavimas, Eur
1 uždavinys: Nustatyti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimo mažinimo tikslus atskiriems sektoriams			
<i>Reguliacinio pobūdžio uždavinys, kurio įgyvendinimui ES SF investicijos nebuvo numatytos</i>			

2 uždavinys: Užtikrinti žaliųjų technologijų plėtrai pramonėje reikalingą paramą
<i>Finansinio pobūdžio priemonės nebuvo taikytos</i>
3 uždavinys: Skatinti atsinaujinančios energijos vartojimą ir gamybos plėtrą Lietuvoje
<i>ES SF investicijos, prisidedančios prie atsinaujinančios energijos vartojimo skatinimo plačiau analizuojamos energetikos srities ataskaitoje („Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimo“ I tarpinės vertinimo ataskaitos 10 priede)</i>
4 uždavinys: Skatinti visuomenę rinktis efektyvesnes transporto priemones
<i>ES SF investicijos, prisidedančios prie skatinimo rinktis efektyvesnes transporto priemones plačiau analizuojamos transporto srities ataskaitoje („Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimo“ I tarpinės vertinimo ataskaitos 11 priede)</i>
5 uždavinys: Strategiškai įvertinti žemėnaudos valdymą, suderinant paramą žemės ūkiui, miškininkystei ir pelkėms
<i>Reguliacinio pobūdžio uždavinys, kurio įgyvendinimui ES SF investicijos nebuvo numatytos</i>

Šaltinis: www.esinvesticijos.lt